

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Britská koloniální politika a mahdismus v Súdánu
(1881–1898)**

Kateřina Benešová

Plzeň 2016

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Moderní dějiny

Diplomová práce

**Britská koloniální politika a mahdismus v Súdánu
(1881–1898)**

Kateřina Benešová

Vedoucí práce:

Doc. PhDr. Jan Záhořík, Ph.D.

Katedra blízkovýchodních studií

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2016

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2016

.....

Obsah

1. Úvod	1
2. Súdán pod osmansko-egyptskou vládou do roku 1881	8
2.1. Připojení Súdánu	9
2.2. Egyptská správa v Súdánu	10
2.3. Otrokářství a Gordon paša	15
3. Mahdismus a Muhammad Ahmad.....	22
3.1. Islám v Súdánu	23
3.2. Muhammad Ahmad a jeho následovníci.....	25
3.3. Mahdismus – kořeny a doktrína.....	29
4. Mahdího povstání 1881–1884	32
4.1. Egyptsko-súdánská vláda a první fáze povstání.....	33
4.2. Hicksova expedice na záchranu El Obeid 1883	37
4.3. ‘Uthmān Diqna.....	41
4.4. Reakce britské vlády na dění v Súdánu.....	42
4.5. Návrat generála Gordona	46
5. Gordon paša a obléhání Chartúmu 1884–1885	49
5.1. Britská vláda, Gordon a Súdán.....	49
5.2. Evakuace nebo obrana Chartúmu?.....	53
5.3. Záchrana Gordona a Nilská expedice	56
6. Britská vláda a Súdán po pádu Chartúmu 1885–1895	63
6.1. Opuštění Súdánu 1885?.....	64
6.2. Súdán pod vládou chalífátu 1885–1889.....	67
6.3. Úpadek chalífátu a zahraniční intervence	70
7. Znovudobytí Súdánu 1895–1898	75
7.1. Tažení do Dongoly.....	76
7.2. Kitchener a Pouštní železnice	79
7.3. Bitva u Omdurmanu 1898.....	83
8. Fašodská krize, konec mahdismu a Anglo-egyptský Súdán	88
9. Závěr.....	93
10. Seznam použité literatury	96
11. Resumé.....	100
12. Přílohy.....	101

1. Úvod

Britská politika v Súdánu v letech 1881–1898 byla ovlivněna několika faktory. Prvním z nich byla její intervence v Egyptě, druhým britská role v koloniální politice evropských mocností a třetím vznik mahdistického státu. Mahdího povstání, nebo též povstání dervišů, bylo důsledkem nevhodné, turko-egyptské politiky v Súdánu, se kterým se finálně musela vypořádat Velká Británie. Británie měla za cíl stáhnout se ze Súdánu za pomoci generála Gordona, který měl zajistit evakuaci. Díky souhře několika okolností, však došlo k tomu, že Gordon byl v Chartúmu obklíčen nepřáteli a následně po pádu města i zabit. To byl pro Británii velký šok. Přesto se však čekalo na vhodný okamžik, jak ukončit mahdistické povstání a pomstít se za smrt tohoto viktoriánského hrdiny. Vhodný moment přišel ve chvíli, kdy se mahdistický stát začal potýkat s vlastními problémy na vnitropolitické i zahraniční scéně. Poté bylo v roce 1896 rozhodnuto pro novou vojenskou kampaň do Súdánu, v jejímž čele stanul lord Kitchener, kterému se podařilo v bitvě u Omdurmanu zničit mahdisty a následně konsolidovat Súdán.

Cílem diplomové práce je zmapovat příčiny a rozvoj mahdistického hnutí v Súdánu v letech 1881–1898 a kontextu britské koloniální politiky. Práce se zaměřuje na mahdismus jako reformní proti-egyptské hnutí, které postupně přeroste ve válečný konflikt, do něhož je zatažena i Velká Británie. V práci jsou prezentovány zájmy jednotlivých mocenských hráčů, ale i vliv jejich rozhodnutí na mezinárodní politiku ve východní Africe. Dále je důraz kladen na zlomové okamžiky, jako pád Chartúmu, hlavní vojenské expedice či nejdůležitější osobnosti mahdistických válek. Okrajový zájem je také věnován otroctví a otrokářství v návaznosti na silnou korupční turko-egyptskou vládu a vlivu islámu a britsko-francouzskému soupeření ve východní Africe.

Diplomová práce je rozdělena do sedmi hlavních kapitol, které se pro lepší orientaci dále dělí na podkapitoly. Ty chronologicky mapují vývoj mahdistických válek v Súdánu a britský postoj k povstání. Hlavní body práce se zabývají především proměnlivou situací v Súdánu s ohledem na britskou intervenci a mezinárodní politiku. V práci jsou dále představeny hlavní specifika mahdistické doktríny, role otrokářství v Súdánu a hlavní osobnosti, které se mahdistických válek účastnily a ovlivnily jejich průběh. Závěr práce je doplněn o obrazovou přílohu prezentující nejvýznamnější velitele a politiky mapovaného období a dále pak několik fotografií a maleb vztahujících

se k tématu. Velmi podstatné jsou též připojené mapy Súdánu, které pomáhají s orientací v tématu.

První kapitola práce se soustředí na dobu před samotným povstáním a mapuje dění v Súdánu do roku 1881. Zvláštní důraz je pak kladen na okolnosti připojení Súdánu k Egyptu v roce 1821 a následný vývoj administrativy a turko-egyptské vlády v zemi, který měl tak zásadní význam pro vznik mahdistického hnutí. Závěr kapitoly je zaměřen na roli otrokářství v Súdánu a neúspěšnou snahu o jeho potlačení zahraničními zmocněnci.

Druhá kapitola představuje vývoj a význam islámského náboženství v Súdánu s cílem poukázat na okolnosti vzniku *mahdiji*. Druhá část kapitoly se pak věnuje především osobnosti Mahdího a jeho učení, získávání následovníků a první momenty povstání. Kapitola dále pojednává o mahdismu jako nábožensko-politickém hnutí, které vytvořilo vlastní svébytnou doktrínu a posléze i státní systém na teokraticko-džihádistickém základu.

Třetí kapitola se věnuje první části Mahdího povstání v letech 1881–1884. Mapuje snahu turko-egyptské vlády o jeho potlačení za pomoci britské intervence. Dále pak se zabývá vojenskými operacemi, jako byla Hicksova expedice. Kapitola také představuje osobnost 'Uthmana Diqna jako jednoho z Mahdího nejschopnějších velitelů. Druhá část kapitoly pak popisuje reakce britské vlády na krizi v Súdánu, její podporu i nesouhlas se zásahem, které vyústily ve vyslání generála Gordona do Chartúmu.

Čtvrtá kapitola je zaměřena na období obléhání Chartúmu 1884–1885 mahdisty a také na osobnost a roli Gordona paši v této události. Důraz je kladen na nastínění váhavé britské politiky vůči situaci v Súdánu a následnému rozhodnutí pro zásah v podobě Nilské expedice, které však přišlo příliš pozdě. Jedna z podkapitol popisuje snahu o evakuaci a pád Chartúmu včetně smrti generála Gordona.

Pátá kapitola pojednává o reakci britské vlády a veřejnosti na smrt Gordona paši, která ovlivnila i vnitrostátní politiku. Kapitola se věnuje rozhodnutí, zda opustit, či udržet Súdán a jakým způsobem se vypořádat s novým vůdcem chalífou Abdullāhem. Druhá část se pak zabývá poměry v Súdánu, vnitropolitickými boji uvnitř mahdistů a konflikty

s habešským císařstvím. Není opomenuta ani mezinárodní situace a snaha mocností zasahovat do dění ve východní Africe.

Šestá kapitola se soustředí na popis událostí kolem znovuoobsazení Súdánu a klíčové bitvy u Omdurmanu 1898. První část se zabývá tažením do Dongoly, které mělo za cíl obsadit důležitou vojenskou posádku na Nilu. Kapitola se dále věnuje osobnosti lorda Kitchenera a výstavbě Pouštní železnice, která měla zajistit zásobování. Závěr líčí průběh bitvy u Omdurmanu a britsko-egyptské vítězství.

Závěrečná kapitola se soustředí na události, které následovaly obsazení země, jako byl vznik Anglo-egyptského Súdánu 1889 a vypořádání se s mezinárodní situací, kterou představovala fašodská krize. Není opomenuta ani poslední etapa mahdistických válek a konečná porážka chalífy a jeho spolubojovníků.

K vypracování práce byly použity hlavně cizojazyčné – anglické zdroje, ale i několik českých studií. Jednalo se o primární i sekundární literaturu, náboženské a historické studie, vydanou korespondenci a zprávy politické, vojenské i osobní povahy. Některé z publikací jsou zaměřeny na obecný mezinárodní kontext britské koloniální politiky v návaznosti na události v Africe. Dále pak se jednalo o knihy věnující se dějinám Súdánu a jeho postavení v regionu východní Afriky. Několik publikací se zaměřuje na jednotlivé osobnosti, které se ve válkách angažovaly, či na popisy jejich expedicí a misí v Súdánu. Nejsou opomenuty ani historické a náboženské studie o mahdismu, islámu či otroctví.

Z českých zdrojů jsou uvedeny *Moderní dějiny islámských zemí* od Eduarda Gombára, které jsou komplexním zdrojem informací o dění na Blízkém východě a severní Africe na přelomu 19. a 20. století.¹ A dále pak dvě studie do Jaroslava Valkouna vztahující se k osobnosti lorda Kitchenera, výstavbě Pouštní železnice a britské politice v Egyptě: *Sir Horatio Herbert Kitchener, Pouštní železnice a britské znovudobytí Súdánu v letech 1896–1898*² a *Egypt pod britským patronátem v letech 1882–1899*.³

---

¹GOMBÁR, Eduard, *Moderní dějiny islámských zemí*, Praha 1999.

² VALKOUN, Jaroslav, *Sir Horatio Herbert Kitchener, Pouštní železnice a britské znovudobytí Súdánu v letech 1896–1898*, v: *Príspevek k dějinám Britského impéria v 19. století*, Praha 2006.

³ VALKOUN, Jaroslav, *Egypt pod britským patronátem v letech 1882–1899*, v: *Príspevek k dějinám Britského impéria v 19. století*, Praha 2008.

Z anglických publikací věnujících se koloniální politice Británie v Africe v globálním kontextu jsou použity knihy jako *The Scramble for Africa* od T. Pakenhama⁴ a *The Race to Fashoda* od D. J. Lewise.⁵ V obou případech se jedná o velmi obsáhlé a zajímavé studie věnující se několik etapám nejen britské kolonizace, ale i vnitrostátní politice afrických států.

Z knih, které se věnují dějinám Egypta a Súdánu v 19. století jsou především použity sekundární publikace, ale i některé významné primární zdroje jako je *The Modern Egypt* od Evelyny Baringa.⁶ Jedná se o souhrnnou studii popisující politickou situaci v Egyptě v době, kdy tam Baring působil jako generální konzul. Další knihou je *The Anglo-Egyptian Sudan: A Compendium Prepared by Officers of the Sudan Government* od Edwarda Gleichena. Také se jedná o publikaci z 19. století, která obsáhle popisuje tehdejší dění z politicko-geografického pohledu.⁷

Z publikací, které byly napsány účastníky mahdistických válek a vojenských expedicí jsou použity hlavně vydané vzpomínky vojáků, velitelů či církevních představitelů, z nichž někteří byli zajati mahdisty a strávili tak mnoho let ve vězení, často i jako otroci. Jedním z nich byl i rakousko-uherský důstojník Rudolf von Slatin, který napsal knihu *With Fire and Sword in Sudan*, následně přeloženou z německého originálu F. R. Wingatem.⁸ Slatin v ní popisuje jeho službu v Darfúru a následné zajetí a roky v zajetí u Mahdího a pak chalífy. Dalším takovým zajatcem byl otec Ohrwalder, který napsal knihu *Ten Years Captivity in the Mahdi's Camp 1882–1892*, taktéž přeloženou F. R. Wingatem.⁹ Třetí publikací je kniha od K. Neufelda *A Prisoner of the Khaleefa*.¹⁰ Vzpomínky těchto tří mužů pak analyzoval B. Farwell v knize *Prisoners of the Mahdi* společně s dalšími informacemi o mahdistických válkách.¹¹

Zajímavé jsou také informace od vojáků a velitelů, kteří se akcí v Súdánu zúčastnili. Jedním z nich byl i Romolo Gessi, který operoval v Súdánu v době před

---

⁴ PAKENHAM, Thomas, *The Scramble for Africa*, London 1991.

⁵ LEWIS, David L., *The Race for Fashoda: European Colonialism and African Resistance in the Scramble for Africa*, Bloomsbury 1988.

⁶ BARING, Evelyn, *Modern Egypt*, Cambridge 2010.

⁷ GLEICHEN, Edward, *The Anglo-Egyptian Sudan: A Compendium Prepared by Officers of the Sudan Government*, Vol. 1., London 1905.

⁸ SLATIN, Rudolf Carl, *With Fire and Sword in the Sudan*, London 1914.

⁹ OHRWALDER, J., *Ten Years Captivity in the Mahdi's Camp 1882–1892*, London 1892.

¹⁰ NEUFELD, Charles, *A Prisoner of the Khaleefa*, London 1899.

¹¹ FARWELL, Byron, *Prisoners of the Mahdi*, New York 1989.

vypuknutím povstání, a napsal knihu *Seven Years in Sudan*.¹² Dalším takovým byl i Karel Geigler, který ve své knize *The Sudan Memoirs of Carl Christian Giegler Pasha 1873–1883* vylíčil vzpomínky z jeho služby na postu guvernéra v Súdánu.¹³ Za asi nejpodstatnější dílo z těchto přímých zdrojů informací lze pokládat memoáry generála Gordona *The Journals of Major-Gen. C. G. Gordon, C. B., at Kartoum*, které psal z Chartúmu až do posledních okamžiků.¹⁴ Nelze také opomenout knihy dvou válečných korespondentů F. Powera a jeho *Letters from Khartoum*,¹⁵ které zaznamenávají události do pádu města a Winstona Churchilla s knihou *The River War*,¹⁶ věnovanou událostem jako znovudobytí Súdánu a bitva u Omdurmanu, již se sám zúčastnil.

Z publikací, které byly napsány v posledních dekáдах, jsou použity knihy jako: *A History of Modern Sudan* od R. Collinse,¹⁷ *A History of the Sudan: From the Coming of Islam to the Present Day* od Holta a Dalyho,¹⁸ *The Independent Sudan* od Shibíkaha¹⁹ a *The Sudan in Evolution: A Study of the Economic, Financial, and Administrative Conditions of the Anglo-Egyptian Sudan* od Martiniho.²⁰ Společným jmenovatelem těchto publikací je zachycení dějin Súdánu v širší perspektivě.

Ze sekundárních zdrojů jsou dále použity publikace věnující se konkrétně mahdistickým válkám a vývoji v Súdánu za panování Mahdího a jeho následovníků. Mezi takové knihy patří: *The Mahdīya* od A. Theobalda,²¹ *The Mahdist State in the Sudan* od P. Holta,²² *Three Empires on the Nile: The Victorian Jihad, 1869–1899* od D.

---

¹² GESSI, Romolo, *Seven Years in the Sudan*, London 1893.

¹³ GIEGLER, Karel K., *The Sudan Memoirs of Carl Christian Giegler Pasha 1873–1883*. Oxford 1984.

¹⁴ GORDON, CH. G., HALE, A. E., *The Journals of Major-Gen. C. G. Gordon, C. B., at Kartoum*, London 1885.

¹⁵ POWER, Frank, *Letters from Khartoum*, London 1885.

¹⁶ CHURCHILL, Winston, *River War*, London 1940.

¹⁷ COLLINS, Robert O., *A History of Modern Sudan*, Cambridge 2008.

¹⁸ HOLT, Peter M., DALY, M. V., *A History of the Sudan: From the Coming of Islam to the Present Day*, Essex 2000.

¹⁹ SHIBÍKAH, Makkī, *The Independent Sudan*, New York 1959.

²⁰ MARTIN, Percy F., *The Sudan in Evolution: A Study of the Economic, Financial, and Administrative Conditions of the Anglo-Egyptian Sudan*, Indiana 1970.

²¹ THEOBALD, Alan B., *The Mahdīya: A History of the Anglo-Egyptian Sudan, 1881–1899*, New York 1951.

²² HOLT, Peter M., *The Mahdist State in the Sudan: 1881–1898*, Clarendon 1958.

Greena,²³ *Jihad: The Mahdi Rebellion in the Sudan* od M. Fradina²⁴ a *First Jihad: Khartoum, and the Dawn of Militant Islam* od D. A. Butlera.²⁵

V práci byly také uplatněny knihy týkající se mahdismu a islámu v Súdánu z historického, ale i sociálního a antropologického hlediska. Jako stěžejní publikace pro mahdismus byla použita kniha *The Formation of the Sudanese Mahdist State: Ceremony and Symbols of Authority:1882–1898* od K. Searcy.²⁶ Dále je čerpáno z knih od G. Warburga *Historical Discord in the Nil Valley*²⁷ a *Islam, Sectarianism, and Politics in Sudan since the Mahdiyya*.²⁸

V práci bylo také použito množství publikací mapující jednotlivé kampaně a významné osobnosti, které ovlivnily jejich průběh. Z těchto knih jsou zásadní dvě publikace od F. Nicolli *Gladstone, Gordon and the Sudan Wars The Battle over Imperial Intervention in the Victorian Age*²⁹ a *The Mahdi of Sudan and the Death of Genral Gordon*.³⁰ V obou případech se jedná o důležité zdroje, které významně analyzují jednotlivé osobnosti, tak i politické vztahy. Z publikací věnujících se generálu Gordonovi byly použity knihy: *Gordon of Khartoum: The Saga of a Victorian Hero* od J. H. Walera³¹ a *Gordon and the Sudan* od B. M. Allena.³² Bitvu u Omdurmanu a velení lorda Kitchenera naopak popisuje kniha J. Pollocka *Kitchener: The Road to Omdurman*.³³ Záchránná expedice do Chartúmu a osobnost generála Wolseleyho jsou vylíčeny v knize *Beyond the Reach of Empire: Wolseley's Failed Campaign to save Gordon and Khartoum* od M. Smooka.³⁴

Z hlediska použití a překladu arabských výrazů do anglického jazyka jsou použity anglické termíny z knihy B. M. Allena *Gordon and the Sudan*³⁵ a B. Farwella *Prisoners*

---

²³ GREEN, Dominic, *Three Empires on the Nile: The Victorian Jihad, 1869–1899*, New York 2007.

²⁴ FRADIN, Murray, *Jihad: The Mahdi Rebellion in the Sudan*, New York 2003.

²⁵ BUTLER, Daniel, Allan, *First Jihad: Khartoum, and the Dawn of Militant Islam*, London 2003.

²⁶ SEARCY, Kim: *The Formation of the Sudanese Mahdist State: Ceremony and Symbols of Authority:1882-1898*, New York 2010.

²⁷ WARBURG, Gabriel, *Historical Discord in the Nil Valley*, London 1992.

²⁸ WARBURG, Gabriel, *Islam, Sectarianism, and Politics in Sudan since the Mahdiyya*, London 2003.

²⁹ NICOLL, Fergus, *Gladstone, Gordon and the Sudan Wars The Battle over Imperial Intervention in the Victorian Age*, London 2013

³⁰ NICOLL, Fergus, *The Mahdi of Sudan and the Death of Genral Gordon*, London 2005.

³¹ WALLER, John H., *Gordon of Khartoum: The Saga of a Victorian Hero*, New York 1988

³² ALLEN, Bernard M., *Gordon and the Sudan*, London 1931.

³³ POLLOCK, John Charles, *Kitchener: The Road to Omdurman*, London 1998.

³⁴ SNOOK, Mike, *Beyond the Reach of Empire: Wolseley's Failed Campaign to save Gordon and Khartoum*, Barnsley 2013.

³⁵ ALLEN, Bernard M., *Gordon and the Sudan*, London 1931.

of the Mahdi.³⁶ Následně jsou jména a geografické názvy upraveny do češtiny tak, aby co nejlépe vyjadřovaly, původní znění v arabském jazyce, hlavně po fonetické stránce. Příkladů politických a diplomatických zpráv a telegramů jsou přeloženy K. Benešovou. V anglické literatuře jsou pak pro vzdálenosti používány míle, ty jsou v práci přepočítány na kilometry (1 míle = 1,6 km).

---

³⁶ FARWELL, Byron, *Prisoners of the Mahdi*, New York 1989.

2. Súdán pod osmansko-egyptskou vládou do roku 1881

Oblast Súdánu byla už od starověku kulturním a politickým centrem, na jehož území se vystřídalo hned několik státotvorných celků.³⁷ Zároveň se jednalo o etnický a nábožensky heterogenní region, který protínala řeka Nil, obklopená rozsáhlými pouštěmi.³⁸ Tato rozmanitost se začala ještě více projevovat v 7. století v souvislosti s expanzí islámského náboženství, které bylo na území Súdánu rozšířeno díky karavanním cestám směřujícím z Egypta a Arabského poloostrova do Subsaharské Afriky. Teritorium později vzniklého Anglo-egyptského Súdánu³⁹ se rozkládalo v povodí řeky Nilu a jeho ramen – Bílého a Modrého Nilu a zahrnovalo několik oblastí – Dongola, Darfúr, Kordofán, Bahr el Ghazar, Kassala, Sennar a Equatorii. Na severu sousedil Súdán s Egyptem a na jihu sahal až k území Etiopie, Konga a Ugandy. Pokusy o podmanění území vyvrcholily v první polovině 19. století egyptskou anexí.

Arabové používali pro oblast Súdánu arabské výrazy *bilād al-Sūdān* – černá země nebo též země černých a pak *bilād al-Nūba* – núbijská země, země Núbijců.⁴⁰ *Bilād al-Sūdān* bylo označení pro část Súdánu obývanou černošským obyvatelstvem, které bylo pod častými útoky otrokářských obchodníků. Dodnes je v oblasti patrná rozdílnost ve zvycích, jazyku a náboženství černých nilotských kmenů.⁴¹ Oblast *bilād al-Nūba* pak byla pojmenována podle křesťanského Núbijského království, které se po rozpadu dostalo pod kontrolu místních muslimských sultanátů.⁴²

---

³⁷ Už ve starověku na území Súdánu vzniklo království Kuš s centrem v městě Kerma. V raném středověku se zde pak nacházelo křesťanské Núbijské království, později obsazené za islámské expanze. Pozdní středověk a novověk byl pak spojován se založením několika sultanátů – nejznámější sennarský. FADLALLA, Mohamed H., *Short History of Sudan*, New York 2004, s. 19–22.

³⁸ Řeka Nil představovala po celé dějiny Súdánu klíčový faktor, který je zásadně ovlivňoval. Jeho splavnost přes katarakty – peřeje a výška hladiny významně ovlivnily průběh mahdistických válek, neboť Nil často představoval jediné přímé spojení s Káhirou a také zdroj vody. Právě na soutoku Bílého a Modrého Nilu, bylo založeno město Chartúm, při jehož obraně hrála hladiny řeky důležitou roli. Stejně tak nelze opomenout Núbijskou a Bajudskou poušť, tvořící nehostinný terén, ve kterém se pohybovaly místní nomádské kmeny.

³⁹ Anglo-egyptský Súdán – někdy též Anglo-egyptské kondominium, vznikl až po skončení mahdistických válek v roce 1899. OKOTH, Assa, *A History of Africa: African Societies and the Establishment of Colonial Rule, 1800–1915*, East African Publishers 2006, s. 275–276.

⁴⁰ GUARAK, Mawut A. M., *Integration and Fragmentation of the Sudan: An African Renaissance*, Bloomington 2011, s. 11.

⁴¹ LEWIS, s. 137.

⁴² SEARCY, s. 42.

2.1. Připojení Súdánu

Vůdcem, jenž se aktivně angažoval v podmanění Súdánu, byl egyptský místokrál Muhammad Alí paša.⁴³ V důsledku úpadku a destabilizace Osmanské říše se však Muhammadu Alímu podařilo Egypt do velké míry emancipovat a formovat vlastní zahraniční i vnitrostátní politiku s cílem modernizovat a reformovat Egypt. Díky své strategické poloze a oslabení Osmanské říše, se Egypt stal také důležitým pro evropské mocnosti, snažící se uplatnit na území svůj vliv. Ten byl realizován především skrze finanční pobídky a vysílání odborných poradců do pašových služeb. Muhammad Alí započal s rozsáhlými změnami v oblasti školství, armády a finančnictví. Mnoho těchto změn zaštitily právě finanční podpory evropských velmocí s cílem udržet si v Egyptě politickou moc a zároveň kontrolovat pašu, aby jeho kroky nezpůsobily ještě větší mocenskou nestabilitu Osmanské říše nebo dokonce úplnou nezávislost Egypta.⁴⁴

Cílem Muhammada Alího nebylo jen upevnění pozice Egypta na mezinárodní scéně, ale především územní expanze. V průběhu jeho vlády došlo k několika vojenským kampaním do oblasti Arabského poloostrova, Syropalestiny a také Súdánu. Když se mu úspěšně podařilo pacifikovat wahhábisty v oblasti *Hidžázu*⁴⁵ obrátily se jeho cíle na jih do Súdánu. Súdán byl v 19. století vnímán jako velmi bohatá mystická země – *terra incognita* s obrovskými zásobami zlata a otroků, ale jednalo se o rozšířený mýtus.⁴⁶ Obojí se pro Muhammada Alího stalo důležitou surovinou. Zlato mělo pomoci splácet zahraniční půjčky a z otroků měla vzniknout početná armáda k dalším vojenským tažením.⁴⁷

Výprava do Súdánu započala v polovině roku 1821, poté co byly shromážděny egyptské jednotky v počtu 5000 mužů. Výchozím bodem kampaně se stala lokalita Wádí Halfa, která se nacházela nedaleko jižní egyptsko-súdánské hranice. V čele operace stanul

---

⁴³ Muhammad Alí (1769–1848) byl panovník, který je označován jako zakladatele moderního Egypta. Roku 1806 ho sultán Selim III. jmenoval do funkce egyptského místokrále s titulem paši. COLLINS, s.13–14.

⁴⁴ Mezinárodní politika se v 19. století zabývala tzv. Východní otázkou, která představuje dějiny upadající Osmanské říše v kontextu evropské politiky. Cílem bylo najít vhodné řešení v případě rozpadu Osmanské říše, na kterém by se tehdejší mocnosti shodly, aniž by vyvolaly závažný válečný konflikt. GOMBÁR, s. 29–128.

⁴⁵ Hidžáz je označení pro západní oblast Arabského poloostrova při pobřeží Rudého moře.

⁴⁶ THEOBALD, s. 7.

⁴⁷ Otroci pocházeli hlavně z jihu a hraniční oblasti s Etiopií. Kromě vojáků, byli využíváni jako pracovní síla na rozrůstajících se bavlníkových plantážích v Egyptě a dále pak jako domácí otroci. THOMAS, Frederic C., *Slavery and the Jihad in the Sudan: A Narrative of the Slave Trade, Gordon and Mahdism, and Its Legacy Today*, New York 2009, s. 24–34.

třetí syn Muhammada Alího Isma'íl. Armáda se nejprve střetla s místním domorodým kmenem Shaig'ija v oblasti Dongolské provincie a dále pak pokračovala proti proudu Nilu do oblasti sennarského sultanátu. Sultanát sám se již před příchodem egyptských jednotek zmítal v mocenských bojích, a tak se Isma'ílovi podařilo podřídit si území rychlou okupací již v červnu 1821. Dalším krokem mělo být obsazení pověstných zlatých dolů, ale žádné takové místo nebylo nalezeno. Naopak jeho armáda začala trpět horečkami, úplavicí a nedostatkem zásob.⁴⁸

Ve stejný okamžik se v Asuánu chystal k Isma'ílovi výpravě připojit Muhammad Bej Khursu, zeť Muhammada Alího. Výprava čekala, až se z Dongolské oblasti vrátí čluny, aby mohly vojenské jednotky pokračovat na jih. Ty se nakonec místo čekání na lodě přesunuly do oblasti Kordofánu, kde se střetly s kmeny Darfúrského sultanátu. Střet neozbrojených kmenů s puškami egyptských jednotek skončil porážkou Súdánců v září 1821 a obsazením hlavního města El Obeid. I přes prohru se Darfúrskému sultanátu podařila udržet jistá míra nezávislosti, neboť egyptské jednotky byly nuceny pokračovat v pochodu dále do srdce Súdánu.⁴⁹

V roce 1822 se Isma'íl chystal k návratu do Egypta přes území shendských kmenů v jejichž čele stál Mek Nimr. Ten měl egyptské jednotky zásobovat dobyt看em, koni, velbloudy a také finančním tributem. Mek Nimr to odmítl, za což byl uhozen do tváře Isma'ílem. Po tomto konfliktu se shendský vládce rozhodl pomstít. V noci napadl egyptské jednotky. Útok skončil smrtí Isma'íla a jeho mužů. Když se o incidentu doslechl Muhammad Bej Khursu zaútočil na rebely a více jak 30 000 jich nechal zmasakrovat. Mek Nimrovi se podařilo uniknout a na hranicích s Habeší založil malé království.⁵⁰ Tímto činem bylo dokončeno obsazení zásadních částí Súdánu egyptskými jednotkami a začala se tvořit nová kapitola moderních dějin Súdánu.

2.2. Egyptská správa v Súdánu

Turko-egyptská správa v Súdánu se potýkala s množstvím problémů politicko-sociálního charakteru. To vedlo k její postupné degradaci, která za šedesát let

---

⁴⁸ THEOBALD, s. 7.

⁴⁹ HOLT, DALY, s. 44–46.

⁵⁰ GLEICHEN, *The Anglo-Egyptian Sudan: A Compendium Prepared by Officers of the Sudan Government*, s. 105.

působení vedla k zavedení krutého systému zneužívání moci, korupce a útlatku.⁵¹ Přesto však se první roky vlády jevily jako úspěšné neboť starý rozpadající se systém sennarského sultanátu byl nahrazen novou egyptskou administrativou. V čele Súdánu stál generální guvernér, který byl přímo zodpovědný Káhiře, potažmo vícekráli. Země byla rozdělena na provincie, za něž zodpovídal guvernér nebo *mudīr*.⁵² Dále pak jednotlivé oblasti provincií spravovali administrátoři, nazývaní *kāshif*, jenž byli dosazení vládou. O místních záležitostech rozhodovali jednotliví lokální vůdci, kteří si volili šejka, a ten se posléze zodpovídal vládnímu administrátorovi. Jednotlivé regiony se tak zodpovídaly nově vytvořené egyptsko-turecké správě a ne vzdálené Káhiře. Zavedený systém zůstal platný až do roku 1877.⁵³

Správa Súdánu probíhala pod vedením osmansko-egyptské administrativy, čímž se pro ni mezi místními vžilo označení turecká – *turkiyya*.⁵⁴ Vládní úředníci byli rekrutováni z řad Egyptanů a Turků, ale i Syřanů, Albánců, Řeků, Kurdů či Čerkesů. Přesto se pro ně v Súdánu vžilo jednotné pejorativní označení – *Turci*. Makkī Shibīkah ve své knize *The Independent Sudan* popsal vládu Muhammada Alího jako typicky tureckou, s vysokou mírou centralizace, sevřenou snahou vybrat co největší množství peněz od obyvatel a požadující kompletní podřízení rozkazům od vlády.⁵⁵ Ačkoliv faktická vláda Turků v Egyptě v průběhu dekad slábla, označení jakékoliv další státní správy zůstalo pro Súdánce jednoduše *turecká*. A. B. Theobald ve své knize *The Mahīya* dokonce zmiňuje, že ještě v polovině 20. století byli Evropané v některých částech Súdánu stále označováni jako *Turci*.⁵⁶

Za úspěšného generálního guvernéra v Súdánu byl považován Khūrshīd paša, který byl v úřadu v letech 1825–1838. Za jeho působení bylo ustanoveno administrativní centrum v Chartúmu.⁵⁷ Paša v Súdánu uplatnil nový systém závlah a obdělávání půdy, což přineslo větší výnosy potravin. Jeho snahy také směřovaly k vytvoření továrny na indigo, což nebylo kompletně realizováno.⁵⁸ Jeho nástupcem se stal Ahmad paša, který

---

⁵¹ WARBURG, *Islam, Sectarianism, and Politics in Sudan since the Mahdiyya*, s. 7–8.

⁵² *Mudīr* bylo arabské označení pro osobu ve vedoucí nebo řídicí funkci – správce, vůdčí představitel.

⁵³ MOORE-HARELL, Alice: *Gordon and the Sudan: Prologue to the Mahdiyya 1877–1880*, New York 2013, s. 1.

⁵⁴ WARBURG, *Historical Discord in the Nil Valley*, s. 37.

⁵⁵ SHIBĪKAH, p. 16.

⁵⁶ THEOBALD, s. 9.

⁵⁷ Město Chartúm nechal na soutoku Modrého a Bílého Nilu založit Muhammad Alí v roce 1923. PAKENHAM, s. 75.

⁵⁸ THEOBALD, s. 10.

dříve spravoval provincii tzv. Tureckého Súdánu s centrem v Kassale na východě země. Obecně se dá říci, že egyptská vláda v Súdánu byla úspěšná až do roku 1848, kdy z postu egyptského vcekrále odstoupil Muhammad Alí.

Nástupci Muhammada Alího se stali jeho potomci Abbās I. a Muhammad Sai'd, za jejichž vlády došlo k rozkladu egyptské správy v Súdánu. Pro Abbāse I. se stal Súdán pouze vhodným místem, kam mohl posílat do exilu své oponenty a nepohodlné osoby. Díky nepříznivému podnebí byl exil v Súdánu většinou vnímán jako ortel pomalé smrti. Přesto se zde našla jedna výhoda, a to možnost rychlého zbohatnutí. Jedním z hlavních požadavků Káhiry na Súdán se stal výběr daní od místního obyvatelstva. Díky tomu, že centrální správa v Egyptě nebyla schopna efektivně kontrolovat administrativu v Súdánu, začalo docházet ke zpronevěře peněz. Jednou z variant obohacování se na úkor egyptské vlády bylo odesílání menšího obnosu peněz, než Káhira požadovala, s odůvodněním, že více nelze na daních vybrat. Druhou, více používanou praxí, bylo neúměrné navyšování daní s odůvodněním, že to tak požaduje egyptská vláda. Extra vybrané peníze končily v rukou místních správců a guvernérů. V případě, že Súdánci odmítali odevzdat požadované daně, neboť sami nic neměli, docházelo k terorizaci obyvatelstva.⁵⁹ Dalším zdrojem bohatství se v Súdánu stala slonovina a především otroci. Nárůst prodeje těchto komodit vzrostl hlavně v oblasti Bílého Nilu a Bahr el Ghazal. Jakákoliv snaha o odstranění trhu s otroky byla ze strany Káhiry neúspěšná.⁶⁰ Ba naopak obchodníci s otroky a místní vůdci na prodeji bohatli a stavěli na stezkách opevněné pevnosti, díky nimž ovládali stále větší územní celky.

Roku 1854 se novým egyptským vícekrálem stal Muhammad Sa'īd, který byl poměry v Súdánu šokován. Jeho revizní cesta na jih v roce 1857 mu ukázala zoufalé místní podmínky. Z úřadu správy byli propuštěni neschopní a úplatní úředníci. Následně došlo k zákazu vyplácení vojenského žoldu a daní ve formě otroků. Jednotliví guvernéri, kteří doposud byli odpovědní súdánskému generálnímu guvernérovi, se stali odpovědní přímo Káhiře a výše daní byla výrazně zredukována.⁶¹ Naneštěstí s návratem Muhammada Sa'īda do Káhiry se stav v Súdánu vrátil do starých kolejí. Po roce 1860

---

⁵⁹ DENG, Francis M., *War of Visions: Conflict of Identities in the Sudan*, Washington 1995, s. 48–49.

⁶⁰ Osmanský sultán zrušil obchodování s otroky už k roku 1857, ale reálná situace byla jiná. Británie se snažila apelovat na cheďiva, aby vyřešil otázku otroctví, ale to bylo vzhledem k nutnosti pracovní síly i společenským zvyklostem obtížné. Dále pak vyvstával problém, jak zabezpečit propuštěné otroky.

⁶¹ HAMILTON, John A., *Anglo-Egyptian Sudan from Within*, London 1953, s. 61.

však dosáhla situace v Súdánu nového vrcholu a obchodování s otroky se stalo téměř zákonnou součástí obchodu mezi vládou a místními.⁶² Otrokáři začali vytvářet obchodní společnosti, skrze které odkupovali od vlády práva k obchodování v určitých oblastech. Díky čemuž mohli s turko-egyptskou správou vyjednávat o výši daní. Na konci vlády Muhammada Sa'ida dospěl administrativní rozklad Súdánu do té výše, že jednotlivé provincie již nepodléhaly autoritě Káhiry ani Chartúmu.

V průběhu padesátých a šedesátých let se žalostný stav vlády a rozbujeleho trhu s otroky v Súdánu dostal i do evropského tisku. Evropští novináři, nobilita a úředníci, kteří zavítali do súdánských provincií, předkládali alarmující zprávy tištěné v evropských novinách, které rozšířily informace mezi veřejnost. Cestovatel John Petherick ve své knize *Egypt, Sudan and the Central Africa* napsal, že korupce byla tak alarmující, že součet všech úplatků dal dohromady dvakrát větší příjem než oficiální platy zaměstnanců správy.⁶³ Sir Samuel Baker,⁶⁴ který se v šedesátých letech angažoval v objevných expedicích do centrální Afriky, popsal situaci v novinách titulkem: „*Súdán dodává otroky*“, což rozvířilo tehdejší společnost.⁶⁵

V roce 1863 byl novým egyptskými vícekrálem ustanoven Isma'íl, který byl omezován mocí upadající Osmanské říše, ale zároveň stále pod tlakem evropských velmocí – Anglie a Francie. Důvodem byla jeho strategická poloha na křižovatce cest do Asie. Již za Isma'ílova předchůdce Sa'ida byla Francii udělena koncese na výstavbu Suezského průplavu stavitelem De Lessepsem, jenž byl otevřen 1869. Velkou část akcií však odkoupila Británie, čímž se průplav i Egypt dostal pod větší vliv Londýna.⁶⁶ Isma'íl se po vzoru svého předchůdce Muhammada Alího intenzivně věnoval mezinárodní politice a také situaci v Súdánu s cílem potlačit trh s otroky. Díky podpoře Britů se mu podařilo získat do správy přístavy Suakin a Massawa, ležící na pobřeží Rudého moře, a také titul chedíva od tureckého sultána.⁶⁷ V roce 1863 založila egyptská administrativa Súdánskou společnost pro lodní a železniční přepravu a později i pro rozvoj zemědělství,

---

⁶² GREEN, s. 23.

⁶³ PETHERICK, John, *Egypt, Sudan and the Central Africa*, Edinburg 1861, s. 245.

⁶⁴ Sir Samuel Baker (1821–1893) později zastával důležitý post guvernéra Equatorie, který roku 1869 obdržel od chedíva. Jeho cílem mělo být potlačení trhu s otroky a zbudování vojenských základen, což se mu však nepodařilo. Později se vrátil do Káhiry, kde ho v jeho úřadě vystřídal generál Gordon. Napsal množství knih o Súdánu a Africe. FADLALLA, s. 26; HAMILTON, s. 62.,

⁶⁵ BAKER, Samuel W., *The Albert Nyanza*, London 1860, s. 11.

⁶⁶ Ministerský předseda Benjamin Disraeli (1804–1881) odkoupil díky půjčce od Lionela Rothshilda 44% akcií od společnosti pro vybudování Suezského průplavu. LEWIS, s. 26.

⁶⁷ HOLT, DALY, s. 69.

ale společnosti již po pěti letech zkrachovaly.⁶⁸ Snaha vymýtit trh s otroky vedl k založení několika ozbrojených vojenských posádek, jako byla Kaka nebo Fašoda, jejichž cílem bylo hlídkovat v okolí řeky Nilu a vybírat daně. Vojenské posádky a úředníci naneštěstí často končili jako aktivní členové trhu s otroky, kterým posléze nedělalo problém pokrýt pokuty za neplacení daní, které vypisovala oficiální vláda, díky příjmům z otrokářství a korupce. Egypt se však dále snažil o zastavení růstu otrokářství, a tak chedív vysílal do Súdánu zahraniční expedice, které se jevily jako méně zkorumpovatelné.

Otrokářství se ale rozrůstalo nejen v povodí Nilu, ale i v odlehlých oblastech Bahr el Ghazal, kde místní vůdci nastolili téměř feudální systém vlády, který vzkvétal až do doby, než se jejich moc střetla s vládní správou. Oblast Gondokoro ovládal Ahmad al-Aqqad a v teritoriu Bahr el Ghazal vládl Zubajr Rahma. V roce 1868 získali tito vůdci oficiální povolení k obchodu v oblasti od místní vlády za 12 000 liber na dobu čtyř let. Po smrti Ahmada v roce 1871 ho nahradil jeho zeť Abū Sa'ūd, který si vytvořil soukromou armádu o 2 500 mužích.

Zubajr Rahma⁶⁹ se vypracoval ještě výš a později byl generálem Gordonem navržen na guvernéra Chartúmu. V roce 1857 získal pozici nezávislého obchodníka, pokračoval založením vlastního města Deim Zubajr a stal se nejmocnější osobou v Bahr el Ghazal. V roce 1866 uzavřel dohodu s arabskými kmeny na jihu od Darfúru, díky čemuž mu bylo umožněno volně obchodovat v oblasti celého jihovýchodního Súdánu. Jeho moc jako obchodníka a klíčového vůdce v oblasti stoupala, díky čemuž ovládl další menší otrokáře a vytvořil vlastní malé otrokářské impérium. V roce 1867 byla jeho pozice tak pevná a nezávislá, že oficiálně odmítl platit daně súdánské správě.⁷⁰

Chedív Isma'íl nemohl stav v Súdánu více tolerovat a v roce 1869 vyhlásil vojenskou výpravu do Súdánu pod vedením Muhammada al-Bellāli s 1 200 muži. Hlavním úkolem mělo být donutit tzv. otrokářské vůdce, kteří vytvářeli tábory na prodej otroků – *zerība*,⁷¹ zaplatit daně. Následně ustanovit správu na Bahr el Ghazal a taktéž zabezpečit měděné doly v oblasti Horfa el Nahas v jižním Darfúru. Jakékoliv pacifikační

---

⁶⁸ GREEN, s. 18.

⁶⁹ Vládce Zubajra lze v některých publikacích nalézt též pod jménem Zobeir paša. MARTIN, s. 5.

⁷⁰ BUTLER, s. 41.

⁷¹ *Zerība* – *zarība* je pojem, kterým se označovaly ohrady či opevnění z trnitých křovisek pro zvířata i lidi, jako ochrana před nájezdníky nebo šelmami. Za dob otrokářství se ale tento výraz vžil i pro opevněné tábory na prodej otroků. LEWIS, s. 27; THEOBALD, s. 14,

snahy však byly zmařeny a al-Bellāli a jeho muži byli později poraženi a zabiti Zubajriho jednotkami.

Dalším velitelem, jehož Isma'íl vyslal na jih Súdánu s cílem konsolidovat oblast, byl sir Samuel Baker. Jeho úkolem bylo nastolit egyptskou správu v oblasti Gondokoro v provincii Equatorie a přerušit místní trh s otroky. Jeho úkolem bylo založit základny, které by v budoucnu byly výchozí pro výpravy dále na jih, do oblasti velkých jezer. Proti Bakerovi ale stál místní vůdce Abū Sa'ūd, který opakovaně útočil na jeho jednotky po dobu šesti měsíců. Baker v roce 1872 dorazil do Masindi, hlavního města Unjorského království. Oblast prohlásil za anektovanou Egyptem a pod ochranou chedíva.⁷² Naneštěstí vztah místního obyvatelstva a příchozích jednotek byl vyhrocený, což postupem času nahrávalo obchodníkům s otroky, kteří opět získávali vliv.

Vrcholem všech protitrokářských snah se v srpnu 1877 stalo podepsání britsko-egyptské konvence o potlačení obchodu s otroky. Hlavní část se skládala ze sedmi článků, ve kterých byl zakotven zákaz otroctví i tresty pro zainteresované osoby. Důležitým bodem bylo ukončení domácího otroctví, kdy byli otroci chápáni jako součást domácnosti či rodinného majetku. Dále pak díky této dohodě mohly britské lodě kontrolovat pobřeží Rudého moře a podezřelá plavidla.⁷³ Později téhož roku pak britská vláda ratifikovala dodatek konvence, kterým Londýn uznával somálské pobřeží k mysu Ras Hafún jako egyptskou sféru vlivu.⁷⁴ I přes hlavní myšlenku konvence, kterou bylo zrušení otroctví, se některé části dohod shledaly v Osmanské říši s nelibostí. Především povolení pro britské lodě o plavbě a kontrole egyptských vod.

2.3.Otrokářství a Gordon paša

Otroctví mělo v Súdánů dlouhou tradici, která se datovala již do doby před anexí Muhammadem Alím. Místní muslimští panovníci získávali otroky ve válkách s okolními kmeny, které vyznávaly jinou víru, anebo pro ně představovaly mocenskou hrozbu. Poté, co do Súdánu přišla egyptská správa, se trh s otroky stal hlavním „*průmyslem země*“, na němž měla zájem i místní vláda.⁷⁵ Nakonec se stalo obchodování přes káhirské

---

⁷² GLEICHEN, *The Anglo-Egyptian Sudan: A Compendium Prepared by Officers of the Sudan Government*, s. 233.

⁷³ FRADIN, s.89–90.

⁷⁴ MOORE-HARELL, s. 12.

⁷⁵ THEOBALD, s. 10.

obchodníky nevýhodné a v Súdánu byl zaveden přímý obchod s otroky bez nutnosti platit cla a daně centrální vládě. Súdánská administrativa s cílem získat více financí se v průběhu dekád přímo zapojila do obchodování a vysílala ozbrojené výpravy do Núbijského pohoří a na hranice s Habeší, aby získali více otroků k prodeji. O zajaté otroky se pak podělila jak správa, tak vyslaní vojáci, kteří je dále prodávali.

Chedív Isma'íl se rozhodl v roce 1874 vyslat do Súdánu dalšího zmocněnce – Charlese George Gordona,⁷⁶ který byl jmenován do funkce guvernéra Equatorie. Gordon měl za svou kariéru mnoho zkušeností v konfliktech v Číně, Besarábii a Malé Asii v diplomatické i vojenské službě. Velkého věhlasu si získal za svého působení v Číně při obraně Šanghaje, díky čemuž získal od císaře titul mandarína. Generál Gordon byl velmi složitou osobností, o jehož genialitu se vedou spory. Svým chováním a řešením sporů se vymykal. Michael Asher ve své knize *Khartoum: The Ultimate Imperial Adventure* o něm píše: „Rozumný muž snažící se přizpůsobit podmínkám a zároveň nerozumný muž pokoušející se je změnit.“⁷⁷ Sir Edward Hamilton, soukromý sekretář ministerského předsedy Gladstonea ho ve svých denících popsal jako: „...muže, který není zcela při smyslech, a který si opakovaně protiřečí.“⁷⁸ Přesto se však našli mnozí, kteří jeho vojenské schopnosti obdivovali. Chedív a Gordon sdíleli své představy o budoucnosti Súdánu a způsobu jeho správy. Oba věřili, že jediným způsobem jak zamezit a odstranit otrokářství, je nastolení schopné a spravedlivé vlády a legálního obchodu. To mělo vést ke konsolidaci a rozvoji země za pomoci kmenových vůdců. Gordon měl umožněno vybrat si některé své spolupracovníky, mezi nimiž byl i Ital Romolo Gessi,⁷⁹ jehož hlavní úlohou bylo zabezpečit a zprovoznit tranzitní cesty z oblastí velkých jezer na sever podél řek až do Súdánu. Prvním krokem bylo vybudovat vojenské a zásobovací posádky podél trati a zabezpečit jižní hranici Egyptského Súdánu.

---

⁷⁶ Charles Georg Gordon (1833–1885) byl velmi schopný a zkušený voják i organizátor. Přesto však jsou o jeho charakteru a talentu často vedeny spory. Některé jeho názory a přesvědčení se posléze ukázala jako nereálná až iluzorní. Gordon byl velmi nábožensky zanášený křesťan, který viděl ve svých misích hlavně možnost civilizovat „barbarský svět“. I přes různé rozpory je, však jeho osoba dodnes v Británii vnímána velmi heroicky. Jeho život podrobně popsán v knize FAUGHT, Brand C., *Gordon: Victorian Hero*, Washington 2008.

⁷⁷ ASHER, Michael, *Khartoum: The Ultimate Imperial Adventure*, London 2005, s. 130; [překlad – K. B.].

⁷⁸ NICOLL, *Gladstone, Gordon and the Sudan Wars*, s. 8; [překlad – K. B.].

⁷⁹ Romolo Gessi (1831–1881) byl italský voják a cestovatel. S generálem Gordonem se poprvé setkali už za Krymské války. Ze Súdánu Gessi odešel roku 1880 s podlomeným zdravím a o rok později zemřel. Jeho vzpomínky byly vydány v knize *Seven Years in the Sudan* v roce 1891 v italštině (později přeloženo do angličtiny). THEOBALD, s. 19; WALLER, s. 35, 134.

V té době došlo k ukončení obchodní smlouvy mezi Zubajrem a místními kmeny, které mu povolily obchodovat na jejich území. Zubajr je za to potrestal obsazením jejich hlavního města Shakka, což vedlo k další roztržce. Místní se díky jeho výpadům uchýlili pod ochranu darfúrského sultána, který sídlil v El Fasher. Darfúrský sultán požadoval na Zubajrovi, aby opustil obsazené město Shakka, což on odmítl. Egypt, který už dlouho toužil po připojení darfúrského sultanátu pod svou vládu, v tomto incidentu viděl příležitost podřídit si Darfúr a zničit Zubajra. Zároveň však tato zápletka mohla vyústit v posílení Zubajra, jenž by v případě prohry Darfúrského sultána připojil ke svému území Bahr el Ghazal. Egyptský generální guvernér Isma'íl Ajjüb paša byl instruován obsadit darfúrský sultanát ze západu, neboť z jihu postupovaly Zubajriho jednotky. Rozhodující bitva mezi sultánem a Zubajrem se uskutečnila v říjnu 1874 u Manawashi, kde byl darfúrský sultán zabit a Zubajr vpochodoval vítězně do hlavního města El Fasher, které bylo vzdáleno jen několik dní pochodu od sídla generálního guvernéra Súdánu.⁸⁰ Zubajr se po obsazení města prohlásil hlavou nezávislého království, odjel do Káhiry a žádal o uznání samostatnosti ze strany egyptského chedíva. V Káhire byl s úctou přijat, ale následně zadržen a uvězněn, neboť chedív nemohl připustit, aby vůdce, který se povyšoval nad jeho post a ovládal území o velikosti Francie, zůstal na svobodě.

Další problém v Súdánu vyvstal na jeho východní hranici s Habeší. Švýcarský guvernér Massawy Munzinger⁸¹ v roce 1872 okupoval hlavní město habešské provincie Bogos (dnes Eritrea) – Keren. V roce 1875 Osmanská říše udělila egyptskému chedívovi právo obsadit přístavy na somálském pobřeží – Zeila a Berbera, což vyústilo v invazi do Hararského sultanátu, jenž byl následně obsazen. Za této situace se habešský císař Jan ocitl obklopen muslimskými státy, proto zmobilizoval armády a během dvou střetů prakticky zničil vyslané turko-egyptské jednotky.⁸²

Když se následujícího roku 1876 Gordon vracel ze svého působení v Equatorii, byl přesvědčen, že se již nikdy nevrátí, neboť ve snaze přerušit obchod s otroky a sestavit schopnou státní správu neuspěl podle svých představ. O rok později již směřoval

---

⁸⁰ THEOBALD, s. 20.

⁸¹ Werner Munzinger velel jedné z expedic, které byly v roce 1875 vyslány do oblasti Hararu. Jednotky byly napadeny a pobity etiopským vojskem. Následně čekal stejný osud i druhou výpravu. Tyto dva útoky daly podnět Káhire pro útok na Etiopii. GLEICHEN, *The Anglo-Egyptian Sudan: A Compendium Prepared by Officers of the Sudan Government*, s. 236–237.

⁸² SPIERS, Edward, *Sudan: The Reconquest Reappraised*, New York 2005, s. 128.

do Chartúmu jako generální guvernér celého Súdánu.⁸³ Gordon se ve svém novém úřadu začal aktivně věnovat problémům jednotlivých provincií. Projel města Massawa, Kassala, Sennar a zpět do Chartúmu, kde se dozvěděl o nepokojích v darfúrské provincii. Ty způsobil Sulajman, syn Zubajra, který vedl revoltu proti Hārūnovi, synovci předchozího sultána. Gordon se vypravil s nepočetným kontingentem za Sulajmanem do Dara nedaleko El Fasher, kde se s ním setkal a podařilo se mu revoltu uklidnit. Po návratu do Chartúmu se Gordon vydal na další inspekční výpravy po celé zemi, především pak k hranicím s Habeší, kde se mu podařilo vyjednat nejisté příměří. Důvodem sváru bylo město Massawa, na které si činil nárok chediv Isma'íl i habešský císař Jan. Massawa byla důležitou obchodní spojkou, které se ani jeden vládce nechtěl vzdát. Jednání probíhala bezvysledně a Gordon si uvědomoval, že se musí vrátit zpět do Súdánu. Jeho další cesty vedly na pobřeží Rudého moře do strategických přístavů jako Suakin. Gordonova činnost v Súdánu byla velmi systematická a díky svým schopnostem rychle se přesouvat mezi městy také účelná.⁸⁴

V roce 1878 se vrátil z Káhiry, kam byl povolán chedivem, vrhl se Gordon na sestavení efektivní státní správy a rozvrácení trhu s otroky v Súdánu. Gordon brzy pochopil, že hlavní překážkou v ukončení obchodu s otroky byla neefektivní administrativa a slabá soudní moc. Z toho důvodu bylo propuštěno ze svých pozic množství egyptských úředníků, které Gordon nahradil Evropany nebo Súdánci. Mezi jeho podřízené patřil Eduard Schnitzer, později známý jako Emīn Bej,⁸⁵ Frank Lupton,⁸⁶

---

⁸³ Důvodem pro Gordonovo jmenování generálním guvernérem celého Súdánu byla neschopnost jeho předchůdce Isma'íla Ajjūba paši. Chediv si od Gordonova jmenování sliboval britskou podporu v Súdánu, zlepšení komunikační a administrativní struktury země a vyřešení sporu s Habeší. FARWELL, s. 68.

⁸⁴ Gordon cestoval velmi nekonvenčně. Používal taktiku rychlých pochodů přes poušť a karavanní stezky, často i v noci za pomoci velbloudů, čímž se mu dařilo dorazit na požadované místo velmi rychle, i když musel zdolávat složitý pouštní terén. I později se ukázalo, že využívat velbloudy pro přepravu vojáků bylo velmi efektivní. Později byly vytvořené tzv. *camel corps* nebo *camel regiments*, které byly regulární součástí armády. WALLER, s. 421–424. Podrobný rozbor vojenských operací *camel corps* v knize od GLEICHEN, Edward, *With the Camel Corps up the Nile*, London 1888.

⁸⁵ Mehmed Emīn paša (1840–1892) původním jménem Eduard Carl Teodor Schnitzer byl lékař, vědec a dobrodruh. Gordon paša ho jmenoval za guvernéra Equatorie. Po vypuknutí Mahdího povstání se octl zcela odříznut a o jeho záchranu se pokoušel Henry Morton Stanley, který do Equatorie zorganizoval záchranou expedici, ale Emīn paša odmítl odejít a v Equatorie zůstal až do konce povstání. Existují spekulace, že přistoupil na islám. Více informací v publikacích: KELTIE, John, Scott, *The Story of Emin's Rescue as Told in Stanley's Letters*, London 1889; MOUTHENEY-JEPHSON, A. J., *Emin Pasha and the Rebellion at the Equator: A Story of Nine Months Experience in the Last of the Soudan Provinces*, Oxford 2015.

⁸⁶ Frank Lupton byl guvernérem provincie Bahr el Ghazal, který se od roku 1884 octl v naprosté izolaci a obklíčen mahdisty a zajat. BARING, s. 91; LEWIS, s. 42–43,

rakouský důstojník Rudolf von Slatin,⁸⁷ který se roku 1879 stal výběřčím daní a později i guvernérem Darfúru. Dále pak Němec Giegler, jenž byl generálním inspektorem telegrafního spojení v Súdánu, či Ital Romolo Gessi. Lidé, kterými se Gordon obklopil, tvořili velmi rozmanitou skupiny vědců, dobrodruhů, důstojníků a obchodníků a většina z nich se později významně zapsala do dějin mahdistických válek.

Hlavním důvodem, proč se Gordon snažil potlačit obchod s otroky, nebyla ani tak potřeba zrušení otroctví jako takového, ale především vybudování silného finančně nezávislého území s konsolidovanou správou. Tyto stanovené cíle se samozřejmě vylučovaly s vládou nezávislých odbojných obchodníků, kteří vytvářeli vlastní „drobné státy“, a stoupajícím státním deficitem, který nemohl být nikdy umořen, jelikož značná část peněz z prodeje otroků neprošla zdaněním a státní kasou. Gordon věděl, že pokud nebude mít dostatečné spojení s Káhirou, pomocí něhož by předával informace, ale i zásobování, tak jeho mise je prakticky odsouzena k neúspěchu. Jediným způsobem jak posílit správu v Súdánu se tak stalo zajištění rychlejšího a efektivnějšího spojení mezi jednotlivými provinciemi, což měla zajistit výstavba dráhy z Wádí Halfa na jih, ale bylo vystavěno pouze několik desítek kilometrů.⁸⁸

Tento projekt se setkal s Gordonovo podporou, ale záhy došlo k přerušení stavby, neboť v provincii Bahr el Ghazal vypuklo povstání vedené Sulajmanem. Gordon však byl přesvědčen, že hlavním strůjcem rebelie je Sulajmanův otec Zubajr, který byl internován v Káhiře. Gordon vyslal do oblasti jednotky v čele s Romolou Gessim, jehož úkolem bylo přesunout se do oblasti Bahr el Ghazal, zajmout Sulajmana a přemístit ho do Darfúru. V březnu 1879 Gordon opustil Chartúm a vydal se na jih za Gessim, aby se k němu přidal. Oba kontingenty se setkaly 25. června u Taweisha, kde došlo k rozhodnutí o dalším postupu proti rebelům. Gordon se následně vrátil do Chartúmu a Gessi pokračoval ve svém úkolu. O několik týdnů později Gessi dopadl Sulajmana, ale neuposlechl rozkazu

---

⁸⁷ Rudolf Carl von Slatin (1857–1932) byl rakousko-uherský důstojník a dobrodruh, který byl Gordonem ve 25 letech jmenován guvernérem Darfúru. Hlavní město Dara se mu podařilo držet do prosince 1883, kdy byl nucen se vzdát. Následující roky strávil v zajetí Mahdího a později chalífy. Jeho zajetí trvalo 12 let až do roku 1895, kdy se mu podařilo utéct. Své vzpomínky na zajetí vydal hned po svém propuštění v knize *With Fire and Sword in the Sudan* (první vydání 1896). Barvitě vykreslené střety mezi vojáky a mahdisty, ale i postřehy z běžného života ve vojenském táboře, způsobily mezi veřejností velkou odezvu. Především v Anglii, kde se veřejnost toužila pomstít za smrt generála Gordona, byl obraz Súdánců trpících v rukách barbarských mahdistů rychle přijat. FARWELL, s. 105–175; THEOBALD, s. 62–63.

⁸⁸ THEOBALD, s. 24.

převést ho do Darfúru, a zastřelil ho při údajném pokusu o útěk s odůvodněním, že jeho přežití by stále podněcovalo rebely v boji.⁸⁹

Mezitím došlo k zásadní změně vnitropolitické situace v Egyptě. V červenci obdržel Gordon zprávu, že chedív Isma'íl byl sesazen z postu osmanským sultánem pod nátlakem evropských mocností.⁹⁰ Gordon přijal post v Súdánu na základě osobní dohody s chedívem Isma'ilem, s nímž v mnohém sdílel představy o správě země. Na základě jeho odvolání se Gordon rozhodl rezignovat na svůj post. Ještě předtím zařídil konečnou dohodu s habešským císařem týkající se hranice. V lednu 1880 Gordon opustil Káhiru s tím, že nebude dále sloužit novému chedívovi, jenž se stal pouhou loutkou v rukou zahraničních mocností.

Všechny Gordonovy úspěchy při potlačení obchodu s otroky a konsolidaci Súdánu byly zapomenuty. Gordonův nástupce ve funkci, Ra'úf paša, nedosahoval schopností svého předchůdce, což bylo zjevné, neboť ho Gordon v době svého působení dvakrát propustil ze svých služeb pro nekompetentnost. Díky napjaté politické situaci v Egyptě byl Súdán opět zapomenut a připravené i realizované reformy minulé vlády nebyly uplatněny. Státní správa opět podléhala korupci a moci místních obchodníků s otroky, obyvatelstvo trpělo pod výší daní a trh s otroky opět vzkvétal. Frank Power ve svých reportážích pro *Times* napsal: „*Pokud si Súdánci přejí vypěstovat obilí, musí zaplatit za povolení, zaplatit za možnost vzít si vodu z Nilu (bez které je země pouhou poušτί) a zaplatit za možnost prodávat obilí. Pokud je úroda dobrá, tak zaplatí dvojitou daň (jednu soukromou pro pašu a druhou pro vládu v Káhiře). Pokud se úroda nezdaří a nemohou zaplatit daně, jsou zbičováni bičem a vhozeni do vězení.*“⁹¹ Později pak napsal: „*Doufám, že chytí každého Egyptěana a vyženou ho ze Súdánu. Lepší tisíc let barbarského otroctví než barbarství zločinů nestabilní egyptské vlády*“⁹²

Turecko-egyptská vláda v Súdánu získala za šest dekad pověst tyranů, otrokářů a cizinců, kteří přišli do Súdánu jen pro otroky a zlato, potažmo finance. Pro jmenované úředníky a vojáky často znamenala služba v Súdánu nedobrovolný exil a trest, podle čehož se v zemi také chovali. Díky své obrovské rozloze a etnické rozmanitosti byla

---

⁸⁹ GLEICHEN, *The Anglo-Egyptian Sudan: A Compendium Prepared by Officers of the Sudan Government*, s. 240–242.

⁹⁰ FRADIN, s. 15.

⁹¹ POWER, s. 38; [překlad – K. B.].

⁹² Tamtéž, s. 92; [překlad – K. B.].

jakákoliv centrální správa Súdánu velmi obtížná a často zcela nemožná. Země vřela nespokojeností, bídou a útlakem, a bylo jen otázkou času, kdy tato všeobecná nenávisť mezi tzv. Turky a místními přeroste do mnohem většího konfliktu, k čemuž došlo v roce 1881.

3. Mahdismus a Muhammad Ahmad

Velké společenské a náboženské změny provázely běh celého 19. století. Především v regionech, kde hrál islám důležitou společenskou, náboženskou i politickou roli, začíná docházet ke vzniku tzv. reformních hnutí.⁹³ Cílem těchto uskupení bylo změnit problematické poměry v jednotlivých oblastech. Egypt, který ovládal Súdán, se v druhé polovině 19. století sám potýkal s politickou a finanční krizí, v níž velkou roli hrály evropské mocnosti. Mahdismus byl tak ve světle 19. století pouze reakcí na souhru několika faktorů, mezi něž patřila neutěšená situace v Súdánu, náboženský reformismus a koloniální ambice Západu.

Islám v 19. století čelil nástupu modernity, revitalismu a nacionalismu. V tomto období vznikají náboženské proudy jako *wahhábismus* či *sánusíja*.⁹⁴ Právě Egypt se stal důležitým střediskem modernismu a nacionalismu tehdejšího muslimského světa skrze myšlenky učenců a filosofů jako byli Muhammad 'Abduh, Rašíd Rida či at-Tahtáwí, který strávil několik let v súdánském exilu. Všichni tito vzdělanci volali po reformě islámu i společnosti, ale jinou cestou než se vydala *mahdíja*, jejíž cílem byl návrat k čisté formě islámu z dob Proroka a odstranění turecko-egyptské vlády.⁹⁵

Podmínky v Súdánu velmi podléhaly rozmarům osmansko-egyptské administrativy. Súdánci se tak ve vlastní zemi stávali pouze otroky a poddanými, kteří v Káhiře nebo Istanbulu neměli zastání. Kromě bouřlivých náboženských změn, po kterých volaly státy napříč Blízkým východem, se v Súdánu přidala ještě všeobecná nespokojenost s místní vládou ovládanou korupcí a trhem s otroky. Situaci navíc komplikovala pozice Egypta, který sice formálně patřil Osmanské říši, ale v mezinárodní politice vystupoval pod vlivem Francie a hlavně Velké Británie.

---

⁹³ Reformní islámská hnutí vznikaly v průběhu 19. a 20. století v celé islámské Africe. Většinou se jednalo o reakci na slabou místní vládu. SHARKEY, Heather J., *Jihads and Crusades in Sudan from 1881 to the Present*, v: *Just wars, Holy wars, and Jihads: Christian, Jewish, and Muslim encounters and exchanges*, Oxford 2012, s. 266–267.

⁹⁴ *Wahhábismus* je nábožensko-politický směr, založený na sunnitském fundamentálním výkladu islámu. Dodnes je tato doktrína státním náboženstvím v Saudské Arábii. *Sánusíja* je nábožensko-politický směr založený na kombinaci súfijské spirituality a nacionalismu. Rozšířená byla v Libyi, kde je spojená s vládou Idrisovců.

⁹⁵ ABUSHOUK, Ahmed Ibrahim, *The Ideology of the Expected Mahdī in Muslim History: The Case of the Sudandesa Mahdiyya 1881–1898*, v: *Pakistan Journal of History and Culture*, Vol. 30, No. 1, 2009, s. 52–53.

Súdán se ocitl ve velmi třaskavé situaci, jež dala vzniknout mahdismu jako politicko-náboženské doktríně založené na reformě islámu a ozbrojenému džihádu proti turko-egyptské vládě. Motiv odporu proti kolonialismu Velké Británie, tak nehrál primární roli, ale po roce 1882 byl také přítomen. Cílem nově vzniklého hnutí se stalo především nastolení teokratického nezávislého státu, jež bude postaven na původním islámu z dob pravověrných chalífů.

3.1. Islám v Súdánu

Příchod a rozšíření islámského náboženství v Súdánu spadá už na přelom 7. a 8. století. Díky geopolitické poloze Súdánu se zde náboženství šířilo ze dvou směrů. Jeden byl ze severu, z oblasti Egypta, a druhý z Arabského poloostrova přes Rudé moře. V prvních staletích se nejednalo o násilnou invazi islámu jako takového, ale především kulturní a sociální aspekty, které se v Súdánu rozšířily díky obchodním trasám. Region severovýchodní Afriky měl až do příchodů Arabů v roce 639 velmi silnou křesťanskou základnu, kterou tvořili koptští křesťané a núbijské a etiopské království.⁹⁶

Arabové už několik dekád po obsazení Egypta zemi konsolidovali a záhy došlo k válečnému konfliktu s núbijským královstvím. Tato válka byla ukončena mírem a také významnou obchodní dohodou, která vydržela v platnosti dlouhých šest století. Hlavním obchodním artiklem se v této dohodě stali právě otroci.⁹⁷

Společně s rozvojem obchodu mezi zeměmi došlo i k postupnému rozmachu islámu. Súdán byl důležitou spojnici na dálkové trase mezi Subsaharskou Afrikou a Egyptem i Arabským poloostrovem. Příchozí obchodníci zakládali v Súdánu vlastní dynastie a karavanní trasy. Během několika staletí se místní situace změnila a z křesťanství, které bylo náboženstvím nobility, se stalo náboženství místního obyvatelstva. Naopak islám se stal náboženstvím vládnoucí vrstvy. Důvodů k této změně bylo hned několik. Prvním byla vysoká úspěšnost muslimských obchodníků, kterým se podařilo nashromáždit dostatek majetku a moci, čímž se ve státě stali důležitou součástí vládních struktur. Hlavním ziskem financí zůstával trh s otroky, jež hlavně v jižních

---

⁹⁶ Do Súdánu bylo křesťanství importováno díky misijní činnosti Egypta již v 6. století. O tuto činnost se zasadila hlavně císařovna Teodora, manželka byzantského císaře Justiniána. Sever Súdánu byl rychle konvertován a vznikla dvě hlavní centra ve Staré Dongole a Sobě u Chartúmu, jež byla základem pro křesťanské núbijské království. BUDGE, Wallis E. A., *The Egyptian Sudan: Its History and Monuments*, New York 2010, s. 288–290.

⁹⁷ SEARCY, s. 10.

oblastech ohrožoval domorodé obyvatelstvo, které bylo násilně zotročováno. Druhou příčinnou rozmachu islámu se stala postupná kolonizace regionu arabskými kmeny. Osadníci se usazovali hlavně v oblasti centrálního Súdánu, v povodí řeky Nilu, jeho ramen, a na pobřeží Rudého moře, kde vytvářeli obchodní centra a zásobovací stanice. Dalším důvodem byla postupná náboženská změna u křesťanské nobility, když někteří její představitelé postupně konvertovali k islámu, čímž z něj udělali exkluzivní záležitost vládnoucích vrstev.⁹⁸

Důležitým momentem se pro Súdán stal rok 1517, kdy sultán Selim I. obsadil Egypt. Záhy měla následovat vojenská kampaň do Súdánu se stejným cílem. Súdánské sultanáty pochopily, že jim hrozí invaze, která by zapříčinila jejich pád, a proto

se rozhodly se Selimem I. vyjednávat. Tehdejší vládce funjského sultanátu použil jako hlavní protiargument právě islámské náboženství. V dopise pro Selima I. deklaroval sultanát jako zcela islámský a jako takový již podrobený pod víru v Alláha a jeho Proroka Mohameda. Jelikož cílem tehdejší expandující Osmanské říše byla konverze dobytých území, zdála se tato súdánská kampaň jako nepotřebná.

Jedním z muslimských státních útvarů na území Súdánu byl sultanát Funj,⁹⁹ nebo též znám jako sennarský sultanát. Jeho založení se datuje do roku 1504 (1505), kdy vládce Amara Dunkas přijal islám a založil stát, jehož hlavním městem byl Sennar. V následujících dvou staletích státní útvar pod vedením Amariho nástupců expandoval až k hranicím habešského království na jihu. Sultanát se u moci udržel až do roku 1821, kdy byl obsazen Egyptem.¹⁰⁰

Druhým významným státem v oblasti byl darfúrský sultanát, jenž byl velkým rivalem sennarského státu. Darfúrský sultanát se rozprostíral na východ od Sennaru

---

⁹⁸ Muslimští obchodníci si navíc díky svému bohatství mohli dovolit navazovat manželské svazky s núbijskou nobilitou. Tato nábožensko-sociální přeměna trvala několik generací. Poté co začalo docházet ke svazkům muslimů s křesťanskými ženami, jejich děti byli již vychováni jako muslimové. Za několik staletí se tak vládnoucí vrstva přirozeně transformovala v muslimskou společnost, což zapříčinilo rozpad núbijského království v roce 1340, kdy bylo království finálně rozvráceno koalici nepřátelských států, jenž v oblasti vznikly. SEARCY, s. 11–12.

⁹⁹ Název podle etnika, které získalo v oblasti největší význam, a posléze z něj vzešla královská rodina. FADLALLA, s. 21–22.

¹⁰⁰ MAHDI, Mandour, *A Short History of Sudan*, Oxford 1965, s. 36–45.

a založen byl v roce 1650.¹⁰¹ Během 17. století přijali místní vládcí islám a upevnili moc v regionu. 18. století se pro sultanát neslo ve znamení občanské války a boje se Sennarem. Výsledkem bylo obsazení oblasti Kordofánu a posílení pozice. I darfúrský sultanát čekal stejný osud jako sennarský. V roce 1821 byla oblast obsazena v průběhu egyptské invaze na jih.

Po roce 1821 se oblast Súdánu společně s dalšími státními útvary, jako bylo Shillucké království na jihu,¹⁰² staly součástí Osmanské říše, potažmo Egypta. Nastala *turkiyya* – vláda osmanských úředníků. Právě jejich nestabilní a krutá vláda vedla ke vzniku nového nábožensko-politické formy islámu – mahdismu.

3.2. Muhammad Ahmad a jeho následovníci

Mahdismus jako politický a náboženský směr by nemohl dostát svého významu, kdyby se do jeho čela nepostavil zakladatel a budoucí vůdce Muhammad Ahmad ibn al-Sajíd 'abd Alláh. Tento významný charismatický představitel *mahdiji* se narodil na ostrově Lebab na řece Nilu kolem roku 1844.¹⁰³ Jeho otec byl stavitel lodí, který tvrdil, že kořeny jeho rodiny sahají až k rodu Proroka Mohameda. Poté, co se rodina přestěhovala více na jih k Omdurmánu, otec umírá a rodinný podnik přebírají jeho synové. Ale Muhammad Ahmad si již v mládí vybral cestu náboženského učence a askety.

Jako mladý Muhammad navštěvoval několik náboženských škol – *khalwas*, nedaleko Chartúmu.¹⁰⁴ Toto prostředí mělo velký vliv na jeho budoucí chápání světa. V Chartúmu byl Muhammad často svědkem rozsáhlé korupce, úplatkářství a nespravedlivého zacházení se Súdánci ze strany vládních úředníků, kteří prezentovali moc Egypta a Osmanské říše. Zároveň byl všude viditelný nedostatek náboženského

---

¹⁰¹ Podrobná historie darfúrského sultanátu v publikaci O'FAHEY, Rex S., *The Darfur Sultanate: A History*, Columbia University 2008.

¹⁰² Jednalo se o státní útvar existující v letech 1490-1865, náboženstvím byly tradiční africké kultury.

¹⁰³ Údaje o Ahmadovo narození se v publikacích rozcházejí – ASHER, s. 54; NICOLL, *The Mahdi of Sudan*, s. 14; THEOBALD s. 27, tvrdí že se jednalo o rok 1844 (srpen), naopak FARWELL, s. 3, předkládá údaj 1845 (listopad).

¹⁰⁴ *Khalwas* byly náboženské školy, kde se studentům dostávalo základního vzdělání a náboženské průpravy. Často byla jejich součástí mešita. V Súdánu jich bylo více jak 1 600. Vyučujícím byl *fíqi* – náboženský učitel. Důraz byl kladen na výklad Koránu, často na úkor základní gramotnosti. HAMILTON, John A., *Anglo-Egyptian Sudan from Within*, London, 1953, s. 344; THEOBALD, s. 27.

zájmu ze strany obyvatel. Souhra těchto okolností zjevně velmi přispěla k Muhammadově snaze o náboženskou i sociální změnu systému.

Jeho prvním významným učitelem se stal berberský učenec, *šejk*¹⁰⁵ Muhammad al Khair, který vedl známou *khalwas* v Chartúmu. Muhammad Ahmad jako jeho žák vynikal nesmírným zájmem o studium, velkou mírou koncentrace a zájmem o náboženství. Často studoval dlouho do noci a intenzivně se věnoval meditacím a modlitbám.¹⁰⁶ Jeho další vzdělání pokračovalo u šejka Muhammada al-Sharīf, hlavy súfijského řádu *sammanīja*.¹⁰⁷ Díky tomu Muhammad získal velké znalosti v oblasti mysticismu a meditačních technik. Muhammadovy schopnosti a vědomosti se postupně stávaly velmi známé a již v mladém věku byl zasvěcen do učení *tarīqi*.¹⁰⁸

Když dokončil své vzdělání, přesídlil Muhammad Ahmad na ostrov Aba na Bílém Nilu jižně od Chartúmu. K němu se zde přidali i jeho následovníci. Nové bratrstvo si vybuďovalo základnu v jeskyni na břehu řeky, kde Ahmadovi následovníci trávili čas učením, disputacemi a meditací. Charisma a věhlas Muhammada Ahmada rostl společně s pověstí o jeho zázračných schopnostech. Vůdce trávil dlouhé hodiny v modlitbách a meditacích a jeho společníci tvrdili, že se dostával do transu za hranice lidského chápání. V jeho vizích se mu zjevovaly zvláštní tváře a hlasy, což bylo vykládáno jako jeho spojení s Bohem, který mu měl těmito sny zjevovat svou vůli. On i jeho následovníci postupně začali prohlašovat Ahmada za Bohem vyvoleného svatého muže, jehož ústy promlouvá Alláh.¹⁰⁹ Jeho věhlas tím stále rostl a díky výhodné poloze na Bílém Nilu se i šířil dále po proudu řeky.

Až na výjimečné situace Muhammad Ahmad neopouštěl svou základnu na ostrově Aba. Jednou z nejznámějších cest se stala jeho návštěva starého učitele šejka Muhammada al-Sharīfa. Toho zastihl, jak oslavuje obřizku svého syna hudbou a tancem. Tento výjev Ahmada velmi rozhořčil, neboť se zásadně neshodoval s jeho představou pravého islámu. Incident se neobešel bez následků a šejk al-Sharīfa vyloučil Ahmada

---

¹⁰⁵ Šejk – *shaikh/sheikh*, bylo označení pro svatého muže, často náboženskou a společenskou autoritu komunity.

¹⁰⁶ NICOLL, *The Mahdi of Sudan*, s. 34-35.

¹⁰⁷ Súfijské řády jsou v islámu chápány jako součást spiritismu a mysticismu. V Africe i na Blízkém východě existuje několik desítek různých odnoží súfismu. Jednou z nich je *sammanīja*. V súfismu je důraz kladen hlavně na meditaci a vlastní prožívání víry.

¹⁰⁸ *Tarīqa* neboli cesta je princip súfijského učení skrze meditace a techniky transu.

¹⁰⁹ SEARCY, s. 66–65.

z bratrstva *sammanīji*. Zvěsti o sporu dvou významných duchovních představitelů se nadále šířily, čehož se rozhodl využít jiný ze šejků, al-Kurāši wad al-Zain, soupeřící se šejkem al-Sharīfa a pozval Muhammada Ahmada, aby se připojil k jeho náboženské škole. Ahmad neváhal a souhlasil, čímž se mu dostalo ještě většího věhlasu, ale po smrti šejka al-Kurāši se vrátil na ostrov Aba.

Po Ahmadově návratu za ním přišel mladík Abdullāh (celým jménem 'Abd Allāh ibn al-Sajjīd Muhammad), z kmene Baqqāra, jemuž jeho otec před svou smrtí přikázal vyhledat velkého učence a svatého muže, za něhož byl pokládán právě Ahmad. Právě setkání těchto dvou mužů dalo za vznik mahdismu v nábožensko-politické podobě. Jak napsal A. B. Theobald v knize *The Mahdīya: „Muhammad Ahmad byl Prorok, řečník, svatý muž a visionář, který mohl inspirovat muže svým charisma, aby ho následovali. ... 'Abd Allāh Muhammad (Abdullāh) byl muž činu a politických pletek, bojovník a organizátor. Jeden kombinoval sílu vůle a inteligenci a druhý měl schopnost převést teorii v praxi.“*¹¹⁰

Muhammad Ahmad na ostrově Aba pokračoval v meditacích a hlásání návratu k pravému islámu, kompletní podřízení Bohu a boj proti nesprávné interpretaci víry. Kromě svých kázání, na která se dostavovalo stále více posluchačů, také vydával psané modlitby a poučení pro své přívržence. Některé příklady uvádí R. W. Wingate ve své knize *Mahdism and the Egyptian Sudan: „Nesnáze a strádání k nám přijdou z vůle Boží, aby vyzkoušely naši víru a trpělivost, ... a proto důvěra v Boha a závázání se jemu, ať se stane cokoliv, musí vést k posílení víry, že je tak učiněno pro naše dobro, i když se to tak nemusí zdát.“*¹¹¹ Dále se mezi jeho poučeními často opakovaly verše z Koránu v různých podobách. Z dnešního pohledu se mohou mnohá Ahmadova kázání zdát všední, ale jeho síla spočívala ve schopnosti psát a zachycovat své myšlenky na papír, což bylo mezi domorodým obyvatelstvem chápáno téměř jako mystické. Lidé začali Ahmada vnímat jako svatého muže, který jim přináší poselství Boha, inspiruje je a snaží se vyvést je z jejich chudoby, útlaku a strádání.

---

¹¹⁰ THEOBALD, s. 30; [překlad – K. B.].

¹¹¹ WINGATE, Francis Reginald, *Mahdiism and the Egyptian Sudan: Being an Account of the Rise and Progress of Mahdiism and of Subsequent Events in the Sudan to the Present Time*, Charleston 2015, s. 42; [překlad – K. B.].

Jedno z nejdůležitějších provolání, které Ahmad šířil, bylo: „*Tento svět je stvořen pro nevěřící.*“¹¹² Lidé tak začali vnímat toto poselství tak, že těmi nevěřícími jsou guvernéri a úředníci v provinciích Súdánu, kteří si žili v přepychu a blahobytu ve svých palácích, popíjeli víno, kouřili tabák a byli laxní ve víře. Těmito *nevěřícími* se tak stali právě ti, kteří místní obyvatele utlačovali. Proto podle mahdismu vláda těchto nepravých muslimů měla být svržena a nahrazena *vládou pravé víry*.¹¹³

Přestože Ahmadův věhlas rostl, začali se objevovat tací, kteří se ptali z jaké autority a moci si dovoluje osočovat druhé z nesprávné interpretace islámu a jednání. Mezi jeho nejbližšími příznivci v čele s Abdullāhem se začalo šířit, že Muhammad Ahmad je ve skutečnosti *Mahdí* – nbl. „*Bohem správně vedený*“, tedy ten kdo je předurčen nastolit nový svět podle božího řádu.¹¹⁴ Z této náboženské i společenské autority mohl Ahmad hlásat reformu náboženství, ale i společnosti. Ahmadovi následovníci sami často nepatřili k teologicky vzdělaným či gramotným lidem, ale díky svému velkému charisma a schopnostem jim jeho proklamace za Mahdího přišla zcela přirozená. Vzhledem ke svým extatickým stavům, vizím a snům představoval Ahmad právě takového člověka, jenž mohl být vybrán Bohem, aby změnil staré pořádky.

Novou výzvou se pro Ahmada stala snaha rozšířit své učení mezi více posluchačů. V tento moment opět zasáhl Abdullāh, který pro Mahdího připravil cestu po okolních osadách v Kordofánu a Nubských horách. Z Abdullāhovy strany nešlo pouze o teologickou pouť s cílem kázat nové ideje, ale hlavně zjistit jak velkou podporu by byl Ahmad schopen získat od místních obyvatel a zda by se v budoucnu naskytla možnost se s jejich pomocí postavit osmansko-egyptské vládě v Chartúmu. Důležitá byla též spolupráce válečných kmenů na západě země. Postupně se tak stalo zřejmé, že Muhammad Ahmad a jeho stoupenci sbírají síly k otevřenému boji s místními autoritami za mohutné podpory místních.

Po návratu z cesty se Ahmad již otevřeně se prohlásil za Mahdího – očekávaného spasitele a mesiáše. Následně byly rozeslány tajné dopisy všem šejkům a náboženským autoritám, aby se k Mahdímu přidali. Jeden z těchto dopisů obdržel i šejk Muhammada al-Sharīfa, jenž Ahmadovi nezapomněl jeho urážku, a informace v dopisu předal

---

¹¹² THEOBALD, 31; [překlad – K. B.].

¹¹³ ABUSHOUK, s. 44.

¹¹⁴ FARWELL, s. 11.

generálnímu guvernérovi v Chartúmu Ra'ūf pašovi.¹¹⁵ Zároveň pak jako náboženská autorita proklamoval, že Ahmad je pouhý podvodník a ne Mahdí. Za toto prohlášení se postavili všichni *ūlamā* v Chartúmu a okolí.¹¹⁶ Guvernér v Chartúmu si velmi uvědomoval hrozící nebezpečí, pokud by Mahdí a jeho následovníci nebyli umlčeni. Proto se rozhodl vyslat na ostrov Aba jednotku vedenou Abū Sa'ūdem, aby takzvaného Mahdího přivedl v míru do Chartúmu, kde se měl podrobit náboženské disputaci šejků a *ūlamā* a obhájit svá tvrzení. Mahdí tuto nabídku odmítl a dále pokračoval s rozesíláním zpráv a přesvědčování obyvatelstva k otevřenému boji – džihádu – proti nevěřícím. To byla situace, již se Ra'ūf paša velmi obával, neboť vyhlášení Mahdího a výzva k džihádu by vedly k otevřenému povstání v Súdánu.

Hrozba musela být zažehnána, a tak Ra'ūf paša podruhé vyslal Abū Sa'ūda na ostrov Aba, aby tentokrát Ahmada zajal a přivedl do Chartúmu. Zároveň zaslal do Káhiry telegraf chedívovi, ve kterém mu oznámil hrozící nepokoje v Súdánu. Vojenský útok na Mahdího a jeho následovníky však byl vyzrazen. Jednotky Abū Sa'ūda zaútočily na ostrov Aba, padly do léčky a byly zmasakrovány. Abū Sa'ūd se s ostudou vrátil do Chartúmu, kde oznámil neúspěch expedice guvernérovi.

3.3. Mahdismus – kořeny a doktrína

Představa příchodu Mahdího a nastolení nového světa byl široce rozšířený koncept v muslimské historii. Mahdismus jako takový však zaujímal specifickou pozici, neboť se v něm střetlo hned několik náboženských a politicko-společenských struktur. Jednalo se o systém zahrnující prvky náboženské nauky, od symbolů a rituálů až po duchovní autoritu. Zároveň vytvářel přesnou politicko-militantní státní strukturu s čelním představitelem – Mahdí, později chalífou. V době své vrcholné formy vytvořila mahdistická doktrína samostatný teokraticko-džihádistický stát.

Mahdismus jako náboženský směr měl v Súdánu kořeny hned ve třech islámských systémech – sunně, ší'e i súfismu. Ze sunnitského islámu převzal především nutnost návratu k původnímu islámu z doby Proroka Mohameda a pravověrných chalífů. Cílem mělo být odstranění neislámských zvyklostí, pravidel a všeho, co lze označit za *bidā'*.¹¹⁷

---

¹¹⁵ THEOBALD, s. 33.

¹¹⁶ *Ūlamā* je označení pro muslimskou náboženskou obec a její členy.

¹¹⁷ *Bidā'* je souhrnné označení pro zvyky a chování, jež lze označit jako neislámské a inovativní, související s modernitou.

V tomto ohledu velmi dobře posloužili představitelé egyptské a koloniální administrativy, jež díky svému chování prezentovali právě tyto nemuslimské praktiky – alkohol, prostituce, tabák, hazard či hudba – často převzaté ze Západu. Hlavním zdrojem myšlenek byl Korán, a dále pak Mahdího vize a jejich výklad. Právní systém společenství se řídil modifikovaným výkladem práva šarí'a. Ahmad během své vlády zavedl další tradice a rituály. Jednou z nejdůležitějších změn byl zákaz poutě do Mekky – *hadždž* a tento 5. pilíř víry byl nahrazen bojem proti nevěřícím – *džihádem*. Velmi zásadní byla změna formy vyznání víry – *šaháda*, která v nové formě zněla: „*Existuje jenom jeden Bůh a Mohamed je jeho Prorokem a Muhammad Ahmad je Mahdí a zároveň zástupce Proroka Božího.*“¹¹⁸ Dále pak dříve vybíraná almužna – *zakát* – se za Mahdího vlády stala daní, kterou vybíral stát pro své potřeby. Stejně jako v raných obdobích islámu Mahdího přívrženci věřili, že jejich válečné úspěchy jsou potvrzení vůle Boha a schválením jejich mise.

Další důležitou složkou mahdismu byla víra a koncept samotného Mahdího – *Mahdī al-Muntazir* neboli „očekávaný spasitel“.¹¹⁹ Víra v Mahdího je spojována především se šíitskou tradicí islámu, kdy Mahdí představuje následovníka pokrevní linie Alího – bratrance a zetě Mohameda. Tato linie je uznávána skrze dvanáct známých imámů – duchovních vůdců muslimské obce, přičemž poslední, tzv. skrytý imám, se má opět zjevit jako Mahdí a po jeho příchodu nastane Soudný den. I v sunnitské tradici existuje nejednotná víra v soudný den, kdy přijde Mahdí z linie Proroka Mohameda, a pak obnoví náboženskou jednotu a čistotu světa. Muhammad Ahmad se tím pádem po svém prohlášení za Mahdího stal silným charismatickým vůdcem, který přislíbil svým následovníkům konec současného stavu a nastolení pravověrného islámského království.

Třetí složkou mahdismu byl již zmiňovaný vliv súfijských řádů. Súfismus je vnímán, jako mystická a spirituální složka islámu, kterou konzervativní odnože sunny neuznávají. Přesto však v mahdismu patřil k důležité součásti učení. Muhammad Ahmad však toužil po jeho reformaci, neboť tradiční súfistické praktiky, kromě meditací, umožňují také víru v magii, nošení amuletů, modlářství či pověry. To bylo něco, co Ahmad chápal jako neislámské, a tak se pokoušel skrze *mahdíju* o jakousi reformu

---

¹¹⁸ FARWELL, s. 10; [překlad – K. B.].

¹¹⁹ *Mahdī al-Muntazir* – Očekávaný spasitel, ten pravověrně vedený, který po Soudném dnu nastolí věk spravedlnosti. SHARKEY, s. 263.

súfismu a jeho praktik. V Súdánu však v Ahmadově době existovalo více súfijských řádů než jen *sammanīja*. Konkurenčním řádem byly *khatmījja*, kterou vyznávaly kmeny na severu a východě Súdánu. Mahdí se svými přívrženci se však o svou moc nehodlal dělit. Proto zaútočil na súfijského šejka v městě Kassala. Ten nakonec ve strachu o svůj život odešel do egyptského exilu.

Na těchto třech základních kamenech stála mahdistická doktrína, která měla u domorodého lidu velký ohlas. Hlavním cílem se tak mělo stát odstranění tolik nenáviděné turko-egyptské administrativy s jejími neislámskými zvyky. To se mělo stát za pomoci svaté války – džihádu mečem. K takovému úkolu však bylo zapotřebí vybudovat pevnou a stabilní vojensko-politickou strukturu budoucího státu. K tomu Mahdímu měli dopomoci jeho následovníci *Ansār* – pomocníci. Tento pojem pocházel od Proroka Mohameda, který tak nazýval lid Medíny, jež ho při jeho příchodu vítal.¹²⁰ Evropané pro mahdisty používali výraz dervišové.¹²¹

Velkou inspirací pro Muhammada Ahmada byl právě Prorok Mohamed, do jehož role se sám stylizoval. Podle jeho vzoru si kolem sebe vytvořil skupinku tří chalífů – nástupců a vůdců: Abdullāha – jako organizátora, Aliho wad Hilu a jeho synovce i zeťe v jedné osobě Muhammada Sharifa. Muhammad al-Sanusi, který měl být čtvrtým představitelem – chalífou, svou pozici později odmítl. S takto připravenou a propracovanou strukturou se v prvních měsících podařilo mahdistům odříznout a zničit turko-egyptskou správu v Súdánu a vytvořit džihádistický stát¹²².

---

¹²⁰ NICOLL, *The Mahdi of Sudan*, s. 92.

¹²¹ Derviš je označení pro stoupence súfijského řádu. Díky tomu označení se mahdistickým válkám na Západě dostalo pojmenování „*Povstání dervišů*“.

¹²² Pojem džihádistický stát je používán pro státy vzniklé díky snaze reformovat zastaralé a nefunkční islámské struktury na územích upadajících státních útvarů viz Západní Afrika – Sokotský kalifát. ABUSHOUK, s. 51; SHARKEY, s. 267.

4. Mahdího povstání 1881–1884

Střet mezi vládními jednotkami a Mahdího následovníky na ostrově Aba 12. srpna 1881 byl prvním z mnoha, jež vyústily v téměř dvě dekády trvající mahdistické války na území Súdánu a Equatorie. Toto první měření sil mělo pro egyptskou správu šokující výsledek, neboť vládní jednotky byly poraženy skupinou náboženských rebelů. Prohra zároveň poukázala na to, že problematickou situaci nelze podceňovat, jinak přeroste v katastrofu.

Samotná situace v Káhiře nebyla už od roku 1881 jednoduchá. Zahraniční intervence ze strany Anglie a Francie byla velmi nelibě nesena domácím obyvatelstvem. Proti egyptské vládě se vzepjala vlna odporu, která vyústila v roce 1882 v povstání plukovníka Ahmada Urábího.¹²³ Zahraniční intervence, jejíž cílem bylo vzpouru potlačit a podpořit chedíva Tawfíqa, se nakonec stala hlavním terčem rebelů, kteří ve vměšování mocností viděli stěžejní důvod špatné situace v Egyptě. Urábímu se podařilo získat post ministra války, ale tím nepokoje neskončily. Britové, Francouzi i Vysoká porta vyslali do Egypta své zástupce a vojenské jednotky s cílem uklidnit poměry a podpořit chedívovu vládu. Když posléze bylo v Alexandrii zavražděno několik desítek Evropanů, britská vláda se společně s francouzskou rozhodly zaslat ultimátum. Jelikož tato žádost byla ignorována, došlo 11. července 1882 k bombardování Alexandrie britskými loděmi a následně došlo k vyloštění a obsazení města britskými jednotkami.¹²⁴

Britské jednotky v Egyptě byly následně posíleny o 5 000 mužů, kteří připluli z Indie pod velením lorda Garneta J. Wolseleyho,¹²⁵ aby otevřeně podpořili vládu chedíva. Rebelové v čele s Urábím se s anglickými jednotkami střetli v bitvě u Tell El-Kebíru (Tall al-Kabír) 13. října 1882, v níž byli poraženi. Britové se tak stali oficiálními ochránci chedíva a nad Egyptem byl vyhlášen britský protektorát. Vyvstala však otázka, jak ospravedlnit britskou přítomnost v Egyptě na mezinárodní scéně, a také jak dlouho bude tato okupace probíhat. Britský ministr zahraničí lord Granville prohlásil,

---

¹²³ GOMBÁR, s. 264–271.

¹²⁴ MONICK, S., The Political Martyr: General Gordon and the Fall of Khartum, v: *Military History Journal*, Vol. 6, No. 6, South Africa 1985, s. 1–2.

¹²⁵ Garnet Joseph Wolseley (1833–1913) později 1. vikomt z Wolseley, byl britský důstojník a později maršál. Účastnil se vojenských operací na Krymu, v Číně či Kanadě. Po potlačení Urábího povstání vedl tzv. Nilskou expedici s cílem zachránit generála Gordona. Své vzpomínky popsal v knize WOLSELEY, G. J., *The Story of Soldier's Life*, London 1903. Více informací o jeho osobě v knize KOCHANSKI, Halik, *Sir Garnet Wolseley: Victorian Hero*, London 1999, s. 110–176.

že: „*britská přítomnost v Egyptě je nutná z důvodu zachování veřejného klidu.*“¹²⁶
Tím se i dění v Súdánu stalo oficiálně záležitostí britské vlády.

4.1. Egypťsko-súdánská vláda a první fáze povstání

Mahdí se po prvním střetu rozhodl přesunout své sídlo na lépe chráněné místo, kterým se staly Nubské hory na území jihovýchodního Kordofánu. Pro Ahmadovo přívržence byl tento odchod více než pouhá změna strategického sídla, ale vnímali jej stejně jako Prorokův odchod z Mekky do Mediny – *hidžru*, čímž se jen posílila Mahdího pozice.¹²⁷ Cesta do nepřístupných hor však nezůstala bez povšimnutí súdánských jednotek. Guvernér v oblasti El Obeid Muhammad Sa'íd paša se pokusil o zastavení a zničení Mahdího a jeho následovníků, ale celá kampaň byla zmařena díky nepřátelství místních kmenů vůči egyptské správě. K žádnému střetu tak nedošlo a guvernér se i s vojáky bez úspěchu navrátil do El Obeid. Mahdímu se naopak v průběhu cesty podařilo výrazně posílit řady svých následovníků, kteří se k němu přidávali. Za nové centrem mahdistů bylo vybráno území Džabal Gedir v Nubských horách, ve které bylo pro generálního guvernéra v Chartúmu zcela nemožné zasáhnout.

Po nezdařeném pokusu guvernéra El Obeidu se Mahdího a jeho muže pokusil eliminovat guvernér Fašody Rāšīd Bej za pomoci malé skupiny vojáků a momentu překvapení. Jejich osud však byl stejný jako jejich předchůdců a jednotky zmasakrovaly nepřátelské síly 28. prosince 1881.¹²⁸ Zprávy o nepovedeném útoku se dostaly do Egypta, bylo rozhodnuto o nutnosti zakročit proti rebelům za pomoci zkušeného velitele. Do čela jednotek byl jmenován Jusūf aš-Šallālī paša, jenž dříve sloužil pod velením Romola Gessiho. Nekompetentní kroky chartúmského guvernéra Ra'ūfa paši a neustálé podceňování mahdistů vedly k jeho sesazení z postu generálního guvernéra Súdánu v březnu 1882. Novým generálním guvernérem se měl stát ministr pro Súdán 'Abd al-Qādir Hilmi paša. Až do jeho příjezdu do Chartúmu jeho post spravoval Němec Giegler paša – generální inspektor pro poštu a telegraf.¹²⁹

---

¹²⁶ BARING, s. 340; [překlad – K. B.].

¹²⁷ NICOLL, *The Mahdi of Sudan*, s. 90–94.

¹²⁸ ZULFO, Ismat Hasan, *Karari: The Sudanese Account of the Battle of Omdurman*, London 1980, p. 12.

¹²⁹ Karel Kristián Giegler (1844–1921) nejprve sloužil v Súdánu jako úředník pro poštovní a telegrafické služby. Poté co krátce zastával post guvernéra v Chartúmu, zůstal v Egyptě, kde dále pracoval pro britskou

Vojenská expedice Jusūfa aš-Šallālī paši opustila Chartúm 15. března 1882 s počtem 4 000 mužů. V průběhu cesty docházelo k velké dezerci a zbylí vojáci nebyli akceschopní. Díky podpoře dalších egyptských vojenských oddílů se přesto nakonec podařilo shromáždit 6 000 mužů, kteří byli soustředěni ve Fašodě, odkud je čekala 160 km dlouhá cesta do Džabal Gebir. I přes předešlé neúspěchy v boji s mahdisty hlavní velitel Jusūf aš-Šallālī podcenil situaci a přípravu operace. Mahdí a jeho *ansār* již předem věděli, že se proti min chystá útok, a tak se rozhodli nepřítele překvapit. Již 16 dní od zahájení pochodu z Fašody došlo 7. června za noci k přepadení tábora a zmasakrování vládního vojska. Navíc se Mahdímu podařilo získat množství zbraní a zásob, které si sebou expedice přivezla. Tato již třetí porážka súdánských vojsk, tak opět jen přispěla k posílení Mahdího moci a věhlasu. Předně však vytvářela kolem Muhammada Ahmada aureolu pravého Božího služebníka a bojovníka za víru. Jeho nároky na titul Mahdího se tím pro domorodé obyvatelstvo jen posílily. Možnost boje pod záštitou svaté války, ale i příležitost k rabování a zisku kořisti, byly pro mnohé chudé a zbídačené Súdánce dostatečným důvodem, proč se k mahdistům připojit.¹³⁰

Nicméně zneškodnění Mahdího v Džabal Gebiru nebylo pro súdánskou vládu jediným problémem. V oblasti Gezira operovala pro-mahdistická skupina bratrů Umara a Ahmada Makāšfi, kterým se podařilo obsadit město Sennar a oblehnout místní posádku. Na to ihned reagoval zastupující generální guvernér Giegler paša a vytáhl společně s oddílem 2 000 mužů z loajálních kmenů k Sennaru. Na začátku května se mu podařilo zvítězit u Abu Haraz a pak následně i dobýt město Sennar.¹³¹ Po svém návratu do Chartúmu se Giegler paša setkal se svým nástupcem 'Abd al-Qādir pašou, který od něj převzal post generálního guvernéra. Ve stejné době však došlo k dalšímu útoku v provincii Kordofán, kde byli sesazeni guvernéři měst El Birka a Ashaf.

Po těchto událostech dorazila do Chartúmu i zpráva o fatální porážce Jusūfa aš-Šallālī paši. Nový generální guvernér se okamžitě rozhodl jednat. Nechal svolat vojenské jednotky z jihu i hraničních území s Etiopií. Povolal bataliony spřátelených kmenů a domorodců, čímž vznikla nejednotná různě bojeschopná armáda, ale o síle

---

vládu jako jeden z poradců pro Súdán. Své vzpomínky vyličil v knize GIEGLER, Karel. K., *The Sudan Memoirs of Carl Christian Giegler Pasha 1873–1883*. Oxford 1984.

¹³⁰ THEOBALD, s. 37.

¹³¹ GIEGLER, s. 195–197.

12 000 mužů. Část jich byla poslána posílit jednotku v El Obeidu, který se ocitl v akutním ohrožení a zbytek pomáhal se zlepšením fortifikace samotného Chartúmu.

Letní měsíce roku 1882 se nesly ve znamení plánování dalších operací. Mahdího věhlas rostl a množství bojechtivých kmenů se k němu v nejbližších týdnech hodlalo připojit v jeho boji proti „turecké správě“. Hlavním cílem byla dvě velká města v provincii Kordofán – El Obeid a Bara, která stále ještě zůstávala ve vládních rukou díky dobrému opevnění a velkým vojenským posádkám. Provincie Darfúr se pod velením rakouského guvernéra Rudolfa Slatina paši stále ještě držela, ale v případě pádu El Obeidu by zůstala odříznuta od zásobování a pravděpodobně padla. Pro Mahdího byla všechna dobytá města skvělý zdroj zbraní, materiálu, zásob a peněz, což motivovalo mnoho bojovných kmenů, které se k Mahdímu přidaly za účelem drancování podmaněných území. Muhammad Ahmad si také uvědomoval, že dobytí El Obeidu je prvním krokem k tažení na Chartúm.

V průběhu léta se města El Birka a Bara dostala pod přímé obležení a byla blízko pádu. Cesta na El Obeid stále zůstávala otevřená. Mahdí v průběhu tažení obsadil rakouskou misií Dilling,¹³² kde působil otec Ohrwalder, jenž se dostal do Mahdího zajetí trvající 10 let.¹³³ Než Ahmad přitáhl k El Obeid, čítala jeho armáda již 30 000 mužů ve zbraní. Situace uvnitř města nebyla jednoduchá. Mnoho obyvatel z řad prostých lidí, ale i obchodníků, podporovali Mahdího v jeho záměru. Guvernér města Muhammad Sa'íd paša věnoval všechno úsilí vylepšení fortifikace a zabezpečení se před obléháním navzdory malé městské posádce. Poté, co se guvernér odmítl město vydat, začalo 8. října samotné obléhání. I přes početní převahu se Mahdímu nepodařilo město s pevností obsadit. Guvernérovi vojáci díky lepšímu technickému vybavení, odrazili útok, což dalo obráncům naději na úspěch. Problém však vyvstal se zásobováním, neboť docházely potraviny. Zoufalou situaci uvnitř města popsal otec Ohrwalder: *„Mrtví a umírající zaplnili ulice města. Prostory uvnitř pevnosti byly tak omezené, že nebylo možné shromáždit obyvatele v budovách a tak zůstávali polehávat na ulicích. Vzduch byl otráven*

---

¹³² Křesťanské misie (katolické i protestantské) byly v Súdánu přítomny už několik dekád a často představovaly důležitý nástroj kolonizace. SHARKEY, s. 265, 271–272.

¹³³ Josef Ohrwalder (1856–1913) byl katolický misionář, který velkou část zajetí strávil v Omdurmanu. Jeho vzpomínky jsou zaznamenány v knize *Aufstand und Reich des Mahdi im Sudan und meine zehnjährige Gefangenschaft dortselbst*, která patří jednoznačně k stěžejním soudobým popisům událostí. Přeloženo do angličtiny F. R. Wingatem, *Ten Years Captivity in the Mahdi's Camp 1882–1892*, London 1892.

*pachem z rozkládajících se těl, která nikdo nepohřbil.*¹³⁴ Generální guvernér v Chartúmu chápal nutnost podpořit obležená města El Obeid a Bara. Proto 24. října vyslal záchranou expedici o 3 000 mužích pod velením 'Alího Luftího beje. Celá tato expedice byla už předem odsouzená k zániku. Vojenské jednotky postupovaly zcela naslepo přes poušť bez zajištěných zásob vody, kde všechny studny zničili povstalci ještě před příchodem vojáků. Vojsko navíc bylo napadáno ze zálohy útočnými oddíly Mahdího armády.¹³⁵

'Abd al-Qādir paša v Chartúmu okamžitě požadoval po Káhiře navýšení bojových jednotek o 10 000 mužů. Velmi dobře si uvědomoval složité poměry a apeloval na Káhiru, že v případě pozdního zásahu dojde ke ztrátě celého Súdánu.¹³⁶ Hlavním cílem se mělo stát potlačení povstání v oblasti Gezira v co nejkratším čase, aby došlo k uvolnění stavu v obležených městech. Dále se 'Abd al-Qādir paša spoléhal na vnitřní mocenské problémy uvnitř Mahdího hnutí, které případně mohly oslabit rebely.¹³⁷ I přes všechna varování a snahy v lednu roku 1883 padlo město Bara do rukou emíra 'Abd al-Rahmana, jednoho z nejschopnějších Mahdího velitelů. Stejný osud čekal 17. ledna 1883 El Obeid. Guvernér Muhammad Sa'īd paša společně s dalšími představiteli byli popraveni.¹³⁸

Informace o zničení obou měst dorazila do Chartúmu až o měsíc později. Zde se zatím shromažďovaly požadované posily z Káhiry. Jedním z prvních důstojníků, který dorazil už na konci roku 1882, byl John D. H. Stewart, který po svém návratu do Káhiry napsal zprávu mapující situaci v Súdánu.¹³⁹ Ve své depeši poukazyval na nutnost stáhnout všechny jednotky z jižních částí Súdánu a Equatorie a soustředit se na udržení severní oblasti.¹⁴⁰ Prvním krokem generálního guvernéra se stalo eliminování bratrů Makāšfī, kteří obsadili Sennar. Na konci února 1883 se podařilo město osvobodit a navázat

---

¹³⁴ OHRWALDER, s. 53; [překlad – K. B.].

¹³⁵ FARWELL, s. 21–22.

¹³⁶ 'Abd al-Qādir paša dokonce psal do Káhiry zprávu pro chedív, ve které navrhuje způsoby jak Mahdího odstranit. Mělo k tomu dojít pomocí jedu, najatých vrahů nebo bomby. To poukazuje na fakt, že 'Abd al-Qādir se velmi obával Mahdího moci. K žádnému z těchto pokusů však nedošlo. NICOLL, *The Mahdi of Sudan*, s. 119–120.

¹³⁷ Mahdího jednotky se v prvních měsících povstání potýkaly s organizačními problémy. Mahdí byl nucen vyhlásit, že jakékoliv neuposlechnutí emírů a chalífů je chápáno jako neuposlechnutí jeho samotného. ZULFO, s. 12.

¹³⁸ MAHDI, s. 91–93.

¹³⁹ John Donald Hamill Stewart (1845–1884) později zastával roli Gordnova asistenta v Chartúmu. Po svém prvním návratu ze Súdánu do Káhiry vydal *Reports on the Sudan*. Zemřel při jedné z operací v průběhu obležení Chartúmu roku 1884. GIEGLER, s. 215.

¹⁴⁰ FRADIN, s. 35.

komunikaci s Chartúmem. Přesto se však stav v Súdánu nevyvíjel nejlépe a zprávy o povstání se dostaly za hranice Egypta. 20. února 1883 dorazili z Káhiry Sulajmán Nidžāzī paša a 'Alā al-Dín paša, kteří měli dohlédnout na situaci v Chartúmu a informovat velení v Káhiře. O měsíc déle přicestoval i anglický plukovník Hicks paša, jenž měl pod velením Sulajmāna Nidžāzī vést vojenské jednotky proti Mahdímu. Faktická tíha velení ale spočívala v Hicksových rukou.¹⁴¹ Káhira požadovala po Chartúmu rychlé a úspěšné výsledky, které měla zajistit změna velení. 'Abd al-Qādir paša byl odvolán z funkce generálního guvernéra a na jeho místo nastoupil 'Alā al-Dín paša. Ten musel čelit stoupající hvězdě Muhammada Ahmada, jehož vojenské úspěchy pouze utvrzovaly jeho simpatizanty a posilovaly jeho náboženskou moc. Vyhlášený džihád proti „turecké vládě“ skončil v první fázi úspěchem Mahdího. Káhira začala chápat, že se nejedná o obyčejnou rebelii, která bude rychle potlačena.

4.2. Hicksova expedice na záchranu El Obeid 1883

Potřebné jednotky z Egypta byly do Súdánu poslány, ale nejednalo se o ideální složení armády. Mnoho z mužů byli dřívější vojáci Ahmada Urábího. Ti byli do Súdánu vysláni jen z důvodu, aby nevyvolávali nepokoje v Egyptě. Mnoho mužů se v průběhu expedice pokusilo dezertovat, a tak skončili v Suakinu jako vězni.¹⁴² Rekruti z řad rolníků a zemědělců byli do armády často přiváděni v řetězech, takže armáda o 10 000 mužích neměla dostatečnou bojeschopnost. V čele jednotek stál již zmiňovaný Hicks paša, který měl vojenské zkušenosti z Indie a Habeše, ale jeho vojenská praxe z války nebyla velká. Když v Chartúmu došlo k inspekci jednotek, bylo zjištěno mnoho nedostatků. Jeden z Hicksových důstojníků Colborne napsal: „...vojáci postrádají disciplínu, bojují mezi sebou....“.¹⁴³ Přesto všechno však jednotky vyrazily na expedici a úspěšně napadly část Mahdího následovníků. V boji byl dokonce zabit 'Umar Makāšfī. Hicks se vrátil do Chartúmu ověřen úspěchy a s plány na další výpravu.¹⁴⁴ Oblast Sennar-Chartúm se

---

¹⁴¹ Plukovník William Hicks (1830–1883) se po svém příjezdu věnoval znovu-ovládnutí oblasti Sennar-Chartúm, což se mu podařilo. Poté byl pověřen vedením expedice na znovu-obsazení města El Obeid, při níž byl zabit. Jeho korespondence z doby jeho působení v Súdánu se dochovala v knize *The road to Shaykan: letters of General William Hicks Pasha written during the Sennar and Kordofan campaigns, 1883*, Durham 1983.

¹⁴² Velká část vojáků, kteří byli s Hicksem posláni do Súdánu, byli původně dezertéři z Urábího povstání, kteří neměli žádnou motivaci bojovat za cheďiva. Ti, kdo nebyli znovu chyceni, se často přidávali k mahdistům.

¹⁴³ John Colborne si v průběhu expedice vedl poznámky, které později vyšly v knize *With Hicks Pasha in the Soudan* 1884, London 2005, s. 81; [překlad – K. B.].

¹⁴⁴ HICKS, s. 55–57.

tak stala uvolněnou z mahdistického sevření. Hicks paša se rozhodl pro riskantní obsazení celého Kordofánu. Žádal proto o finanční podporu britskou vládu. Generální konzul v Káhiře sir Malet,¹⁴⁵ byl nucen do Chartúmu zaslat odmítavé stanovisko. Londýn nehodlal ekonomicky podporovat operace v Súdánu a jakékoliv finanční náklady měla nést chedívova vláda, která si takovou akci nemohla dovolit.¹⁴⁶

Novým úkolem se stalo znovudobytí obsazeného města El Obeid. Hicks byl přesvědčen, že po prvním úspěchu ho čeká stejné vítězství i proti hlavním Mahdího silám. Názor většiny pozorovatelů, však byl zcela odlišný. Sir Stewart napsal ve své zprávě: „*Postupovat nyní s našimi zoufalými jednotkami proti nedávno úspěšnému nepříteli, skvěle zásobovanému zbraněmi a propracovaně zfanatizovanému, by byla riskantní katastrofa....*“¹⁴⁷ Navíc vztahy Hickse a jeho nadřízeného Sulajmān Nidžāzī paši byly velmi napjaté. Požadavek na finance i vojáky, o něž žádal generální guvernér do Káhiry, byl postoupen dál. Nakonec bylo rozhodnuto, že do Súdánu dorazí 3 000 dalších vojáků a 40 000 liber, což v obou případech byla pouhá polovina z celkové žádosti.¹⁴⁸ Na tuto zprávu Hicks paša obratem telegrafoval na britskou agentury v Káhiře, aby zalarmovala britskou vládu, od které očekával podporu v řešení situace. Lord Granville jako ministr zahraničí však odeslal zcela zmitavou nótu: „*Vláda Jeho Veličenstva není žádným způsobem zodpovědná za operace v Súdánu, které jsou podřízené autoritě egyptské vlády nebo za jmenování či akce generála Hickse.*“¹⁴⁹ Britská vláda se tak od dění v Súdánu zcela distancovala a odmítala se jakkoliv zaplétat do Mahdího povstání. Lord Granville se v případě Súdánu zřekl odpovědnosti za místní dění, přestože svět očekával reakci Londýna.¹⁵⁰

Hicks paša však dále naléhal na britskou administrativu s cílem získat více vojáků a financí k plánované vojenské expedici, což se stále stětovalo s nepochopením. Přesto všechno se 8. září podařilo v Chartúmu shromáždit 10 000 vojáků, ale jejich vojenské zkušenosti, bojová morálka a vybavení byly velmi zavádějící.¹⁵¹ Jeden z místních

---

¹⁴⁵ Sir Edward Baldwin Malet (1837–1908) zastával pozici generálního konzula v Egyptě už od roku 1879. Hrál důležitou roli jako informátor za Urábího povstání. SPIERS, Edward M., *Victorian Soldiers in Africa*, Manchester 2004, s. 77–78.

¹⁴⁶ HOLT, s. 62–63.

¹⁴⁷ BARING, s. 358; [překlad – K. B.].

¹⁴⁸ THEOBALD, s. 53.

¹⁴⁹ BARING, s. 364; [překlad – K. B.].

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 366–367.

¹⁵¹ Winston Churchill jednotky okomentoval slovy: „*Byla to možná ta nejhorší armáda, co kdy pochodovala do války.*“ CHURCHILL, s. 31; [překlad – K. B.].

korespondentů Frank Power celou situaci popsal slovy: „*Máme zde 9 000 vojáků pěchoty, přičemž je může zmasakrovat 50 vyzbrojených a odhodlaných Mahdího mužů a 1 000 kavaléristů, kteří se sotva naučili jezdit na koni s pár zbraněmi. A tito muži by měli pobít 69 000 mužů, které dal dohromady Mahdí.*“¹⁵² Význam nadcházející expedici vystihl A. B. Theobald v knize *The Mahdīya*: „*Byla to poslední skutečná egyptská armáda operující v poli a na jejím úspěchu či neúspěchu závisel osud Súdánu.*“¹⁵³

Původní Hicksův plán spočíval v postupu z El Dueim do Bara, která byla vzdálená kolem 216 km od El Obeid. Podél trati měly být vybudovány zásobovací stanice. Nakonec však byl Hicks paša přinucen postupovat jižní trasou, které měla delší vzdálenost. Cesta vedla kolem už existujících zásobovacích stanic a studní, spravovaných spřátelenými kmeny. Přesto však nikdo z velení neprovedl předsunutou kontrolu studní. Na první zastávce se zjistilo, že voda v Zureiga není pitná. Navíc ve velení docházelo k nedodržování rozkazů. Koordinace přesunu a množství velbloudů a koní byla chaotická a v táboře panoval chaos. Hicksovi důstojníci nesouhlasili s plánem zanechat na každé základně malou posádku a prosazovali rychlý pochod na El Obeid i za cenu ztráty spojení s hlavním velitelstvím. Hicks paša odeslal 3. října poslední zprávu o dohodnutém přesunu, kterou velení v Chartúmu obdrželo.¹⁵⁴

Postup armády byl bedlivě sledován Mahdího jednotkami. Ty podávaly zprávy a vyčkávaly na vhodnou chvíli k útoku. Mezitím se Hicksova armáda dostala do svízelné situace. Průzkumníci ztratili cestu a vojákům došly zásoby vody. Navíc byli zaostávající a slabí muži masakrováni mahdisty. Hicks paša a jeho podřízený Husajn paša se obviňovali z nekompetentního jednání a tím způsobovali v armádě ještě větší chaos. Poté co se na noc jednotky utábořily, přišla zpráva, že jsou napadnuti Mahdího armádou. Tím vznikl v táboře naprostý chaos. Jeden z důstojníků 'Abbás bej si ve svých zápiscích zaznamenal, že se vojáci v panice téměř stříleli navzájem v domnění, že se jedná o nepřítel. Armáda dál pokračovala pochodem na El Obeid, a ačkoliv teď byla dobře zásobována vodou, docházelo k dehydrataci u vojáků i zvířat. Důvodem byla neschopnost velících důstojníků zajistit dostatečnou distribuci vody. O několik dní později byl v táboře opět vyhlášen planý poplach nepřátelského útoku. Následující den se pak celá armáda

---

¹⁵² POWER, s. 20; [překlad – K. B.].

¹⁵³ THEOBALD, s. 54; [překlad – K. B.].

¹⁵⁴ HENTY, George, Albert, *With Kitchener in the Soudan: A Story of Atbara and Omdurman*, Alexandria 1903, s. 147.

ztratila v poušti z důvodu neschopnosti stopařů. Hicks paša prosazoval změnu postupu, ale byl přehlasován. 21. října se Hicksovy jednotky octly pod prvním větším útokem. Přepady mahdistů pak pokračovaly až do 24. října dokud armáda nedorazila k Rahadu vzdáleného 64 km vzdušnou čarou od El Obeid.¹⁵⁵ Jednotky se v Rahadu zdržely až do 30. října, přestože byly po celou dobu pod útoky nepřítele a jejich zásobování vážlo. Samotný postup na El Obeid byl dohodnut ve třech fázích – přesun do Alloba, pak do Kašgil a nakonec do Melbis odkud měl být veden útok. 'Abbás bej si 1. listopadu 1883 zapsal do deníku: „*Postup do Alloba, Příjezd o půlnoci, výstavba tábora.*“, to byl poslední zápis, který se v deníku dochoval.¹⁵⁶

Stav v Mahdího táboře byl vůči britsko-egyptské dezorganizaci značně odlišný. Mahdí již od počátku příprav dostával od svých špiónů v Chartúmu podrobné informace o počtech mužů a postupu vojska. Když bylo stanovené přesné datum odchodu jednotek z El Dueim, vyslal Mahdí své dva emíry 'Abd al-Halīma a Abū Qarja aby zničili studně a zásobovací stanice na trase. Rozkaz zněl nepodnikat na vládní vojsko přímí útok, pouze informovat dál o jeho pohybu. 3. listopadu dorazila Hicksova expedice do Kašgil, kde se utábořila. Po dvou dnech neustálých útoků značně demoralizovaná a boje nezpůsobitelná armáda zahájila přesun do Melbis. Asi po hodině pochodu došlo k velkému útoku Mahdího jednotek pod velením emíra 'Abd al-Rahmana. Hicks paša a jeho jednotky byli během několika hodin zmasakrováni. Všichni velitelé v boji padli. Kromě 100–200 zajatců byli ostatní vojáci pobiti. Hicksova expedice, která již od samého počátku čelila nezdarům, tak ukázala egyptské i britské vládě, že Mahdího síly nebude snadné porazit. Součet nepříznivých okolností ve formě velitelské rivality, přírodních podmínek, neakceschopnost armády a nedostatečné přípravy akce vedly k neodvratné porážce, na jejímž konci Mahdí ovládl celý západní Súdán.¹⁵⁷

Posledním vzdorujícím velitelem byl na západě Súdánu guvernér Darfúru Rudolf von Slatin, ale jeho prohra byla jen otázkou času. Mahdí věděl, že Slatin je zcela odříznut a obklíčen v Dara. Slatin se v zoufalé situaci rozhodl k pragmatickému řešení. Přestoupil na islám a poslal k Mahdímu svého poradce Muhammada bej Chālid Zughala, který byl Mahdího vzdálený příbuzný, s žádostí o schůzku. Slatin současně poslal dopis Hicksovi

---

¹⁵⁵ SHIBĪKAH, s. 121–122, 125.

¹⁵⁶ THEOBALD, s. 59; [překlad – K. B.].

¹⁵⁷ FARWELL, s. 46; HICKS, s. 4–7; MAHDI, s. 92–97.

s prosbou o pomoc a přednesením zoufalé situace. Za měsíc přišla zpráva o Hicksově porážce a následně dopis od Muhammada bej Chālīd Zughala. V něm stálo, že se Zughal přidal k Mahdímu a žádá Slatina o vydání provincie. Slatin chápal bezvýchodnost situace a 23. prosince 1883 se vzdal.¹⁵⁸ Poté, co se na ministerstva zahraničí v Londýně a Káhiře donesly tyto zprávy, nastalo naprosté zděšení. Mezi úředníky se začaly objevovat zvěsti o možné, případně i nezbytné evakuaci Evropanů z Chartúmu.¹⁵⁹

4.3. 'Uthmān Dīqna

Zcela jiná situace panovala ve východním Súdánu, kde žili především kmeny Bīdža, jejichž způsob život se zcela lišil od kmenů na západě. Navíc jejich vztah a chápání islámu jako náboženství byl primitivní. Jejich život se skládal z pastevečství a rolnictví, a neviděli důvod proč následovat cizí vůdce.¹⁶⁰ Do jejich čela se však postavil místní vůdce 'Uthmān Dīqna,¹⁶¹ jehož rodina byla tureckého původu, ale v Súdánu žila už generace.¹⁶² 'Uthmān a jeho bratrance byli obchodníci s bavlnou a hlavně s otroky v přístavu Suakin. Odtud organizovali obchod s Arabským poloostrovem. Právě prodej otroků přivedl rodinu do sporu s egyptskou vládou, zvláště když bylo otroctví zakázáno. Rodina trpěla chudobou a 'Uthmānovi se nedařilo obnovit obchodní aktivity. Navíc pokračovalo jeho nepřátelství s místními vládními autoritami.

Když padl El Obeid, 'Uthmān přicestoval do měst, aby se setkal s Mahdí. Oba muži pochopili, že si mohou navzájem prospět. Muhammad Ahmad viděl v 'Uthmānovi cestu jak konvertovat a posílit svou moc mezi kmeny Bīdža a zároveň získat pod svou kontrolu Suakin, který byl strategickým zásobovacím přístavem. 'Uthmān zas v Mahdí spatřoval svou cestu k pomstě místní vládě a autoritám, které zruinovaly jeho rodinu. Dīqna byl jmenován emírem a s Mahdího proklamací se vrátil do Suakinu. V první fázi se jeho prosazování mahdismu shledalo s odporem místní sekty *mirghanīja*, která byla Mahdího oponentem. Podařilo se mu však získat podporu řádu *šādžalīja* a následně shromáždit stovky následovníků.¹⁶³ Prvním cílem útoku se měla stát vládní stanice

---

¹⁵⁸ Novým guvernérem Darfúru se stal Zughal, který připojil provincii pod Mahdího kontrolu.

¹⁵⁹ NICOLL, *Gladstone, Gordon and the Sudan Wars*, 27–33.

¹⁶⁰ ASHER, s. 14,

¹⁶¹ Často také znám pod přepisem jména Osman Digna (1840–1926) byl jeden z mahdistických vůdců. Jeho jméno Dīqna/Digna vzniklo z arabštiny a znamená vous, protože on sám nosil plnovous. Po skončení mahdistických válek, byl zadržen a uvězněn, po propuštění zůstal až do své smrti v Egyptě. Podrobněji se jeho životopisu věnuje JACKSON, Henry Cecil, *Osman Digna*, London 1926.

¹⁶² THEOBALD, s. 64.

¹⁶³ V obou případech se jedná o súfijské sekty.

v Sinkatu. Nájezd se ale setkal s neúspěchem a sám ʿUthmān byl zraněn. Reakce vlády v Chartúmu se opět projevila jako nedostatečná a laxní. ʿUthmān svůj útok několikrát zopakoval a podařilo se mu obsadit oblast. Okupoval cestu mezi Suakinem a Sinkatem, získal zbraně a zásoby. Suakin se octl obklíčen a odříznut od velení, jediná cesta vedla po moři. ʿUthmān se proto rozhodl vyčkávat a vydal se obsadit další stanici Tokar. 4. listopadu 1883 se ʿUthmānova jednotka dostala do města a obsadila ho. Mnoho vládních vojáků uteklo dříve, než jedenkrát vystřelili. Přes 150 mužů posádky bylo zabito. Den na to došlo na druhém konci Súdánu k Hicksově porážce.¹⁶⁴

4.4. Reakce britské vlády na dění v Súdánu

Egyptské posádky a správní města na západě i východě země byly poraženy nebo opuštěny. Situace v Súdánu se jevila zoufalá. Přes 24 000 mužů bylo rozptýleno po celém území v obležených základnách odříznutých od správního centra v Chartúmu, rozkazů, i zásob. Britská i egyptská vláda stála před novým rozhodnutím – zda v Súdánu intervenovat, potlačit povstání anebo ho opustit a ponechat osudu.

Britská vláda v Londýně, vzhledem k okupaci Egypta, nechtěla v Súdánu rozpoutávat velkou vojenskou kampaň. Opuštění Súdánu bez jakékoliv akce by poukazovalo na neschopnost britského impéria vyrovnat se s nepřítelem. Zároveň také nezasáhnutí do dění v Súdánu by svět upozornilo na nezpůsobilost egyptské vlády, jejíž garantem byla Británie. Britský ministerský předseda William Gladstone si uvědomoval, že díky britské intervenci v Egyptě se Londýn musí k súdánské otázce nějakým způsobem postavit.¹⁶⁵ Sám už byl na post ministerského předsedy zvolen podruhé a jeho cílem byla rekonstrukce země a mír v zahraničí. Na rozdíl od svého předchůdce Benjamina Disraeliho, který prosazoval imperiální politiku, Gladstone byl opačného názoru. Nechtěl skončit zcela zatažen do záležitostí jiných zemí v tomto případě Egypta a Súdánu. Dalším mužem, který měl na rozhodnutí vliv, byl lord Granville – ministr zahraničí. A dále pak lord Hartington – ministr války. Všichni tito tři muži viděli v Súdánu pouze obtížný problém, do něhož bylo impérium zbytečně vtaženo skrze Egypt. Zcela jiný názor zaujímal sir Evelyn Baring, který od roku 1883 pobýval v Káhiře jako britský agent

---

¹⁶⁴ ASHER, s. 106.

¹⁶⁵ NICOLL, *Gladstone, Gordon and the Sudan Wars*, s. 20–38.

a generální konzul.¹⁶⁶ Jeho hlavním úkolem v Egyptě měla být příprava snížení počtu vojáků na egyptském území. Gladstone ho sám instruoval k evakuaci vojsk, která zahrnovala dokonce i evakuaci Káhiry. Situace se však rychle změnila a 19. listopadu 1883 Baring žádal kabinet o další instrukce ohledně Súdánu, neboť egyptská vláda velmi úzkostlivě očekávala zprávy z Hicksovy expedice. Sám pak napsal ve své knize *Modern Egypt* toto: „*Pokud je Hicksova armáda zničena, pochybuji, že jsou (egyptská vláda – vloženo K. B.) schopni udržet Súdán, pokud jim nebude poskytnuta pomoc zvenčí.*“¹⁶⁷ Do Londýna pak byl zaslán telegram, co má být odpovězeno egyptské vládě pokud požádá o pomoc britské nebo indické jednotky.¹⁶⁸ Následující den odpověděl lord Granville takto: „*Nemůžeme půjčovat britské nebo indické jednotky. Nepovzbuzujte britské důstojníky, aby vstupovali do jednotek jako dobrovolníci. Pro Egypt by nebylo výhodné pozvat do Súdánu turecké jednotky. Po konzultaci doporučuji evakuaci v rámci určitých limitů.*“¹⁶⁹

Do Káhiry dorazila zpráva o Hicksově porážce 22. listopadu. Egyptská vláda okamžitě nařídila stáhnout se ze západních a jižních provincií. Rozkaz zněl pouze udržet Chartúm a pokusit se znovu obnovit spojení mezi městy Suakin a Berber. K tomu mělo posloužit 2 000 četníků a 6 000 mužů ze súdánských jednotek. Baring do Londýna žádal o odložení odchodu vojenských jednotek z Káhiry.¹⁷⁰ Zároveň také poukazoval na to, že by bylo možné dlouhodobě držet město Chartúm. Vojsko se ale v tomto případě muselo stáhnout k městu Berber.¹⁷¹ Granvillova odpověď z Londýna se příznivě stavěla k pozastavení evakuace vojska z Káhiry. Stanovisko ohledně Súdánu však zůstávalo nekompromisní: „*Vláda Jeho Veličenstva nemůže dělat nic, čímž by převzala zodpovědnost za operace v Súdánu. Egyptská vláda musí jednat podle vlastních zdrojů. Myslíme si, že obranné operace, které předložila egyptská vláda, se zdají být smysluplné*“¹⁷²

---

¹⁶⁶ Evelyn Baring – později lord Cromer (1841–1817) byl významný britský diplomat a koloniální úředník v Egyptě. Zasadil se o prosazení tzv. Granvillovy doktríny – možnost odvolat egyptské ministry pokud nebudou souhlasit s návrhy britské vlády. Dobu svého působení v úřadu shrnul v knize *Modern Egypt*.

¹⁶⁷ BARING, s. 372; [překlad – K. B.].

¹⁶⁸ NICOLL, *The Mahdi of Sudan*, s. 209.

¹⁶⁹ ALLEN, s. 192; [překlad – K. B.].

¹⁷⁰ THEOBALD, s. 69.

¹⁷¹ NICOLL, *Gladstone, Gordon and the Sudan Wars*, s. 35.

¹⁷² ALLEN, s. 193; [překlad – K. B.].

I přes odmítavé stanovisko londýnské vlády k zásahu v Súdánu, si Granvill uvědomoval, že je třeba se k mahdíjskému nebezpečí nějak postavit a poslat tam zástupce, který by znal místní poměry a byl by schopen zvládnout krizovou situaci. Ve vládě se začalo uvažovat o vyslání generála Charlese Gordona, který se jevil jako nejpovolanější osoba. 1. prosince 1883 přišla od Granvilla do Káhiry zpráva: „*Pokud by byl generál Charles Gordon ochoten odjet do Egypta, byl by Vám nebo egyptské vládě užitečný, a v jaké pozici?*“¹⁷³ Baring věděl, že Gordon má v Egyptě i Súdánu své příznivce i odpůrce, proto se nejprve rozhodl promluvit s dalšími britskými představiteli vojenských jednotek – generálem Stephensonem, sirem Evelynem Woodem a generálem Valentinem Bakerem. Závěrem jednání se stal názor, že Egypt nebude způsobilý udržet Chartúm bez cizí pomoci, ale ohledně Gordona nebylo rozhodnuto. I přes napjatou situaci nebyla egyptská vláda schopná vydat jednoznačné stanovisko a postup vůči mahdistům, čímž se na ní ještě více stupňoval tlak. Baring opakovaně žádal o podrobnější instrukce: „*Je stále jasnější, že vláda Jeho Veličenstva musí zaslat pokyny, stejně tak jako doporučení pro egyptskou vládu. Nyní jsou (egyptská vláda – vloženo K. B.) unášeni bez jakéhokoliv plánu nebo předložené akce, což bude pokračovat, dokud jim nebude dána rada.*“¹⁷⁴

Káhira nakonec vydala rozhodnutí, které však opět přeneslo zodpovědnost do rukou britské vlády. Egypt požádal, aby Britové vyjednali se sultánem tureckou intervenci v Súdánu za co nejvhodnějších podmínek.¹⁷⁵ Odpověď přišla 13. prosince 1883. Usnesla se na ní čtyři londýnská ministerstva: „*Vláda Jeho Veličenstva nemá zájem zasáhnout v Súdánu za pomoci britských nebo indických jednotek. Vláda Jeho Veličenstva nemá námitky v účasti tureckých jednotek, pokud budou financovány tureckou vládou a jejich působení se bude vztahovat jen na Súdán se základnou v Suakinu. Očekáváme za to zabezpečení a udržení vojenských posádek v Súdánu. Vláda Jeho Veličenstva nesouhlasí s navýšením financí na operaci, která i v případě, že by byla úspěšná, není rentabilní. Vláda Jeho Veličenstva doporučuje chedívoově ministerstvu vzdát se všech teritorií na jih od Asuánu nebo alespoň Wádí Halfa. Jsme připraveni pomoci udržet pořádek v Egyptě a zajistit přístavy v Rudém moři.*“¹⁷⁶

---

¹⁷³ THEOBALD, s. 70; [překlad – K. B.].

¹⁷⁴ BARING, s. 378; [překlad – K. B.].

¹⁷⁵ SHIBĪKAH, s.132–134.

¹⁷⁶ BARING, s. 379–380; [překlad – K. B.].

Na tuto zprávu Káhira reagovala přípravou podmínek pro sultána, který měl poslat 10 000 mužů do Súdánu s cílem udržet Chartúm, východní Súdán s přístavy a údolí Nilu.

Memorandum s podmínkami bylo zasláno do Londýna, ale Baring neočekával, že jednání se sultánem dopadnou pro Egypt i britskou vládu příznivě. Uvědomoval si, že dohody vlád jsou bezvýsledné a v Súdánu je třeba co nejrychleji zasáhnout. Proto žádal příchod britského představitele, který by evakuoval všechny posádky v Súdánu do Chartúmu a tam by připravil operaci s cílem sestavit budoucí organizaci země.¹⁷⁷ Závěrečná zpráva z Londýna však nedorazila před koncem roku 1883. Alarmující informace však přicházely z Chartúmu. Očekávalo se, že v případě napadení město padne do tří dnů, fortifikace ani zásobování nebyly dokončeny a ve městě se tísnili Evropané s rodinami i domorodci, kteří utekli před mahdisty. Za těchto okolností Baring požadoval okamžitou odpověď londýnské vlády. Ta přišla od britského kabinetu 4. ledna 1884. Intervence tureckých jednotek byla schválena a zároveň mělo dojít ke stažení jednotek ze Súdánu. Baring sám, už byl připraven garantovat svým postavením a rozhodnout za váhavou egyptskou vládu. V Káhiře však došlo ke změně. Sharíf paša odmítl evakuovat Súdán, díky čemuž byla donucena rezignovat celá vláda.¹⁷⁸

Nová egyptská politika prosazovala opuštění Súdánu s tím, že Chartúm zůstane ve vládních rukou a bude udržen. Současně bylo známo, že pokud by sultán v Istanbulu opravdu přistoupil na vyslání a financování expedice, nikdy nebude schopen vypravit dostatečnou armádu včas.¹⁷⁹ Britská vláda změnila politický směr a rozhodla se podržet vojska v Egyptě a udržet Chartúm. Všichni aktéři si uvědomovali, že Mahdí v Súdánu triumfuje a Egypt sám ho nikdy nebude schopen zadržet. Pro řešení situace zůstali tři možnosti. Zaprvé – Súdán bude znovu obsazen zahraničními jednotkami, ale to nebyl Londýn ochoten zabezpečit. Zadruhé – Egyptské a súdánské posádky budou ponechány svému osudu, což znamenalo smrt nebo zajetí pro 24 000 vojáků. Nebo zatřetí – egyptské posádky budou postupně vyklizeny a následně bude opuštěn celý Súdán. Právě tato třetí možnost nakonec zvítězila. Otázkou bylo, jakým způsobem dojde ke stažení ohrožených vojáků. Súdán byla jedna velká poušť v rukou mahdistů. V městech a posádkách se nacházely ženy a děti vojáků. Neexistovalo dostatečné železniční spojení ani použitelné

---

¹⁷⁷ NICOLL, *The Mahdi of Sudan*, s. 210–212.

¹⁷⁸ MARTIN, s. 23–24. NICOLL, *Gladstone, Gordon and the Sudan Wars*, s. 34–37.

¹⁷⁹ THEOBALD, s. 47.

cesty. Voda byla dostupná jen sporadicky a celá oblast spadala pod kontrolu rebelů. Hlavním problémem tak zůstávalo, jakým způsobem bude Súdán evakuován a dále pak, kdo bude tím, kdo vše zorganizuje a ponese z operací odpovědnost.¹⁸⁰

4.5. Návrat generála Gordona

Generál Gordon se v lednu 1884 vrátil do Londýna, kde obdržel nabídku od belgického krále, který ho žádal, aby pro něj organizoval záležitosti v Kongu. Gordon si uvědomoval, že by se to setkalo s nevolí u ministerstva války a musel by se vzdát svého postu i renty. Nakonec se s Leopoldem Belgickým setkal a rozhodl se rezignovat v britské armádě a angažovat se v Kongu.¹⁸¹ Po návratu do Londýna se setkal s jedním z redaktorů novin *Pall Mall Gazette* W. T. Steadem, který si přál znát jeho názor na opuštění Súdánu. Následně se v novinách objevil článek s titulkem: „*Čínský Gordon pro Súdán*.“¹⁸² Autor se v něm pozastavoval nad otázkou proč neposlat Gordona do Súdánu, předat mu absolutní kontrolu nad teritoriem, s cílem zachránit posádky a potlačit povstání.¹⁸³ Následovala kampaň za vyslání Gordona do Súdánu, kterou nakonec přijala i královna Viktorie.¹⁸⁴

Lord Granville a lord Hartington odpověděli do Káhiry, zda by se Baringovi hodila pomoc generála Gordona nebo sira Charlese Wilsona. Baring však vzal v potaz, že novým generálním guvernérem Súdánu byl zvolen 'Abd al-Qādir paša, který měl pověst schopného vojáka, a proto odpověděl, že přítomnost jmenovaných velitelů není potřeba.¹⁸⁵ Tlak novin na vyslání Gordona do Súdánu pokračoval, ačkoliv Baring podruhé jeho intervenci odmítl. Gordonova podpora v súdánské kampani v tisku sílila. Granville cítil, že jeho mise do Súdánu by si vláda mohla u obyvatel Británie zajistit popularitu. Gladstone a Granville se museli rychle rozhodnout. Granville následně telegrafoval ministerskému předsedovi zprávu: „*Pokud Gordon říká, že věří, že by mohl díky osobnímu vlivu povzbudit místní kmeny k evakuaci chartúmské posádky a obyvatel*

---

¹⁸⁰ NICOLL, *Gladstone, Gordon and the Sudan Wars*, s. 38–41.

¹⁸¹ COMPTON, Piers, *The Last Days of General Gordon*, Hale 1974, s. 61–67; FARWELL, s. 76–77; MONICK, s. 7.

¹⁸² Poté co vyšel článek v novinách lord Wolesley telegrafoval Gordonovi, zda se mohou setkat na Ministerstvu války a prodiskutovat situaci v Súdánu. FAUGHT, s. 77–78; [překlad – K. B.].

¹⁸³ O Gordonovo jmenování a vhodném postupu v Súdánu se strhla živá polemika ve většině tehdejších britských denících. Články publikoval *The Times*, *Standard*, *Daily News*, *Morning Advertiser*, *Daily Telegraph* a *Pall Mall Gazette*. NICOLL, *Gladstone, Gordon and the Sudan Wars*, s. 55.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 56.

¹⁸⁵ THEOBALD, s. 76.

do Suakinu, měl by být na Baringa vyvinut určitý tlak.“¹⁸⁶ Následně začala jednání s Gordonem, za jakých podmínek je možné realizovat záchranné akce.

Gordon s cestou do Súdánu souhlasil, ale za splnění předložených podmínek. Mezi nimi bylo například to, že jeho úloha je čistě pozorovací a po svém příjezdu do Suakinu se má zaměřit především na vlastní rozbor situace, o níž bude obratem informovat vládu Jejého Veličenstva. Dále měl Gordon vše projednávat a diskutovat s Evelynem Baringem. V telegramu do Káhiry byl kladen zvláštní důraz na část, v níž se psalo, že Gordon má o situaci pouze informovat a nezasahovat nebo podnikat vlastní akce.¹⁸⁷ Ministerský předseda Gladstone dokonce napsal: „*V krátkosti, pokud bude (Gordon) informovat o tom co by mělo být uděláno, neměl by sám soudit, kdo to udělá, ani se nám zavazovat udílením oficiálních rad.*“¹⁸⁸ Sir Baring se mezitím v Káhiře pokoušel přesvědčit 'Abd al-Qādir pašu o nutnosti oficiálně vyhlásit stažení egyptských posádek ze Súdánu, což paša odmítl jako veřejný projev oslabení země. Bylo zjevné, že samotná evakuace by trvala sedm až dvanáct měsíců a obnášela přípravu tisíce velbloudů, kteří by dopravili náklad a obyvatele přes poušť. Baring tak 16. ledna 1884 žádal britskou vládu o zaslání osoby, jejíž funkce nebude informovat Londýn, ale které bude propůjčena moc rozhodovat v oblasti civilních i vojenských záležitostí a okamžitě vyřeší jak stáhnout vojska ze Súdánu. A právě touto osobou, kterou navrhl lord Granville, byl generál Gordon. Baring tedy s Gordonovo jmenováním souhlasil, zároveň ale ve zprávě vytrvale poukazyval na to, že Gordon musí brát v potaz instrukce britského zastupitelstva v Egyptě a podávat jim zprávy o své činnosti. Tuto část Baring zdůrazňoval a chtěl, aby ji Gordonovi v Londýně vysvětlili, neboť jediné, co teď Súdán nepotřeboval, byl další velitel, jenž nebude spolupracovat s oběma vládami.¹⁸⁹

Vláda vynesla závěrečné prohlášení 19. ledna. V něm vysílala Gordona do Súdánu. Gladstone se jednání neúčastnil a přítomni byli je Granville, Hartington, Northbrook a Dilke. Gordon později v dopise napsal: „*Ministři řekli, že rozhodli o evakuaci a já bych na mí měl dohlížet.*“¹⁹⁰ Později se ještě mnohokrát řešilo, jak velká moc byla ve skutečnosti Gordonovi svěřena, neboť samotné zprávy ministrů a úředníků

---

¹⁸⁶ ALLEN, s. 220; [překlad – K. B.].

¹⁸⁷ NICOLL, *Gladstone, Gordon and the Sudan Wars*, s. 60–62.

¹⁸⁸ ALLEN, s. 223; [překlad – K. B.].

¹⁸⁹ THEOBALD, s. 78.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 79; [překlad – K. B.].

se často rozcházel. Lord Northbrook – ministr financí, si k jednání s Gordonem poznamenal: „*Pokračovat do Suakinu, ohlásit vojenskou situaci v Súdánu a podniknout zabezpečující opatření pro stále se držící egyptské posádky a evropskou populaci v Chartúmu. Bude zvažovat (Gordon) nejlepší model evakuace vnitrozemí Súdánu a bezpečnost úředníků egyptské vlády v přístavech na pobřeží Rudého moře. Zváží, jaké kroky by měly být podniknuty proti obchodu s otroky, který může v době revoluce vzkvétat. Plukovník Gordon podléhá rozkazům ministerstva Jeho Veličenstva v Káhiře a bude informovat vládu v Londýně, přičemž rozkazy mu mohou být udíleny i sirem Evelynem Baringem*“¹⁹¹ Právě nejednoznačnost takovéto zprávy později vyvolala dohady, kam až sahaly Gordonovy pravomoci při evakuaci Súdánu. Galdstone však viděl Gordonovu pozici zcela jinak, podle něj měl Gordon pouze informovat o situaci a v žádném případě rozhodovat nebo zasahovat do dění v Súdánu. Jakékoliv odchýlení od této představy pak ministerský předseda považoval za neuposlechnutí nařízení. Gordon byl tedy 18. ledna 1884 společně s J. D. H. Stewartem poslán do Súdánu aby evakuoval místní jednotky a obyvatelstvo z dosahu Mahdího vojsk.

---

¹⁹¹ ALLEN, s. 231–232; [překlad – K. B.].

5. Gordon paša a obléhání Chartúmu 1884–1885

Gordonovo jmenování do Chartúmu se mělo stát konečným řešením celého problému kolem evakuace a vyklizení Súdánu. Generálova pověst jako velmi schopného a zkušeného velitele, který velmi dobře znal místní prostředí, přerostla díky novinové kampani v heroismus. Gordon se měl stát lékem na všechny britské problémy v Súdánu. Jeho schopnosti ale byly limitovány jeho vlastním přesvědčením, ale i postoji egyptské a britské vlády vůči Mahdího povstání.

5.1. Britská vláda, Gordon a Súdán

Již na cestě do Súdánu Gordon psal množství studií a návrhů jak vyřešit problém s Mahdího povstáním.¹⁹² Jednou z jeho rad, která byla určena chedivovi, bylo znovunastolení lokálních kmenových vůdců – emírů a sultánů, kteří by spravovali súdánské území.¹⁹³ Britská vláda si však nepřála, aby se Gordon snažil v Súdánu vytvářet novou administrativu. Proto se snažila jeho mandát omezit pouze na evakuaci jednotek a ne na vytváření vládního systému v budoucím Súdánu. Přesto však byly jeho návrhy přijaty a schváleny, pokud k nim budou příhodné podmínky. Gordon paša věřil ve své schopnosti i znalost prostředí. Prosazoval znovu dosazení kmenových vůdců, díky nimž by se povstání mohlo utlumit nebo zcela rozložit. V případě nedávno založených měst jako Chartúm, Kassala či Dongola, viděl Gordon budoucnost v nově zvolené vládě z řad Súdánců. I přes svou znalost prostředí paša zcela podcenil vážnost povstání a míru svých kompetentností. Jeho úkolem nemělo být zachránit Súdán, ale evakuovat vojsko a obyvatelstvo. Britská vláda mu nehodlala předat neomezené pravomoci a plnou vojenskou i finanční podporu. Dále pak vnímal roli Mahdího, pouze jako jednoho z mnoha kmenových vůdců a neuvědomoval si politickou, ale především náboženskou sílu mahdíji a jejího poselství, které se šířilo jako požár.¹⁹⁴

Gordon přicestoval do Káhiry 24. ledna 1884 aby se tam setkal s chedivem, lordem Baringem a Nubarem pašou. Zde došlo k potvrzení již dohodnutého plánu a byla

---

¹⁹² Gordon paša po celé své působení v Súdánu posílal množství zpráv a dopisů pro britskou administrativu, ale i osobní povahy. Mezi nejznámější patří 6 svazků jeho deníků, které obsahují jeho postřehy, strategické plány a návrhy obrany města – GORDON, CH. G., HALE, A. E., *The Journals of Major-Gen. C. G. Gordon, C. B., at Kartoum*, London 1885.

¹⁹³ Gordonův návrh spočíval ve jmenování starých Súdánských rodů do vládních postů, což by dalo Súdáncům jejich vlastní spravedlivou vládu a zároveň by mocensky oslabilo Mahdího. ASHER, s. 133; NICOLL, *The Mahdi of Sudan*, s. 217,

¹⁹⁴ FARWELL, s. 83; PAKENHAM, s. 219; THEOBALD, s. 82.

vytyčena politika evakuace Súdánu.¹⁹⁵ Posléze byla vydána dvě veřejná prohlášení, ve kterých bylo potvrzeno evakuační a organizační schéma expedice a oficiální jmenování Gordona paši generálním guvernérem Súdánu. Tato zpráva dostala do Londýna a ve vládě došlo k šoku. Lord Granville si uvědomil, že díky proklamovanému postupu v Súdánu, získal generál Gordon možnost vlastního konání a ne jen poradní a informační mandát, jak si původně britská vláda přála. To nedorozumění mezi Káhirou a Londýnem nastalo z několika důvodů. Ty byly zapříčiněny jednáními mezi Gordonem, Baringem, Granvillem a Gladstonem, kteří zastávali rozdílné postoje k rozsahu operace v Súdánu. Lord Granville následně vydal zprávu, v níž se pozastavoval nad změnou mandátu z poradního hlasu generála na direktivní. Obratem také bylo, že kromě evakuace Chartúmu, který měl být hlavním cílem, se najednou měl evakuovat celý Súdán.¹⁹⁶

Gordon pevně věřil ve své schopnosti a nepřipouštěl si možnost neúspěchu. Svým chováním a prohlášeními dával všem pocit, že pouhá jeho přítomnost v Súdánu zastaví rebely a povstání se rozplyne v prachu. A stejné smýšlení přenášel i na své spolupracovníky. Přesto lord Baring napsal lordu Granvillovi: „...*není těžké uvěřit a být okouzlen Gordonovým upřímným chováním. Přesto všechno mám strach, že je hrozně přelétavý a mění své názory a myšlenky velmi rychle.*“¹⁹⁷ Gordon se mohl zdát jedinou záchranou pro Súdán, ale jeho chápání pravé podstaty věci bylo zkreslené. Na své cestě do Chartúmu neustále psal zprávy a vyjádření k situaci, jež se ale mnohdy ukázaly jako nepravdivé nebo nereálné. Lord Baring posléze psal lordu Granvillovi: „*Navzdory vysokým kvalitám generála Gordona, si nemyslím, že muž tak zvláštního charakteru a vlastností, je vhodnou osobou pro vykonání tak složitého úkolu a mise jako je příprava evakuace Súdánu.*“¹⁹⁸ Britská vláda si však myslela, že Baring pouze nerozumí Gordonovým záměrům a proto jeho upozornění na špatný výklad situace nebrala v potaz. Celé toto popírání a zasílání protichůdných informací do Londýna vyvrcholilo podezřením vlády, že oba muži jsou nedůvěryhodní. K tomu se následně přidal i problém s telegrafickým spojením a nevhodná interpretace zpráv. Zhruba měsíc po té, co se Gordonovi podařilo dostat do Chartúmu, navíc došlo k přerušení telegrafního spojení,

---

¹⁹⁵ Plán obsahoval 24 bodů, které měly být dodrženy nebo zváženy. Jednalo se o finanční rozpočet operace, subordinaci a administrativu a strategický plán postupu evakuace. Podrobněji v NICOLL, *Gladstone, Gordon and the Sudan Wars*, s. 61–62

¹⁹⁶ GREEN, s. 163.

¹⁹⁷ THEOBALD, s. 84–85; [překlad – K. B.].

¹⁹⁸ BARING, s. 434; [překlad – K. B.].

o čemž se britská vláda nedozvěděla. Nadále pak posílala vzkazy a rozkazy na něž nebylo odpovídáno, a které nebyly splněny. Informační chaos tak pouze sílil.

Gordon se v Súdánu okamžitě pustil do konsolidace vojska i území. Společně se Stewartem cestovali na jih do Korosko. Odtud Gordon poslal zprávu králi Leopoldovi Belgickému, že až proběhne evakuace města, může jeho jménem zabrat oblasti Equatorie a Bahr El Ghazal.¹⁹⁹ Tato informace zcela překvapila Baringa v Káhiře, který žádal britskou vládu aby Gordonovy pravomoci limitovala. Zároveň zaslal generálovi zprávu, kde mu zakázal cestovat na jih od Chartúmu, stejně tak jako jet do El Obeid a setkat se tam s Mahdíem.²⁰⁰

Gordon zaslal 8. února 1884 memorandum ohledně situace centrálního Súdánu, v němž žádal egyptskou vládu o udělení větší direktivní i soudní moci. O tomto memorandu se Baring dozvěděl až 23. února. Tehdy byla žádost schválena na základě informací o beznadějně situaci v Súdánu.²⁰¹ Gordon dorazil 11. února do města Berber, kde zveřejnil tajnou chedívovu zprávu o budoucí vládě v Súdánu. V ní stálo, že po odchodu egyptských jednotek vznikne rada vůdců ze vznešených rodin v čele s *mudírem* – Husajnem Pašou jako guvernérem provincie. Na jednu stranu toto zveřejnění osvětlilo Gordonovu misi pro místní obyvatelstvo, zároveň to ale poukázalo na slabost egyptské vlády. Prohlášení také ukončovalo britsko-egyptskou konvenci o potlačení trhu s otroky 1877, která však byla jedním z hlavních důvodů, proč britská veřejnost a tisk podporovala Gordonův mandát v Súdánu. Ve stejné době Gordon zaslal dopis Mahdímu, v němž ho tituloval sultánem Kordofánu a doufal v budoucí mírové jednání.²⁰² Oba dva muži se sice neměli nikdy setkat, ale sami sobě byli rovnocennými soupeři, kteří ve svých lidech vyvolávali.²⁰³

---

¹⁹⁹ KOCHANSKI, s. 154.

²⁰⁰ THEOBALD, s. 87.

²⁰¹ Podrobný popis 6 bodů memoranda a mapa s návrhem na rozdělení oblastí povstání na zónu A, B, a C podle možností zásahu v SNOOK, s. 61–63.

²⁰² Mahdí na Gordonův dopis odpověděl a jejich korespondence dále pokračovala v diskuzích o náboženství, či budoucnosti Súdánu a Egypta. Důležitou částí korespondence, byla i Gordonova žádost o propuštění vězňů, která nebyla vyslyšena. S dopisem Gordon zaslal Mahdímu i ceremoniální rudý háv, který měl vyjadřovat jeho postavení. Podrobné znění dopisu FARWELL, s. 87; HOLT, s. 111, 115.

²⁰³ NORTH, Braxton, General Chinese Gordon's Last Stand: National Identity and Hero Worship in the Age of Imperialism, v: *Perspectives: Journal of Historical Inquiry*, Vol. 39, California State University 2012, s. 90–91.

Do Chartúmu Gordon dorazil 18. února 1884, kde byl vítán jako zachránce. Následně prohlásil, že po potlačení povstání se Súdánu dostane samostatnosti na Egyptu. Zákaz otrokářství bude zrušen, výběr daní bude omezen a za kordofánského sultána bude jmenován Mahdí.²⁰⁴ Svá slova navíc doplnit řečí: „*Přišel jsem sem bez vojáků, ale s Bohem po mé ruce, napravit zlo v Súdánu. Nebudu bojovat zbraněmi, ale spravedlností.*“²⁰⁵ Po těchto zprávách mu město padlo k nohám a děkovalo za jeho příchod, který pro něj měl znamenat záchranu.²⁰⁶

Po čas Gordonova příchodu se situace v Súdánu dál vyvíjela. Generál Valentine Baker, který byl poslán zabezpečit zbývající vojáky z posádek Suakin, Tokar a Sinkat.²⁰⁷ Dále měl znovuotevřít cestu na Berber. Baker věřil, že má šanci získat Tokar i Sinkat, přestože obě posádky byly neprodyšně obklíčeny. Ze Sinkatu přišla zpráva od Taufíqa beje, že jejich zásoby vydrží do 23. ledna 1884, což Bakera podnítilo k okamžité operaci. Cesta na Sinkar, ale byla zablokována a obsazena. 4. února se Bakerovo oddíl o 3 650 mužích střetl s 1 000 bojovníků kmene Bīdža. Během útoku bylo zmasakrování 100 důstojníků a 2 250 vojáků, čímž byla záchranná operace Sinkatu zcela zmařena.²⁰⁸ O čtyři dny později když se posádka Sinkatu pokusila probít z obležení, byli všichni zmasakrováni.²⁰⁹ Zbylé vojenské síly se v panice přesunuly do Suakinu. Vzhledem k fatálním porážkám stála britská vláda před dalším volbou ohledně vojenské intervence. Bylo rozhodnuto vyslat 4 000 mužů pod velením sira Geralda Grahama do Suakinu.²¹⁰ Posléze se v *The Times* objevil článek, v němž bylo napsáno: „*V Chartúmu generál Gordon nabídl mír a svobodu ve jménu anglické vlády podobným lidem, které se generál Graham snaží zadržet mečem.*“²¹¹ Když se pak na konci února expediční sbor generála Grahama pokoušel probojovat k městu Tokar, přišla zpráva, že posádka padla. S tím se Graham nehodlal smířit, pokračoval k městu a u El Teb svedl bitvu (29. února)

---

²⁰⁴ ASHER, s. 132; THEOBALD, s. 88.

²⁰⁵ ALLEN, s. 270; FARWELL, s. 87; [překlad – K. B.].

²⁰⁶ SNOOK, s. 66.

²⁰⁷ Bakerovy jednotky o síle 3 700 mužů se skládaly hlavně z četnictva. Přestože se jim dostalo kvalitní výzbroje, chyběla jim vojenská disciplína a morálka, což v následujících hrálo důležitou roli. ASHER, s. 16; SHIBÍKAH, s. 113.

²⁰⁸ Jednalo se o první bitvu u El Teb. Bakerovy nedisciplinované sbory se zalekly přesily a rozprchli se. Následoval jejich masakr, přičemž jedním z mála přeživších byl i sir Valentine Baker. ASHER, s. 35–37; SPIERS, *Victorian Soldiers in Africa*, s. 99–101.

²⁰⁹ JACKSON, s. 62.

²¹⁰ Sir Gerald Graham (1831–1899) se účastnil operací v Egyptě a následně v Súdánu již od roku 1882. Jeho hlavním úkolem mělo být uvolnění trasy Berber-Suakin. NICOLL, *The Mahdi of Sudan*, s. 247–248; POLLOCK, s. 60–62.

²¹¹ ALLEN, s. 267; [překlad – K. B.].

s jednotkami ʿUthmana Diqna, která pro Brity dopadla vítězně. Přestože, se jim podařilo město znovudobýt, za nedlouho odtáhli zpět do Suakinu. ʿUthman Diqna, který o tom napsal dopis Mahdímu, vše vylíčil takto: „*Angličané nezůstali dlouho. Bůh zasel strach do jejich srdcí a oni následujícího rána odešli.*“²¹² V polovině března následovala další bitva u Tamaj v níž opět zvítězil sir Graham.²¹³

5.2. Evakuace nebo obrana Chartúmu?

Bakerova a Grahamova expedice proti ʿUthmānovi skončila i před dílčí vítězství neúspěchem, neboť obklíčená města volající po záchraně padla. Kromě udržení Suakinu, tak nebylo dosaženo jediného úspěchu. Posádky ve městech Tokar a Sinkar skončily zmasakrovány, hlavní spojovací trasa Berber-Suakin zůstala neobnovena a ʿUthmān Diqna nebyl poražen. Náhle se ukázalo, že Gordonovo sliby jsou nesplnitelné. Chartúm se dostával do stavu jistého obležení a jednotky, které měly být poslány na záchranu ostatních posádek, se začaly stahovat do Chartúmu, aby mohlo dojít alespoň k evakuaci tohoto města na soutoku Bílého a Modrého Nilu. Gordonovi se situace v Chartúmu jevila jinak. Jeho snahou zřejmě bylo město udržet. Po svém příjezdu napsal další memorandum vládě, v němž navrhoval, aby byl post guvernéra Chartúmu jmenován Zubajr pašovi.²¹⁴

V Chartúmu však zatím propukly přípravy na jeho vyklizení. V průběhu operace se ale ukázalo, že na kompletní záchranu bylo již pozdě. Nejprve byli z města odesláni nemocní egyptští vojáci a úředníci s rodinami, kteří se po Nilu za pomoci parníků, měli dostat na egyptské území. Původně zvolení cesta Berber-Suakin představovala příliš velké ohrožení. Na konci února přišla zamítavá odpověď od britské vlády ohledně jmenování Zubajra paši na post guvernéra. Vláda poukazovala na to, že pro veřejné mínění je nepřijatelné, aby takový post získal syn dřívějšího rebela. Baring Gordonovi napsal, ať se pokusí doporučit někoho jiného. Gordon byl přístupem vlády rozčarován. V Zubajr pašovi viděl jedinou možnou osobu, která by po evakuaci Chartúmu mohla

---

²¹² JACKSON, s. 72; [překlad – K. B.].

²¹³ Popis bitvy u Tamai 13. března 1884 v RAUGH, Harold E., *The Victorians at War, 1815–1914: An Encyclopedia of British Military History*, London 2004, s. 317–318.

²¹⁴ Za dobu svého pobytu v Káhiře se Gordon setkal s Zubajrem pašou, synem jeho dřívějšího protivník Sulajmāna. I vřes vzájemné nesympatie si Gordon uvědomoval, že právě Zubajr paša by mohl být tím správným vůdcem a protivníkem Mahdího ve službách britského impéria. Jeho prestiž mezi Súdanci se dala využít k potlačení vzpoury a po následné obnově Súdánu by se právě Zubajr paša stal jedním z místních vůdců. COMPTON, s. 76; NICOLL, *Gladstone, Gordon and the Sudan Wars*, s. 62–67; SHIBÍKAH, s. 238–239, 242.

město udržet mimo chaos. Jeho zpráva zpět do Londýna byla velmi příkrá.²¹⁵ Baring následně odeslal odpověď do Londýna, kde opětovně nabádal vládu, aby Zubajra pašu navrhla na pozici guvernéra s pětiletou podmínkou a následným prodloužením jeho mandátu podle chování. Odpověď od lorda Granvilla dorazila 5. března a byla opět negativní: „*Vláda Jeho Veličenstva nevidí důvod měnit svůj postoj ohledně Zubajr paši. Vláda nepřevzme žádnou odpovědnost za vyslání Zubajra paši do Chartúmu.*“²¹⁶ Dále se Granville v telegramu dotazoval na průběh záchranných operací posádek a v jakém časovém úseku by mohla být evakuace dokončena. Také požadoval závěrečnou zprávu o stavu vojenských jednotek. Odpověď šla opět přes Káhiru. Baring v ní navíc zdůrazňoval naléhavost situace a možnost, že pokud nebude včas rozhodnuto, britská vláda díky Mahdího blokadě Chartúmu ztratí zcela spojení s generálem Gordonem.²¹⁷

V Londýně se zatím v tisku objevily informace o eventuálním jmenování Zubajra paši na post generálního guvernéra v Chartúmu. Některé deníky jako *The Times* či *Pall Mall Gazette* tuto událost popíraly, neboť bývalý obchodník s otroky nemohl v očích veřejnosti získat takový post.²¹⁸ Britský kabinet se 11. března finálně usnesl ohledně Zubajr paši. Vláda byla rozdělena na dvě skupiny. Jedna stála za názory Gordona, Baringa a Stewarta, kteří doporučovali Zubajr pašu jako vhodného kandidáta. Proti nim však stála opozice, která viděla v pašovi hlavně budoucí hrozbu pro Egypt, v případě, že by se mu podařilo konsolidovat moc. Vláda byla politicky rozdělená. Konzervativní strana nebyla jednotná, liberálové byli nerozhodní a veřejnost podpořená tiskem stála striktně proti jmenování Zubajr paši. Konečným výsledkem jednání tak bylo odmítnutí Zubajra paši na guvernéřský post. O rozhodnutí Londýna se však Gordon paša nedozvěděl. Baringova

---

²¹⁵Celé znění zprávy: „*Tato odpověď pro mě ukončuje tuto záležitost. Nemůžu navrhnout nikoho a nic jiného. Mahdí má agenty aktivní ve všech směrech. Není šance, že by Mahdí odešel z El Obeidu osobně. Musíte si uvědomit, že když začne evakuace, Mahdí přijde až sem, a za pomoci svých agentů nenechá Egypt v klidu. Samozřejmě, můj povinností je evakuace a vytvoření podmínek pro klidnou vládu, což se mi doufám povede jako první. Můj druhý úkol bude obtížnější a zasáhne více Egypt než mě. Pokud má být Egypt v klidu, tak musí být Mahdí rozdrčen. Když Mahdí získá Khartoum, úkol bude mnohem obtížnější, a vy jej pro blaho Egypta stejně budete muset uskutečnit. Pokud se rozhodnete zničit Mahdího, tak musíte poslat dalších 100 000 libera a dalších 200 indických vojáků do Wádi Halfa, a dále pošlete důstojníka do Dongoly pod záminkou, aby se zkontroloval vojenské ubikace. Nechte Suakin a Massowa být. Opakuji, evakuace je možná, ale její důsledky ucítíte v Egyptě, a budete nuceni čelit mnohem vážnějším problémům, abyste Egypt ochránili. Právě teď by bylo mnohem jednodušší zničit Mahdího.*“ ALLEN, s. 282–283; [překlad – K. B.].

²¹⁶ BARING, s. 507; [překlad – K. B.].

²¹⁷ THEOBALD, s. 96

²¹⁸ Tyto tajné informace získal Frank Power (korespondent *The Times*) přímo od generále Gordona. VALKOUN, *Egypt pod britským patronátem v letech 1882–1899*, s. 117, NICOLL, *Gladstone, Gordon and the Sudan Wars*, s. 78.

prognóza blokády Chartúmu se stala skutečností, když 12. března 1884 došlo k přerušení telegrafního spojení s Káhirou.²¹⁹

Město bylo zcela odříznuté od zpráv z Káhiry a plánovaná evakuace se stávala nereálnou. Telegrafní zprávy z města Berber poukazoval na vážnost situace: „20. března – situace v Chartúmu je kritická, 21. března – kritická situace, neotálet, 22. března – Chartúm byl pravděpodobně odříznut, 24. března – všichni se obáváme o Gordona, Stewarta a Evropany.“²²⁰ Stále však panovala naděje, že Graham se svými muži bude schopen zadržet 'Uthmāna Diqna a zajistit spojení mezi Chartúmem, Berberem a Suakinem.

Předešlá představa o evakuaci Chartúmu přes Berber a Suakin se díky vývoji událostí zcela rozplynula. Náhle stála britská vláda před mnohem skromnějším cílem – jak dostat z Chartúmu Gordona a Stewarta. O záchranu se mohl postarat pouze lord Graham se svými jednotkami v Suakinu, ale jednalo se velmi riskantní podnik. Lord Granville 25. března poslal odpověď, podle níž se Graham neměl pouštět do tak nebezpečné expedice.²²¹ Generál Gordon měl podle rozkazu opustit Chartúm jakýmkoliv možným směrem, popřípadě v něm zůstat, jestli to vyhodnotí jako nejlepší řešení.²²² Baring věděl, že na každý z těchto návrhů bylo už pozdě. Chartúm zůstal zcela obklíčen a odříznut. Proto do Londýna zapsal rozhořčenou odpověď.²²³ Kabinet byl situací zaskočen, ale přiklonil se k názoru ministerského předsedy Gladstonea, který Granville zaslal Baringovi: „Zasíláme Vám naše nejvážnější uvážení s přáním pomoci

---

²¹⁹ FARWELL, s. 88. Některé publikace uvádí datum až 13. března, BUTLER, s. 141.

²²⁰ Celé znění zprávy: „Nemohu říci, zda pro mě bude vůbec možné předat zprávu Jeho Veličenstva Gordonovi, ale v žádném případě se nemohu s čistým svědomím pokusit tuto zprávu předat bez toho, abych na Vás znovu apeloval. Upřímně Vás prosím, Vás, vládu Jeho Veličenstva, abyste si představili, že jste v Gordonově a Stewartově pozici. Vláda Anglie je poslala na velice obtížnou a nebezpečnou misi. Pokud by jejich požadavku na zaslání Zubajra paši bylo vyhověno před několika týdny, určitě by to změnilo celou situaci, ale návrh byl odmítnut. Následovalo to, co předpovídali. Pokud dostanou informace v telegramu Vašeho lordstva, tak jim budou moci rozumět pouze tak, že je necháváte jejich osudu, a že jim nebude poskytnuta žádná pomoc od britské vlády...Dle mého osobního názoru věřím, že je možné Gordonovi pomoci, dokonce i během léta, tedy pokud zapojíme indické jednotky a poskytneme dostatek financí. Pokud ale padne rozhodnutí nic nepodniknout, doporučil bych, aby bylo Gordonovi vzkázáno, aby udržel svoji pozici během léta a pokud stále bude v obklíčení, bude pro něj co nejdříve na podzim vyslána expedice. Toto by mu alespoň poskytlo nějakou naději a i pouhé oznámení vlády o tomto plánu by zajistilo Gordonovi větší bezpečnost, protože by se tím upevnila věrnost kmenů, které mohou váhat. Nikdo nemůže litovat nutnosti poslat britské nebo indické jednotky do Súdánu víc než já, ale protože to my jsme poslali Gordona do Chartúmu, připadá mi, že je naší povinností, z hlediska lidského i politického, abychom ho neopustili.“ ALLEN, s. 321; [překlad – K. B.]

²²¹ Tamtéž, s. 312

²²² THEOBALD, s. 98.

²²³ BARING, s. 345–346.

generálu Gordonovi. Nemáme představu jak změnit naše předchozí instrukce z 25. března. Pokuste se s Gordonem navázat spojení. Nejsme připraveni doplnit naše rozhodnutí, dokud nebudeme od generála Gordona znát podmínky a míru nebezpečí, a také plán na expedici za aktuálních okolností.“²²⁴ Po této odpovědi si Baring uvědomil zbytečnost další korespondence. Byl začátek dubna a žádné britské jednotky se nechystaly pomoci obleženému Chartúmu. Gordonův plán na evakuaci Chartúmu a záchranu Súdánu zcela selhal. Otázkou tak zůstávalo, jak dlouho Gordon vydrží bránit Chartúm.

5.3.Záchrana Gordona a Nilská expedice

Obležený Chartúm se nacházel v těžké situaci. Neexistovalo telegrafní spojení s Egyptem, všechny únikové cesty byly uzavřené a zásoby omezené. Ve městě se kromě vojáků nacházely rodiny úředníků, obchodníků, ale i domorodé obyvatelstvo, které uteklo před mahdisty. Už od března se Gordon snažil najít nějaký jiný plán evakuace, který by nezahrnoval účast britských jednotek, o jejichž příchodu pochyboval. Proto se obrátil s dotazem na Baringa, který měl napsat sultánovi do Istanbulu žádost o vojenské jednotky čítající 3 000 mužů. Ty by se do Chartúmu mohly dostat během několika týdnů. Vše mělo podle Gordona proběhnout za souhlasu anglické vlády, ale tato akce nebyla povolena. Baring se nadále snažil získat pro Gordona nějakou vojenskou pomoc. Proto napsal 14. dubna lordu Granvillovi do Londýna, že musí nutně připravit záchranou expedici, která bude sestavena nejpozději do podzimu.²²⁵

Britská vláda mezitím hledala východisko ze zoufalé situace. I přes všechny zprávy a informace se ministerský předseda Gladstone vyjadřoval, že Gordonovi žádné nebezpečí nehrozí. Gladstone 3. dubna prohlásil, že generál Gordon v Chartúmu zůstává, dokud nebude jeho mise splněna anebo dokud si nebude přát odejít, do čehož britská vláda nebude zasahovat.²²⁶ Později pak řekl: „...generál Gordon věří, že dokáže zachránit Chartúm a zadrží neočekávané nebezpečí...“²²⁷ Pochybnosti o Gordonově situaci, které se vyskytovaly ve vládě i na veřejnosti, Gladstone opakovaně popíral: „...podle toho co víme je pozice generála Gordona bezpečná, ...neexistuje žádné vojenské nebo jiné

---

²²⁴ BARING, s. 345; [překlad – K. B.].

²²⁵ BARING, s. 486–487; POLLOCK, s. 74; SNOOK, s. 6.

²²⁶ THEOBALD, s. 103.

²²⁷ ALLEN, s. 326; [překlad – K. B.].

nebezpečí ohrožující Chartúm. “²²⁸ Z Londýna do Káhiry došla 23. dubna zpráva, v níž se po Gordonovi požadovalo sdělení současného stavu v Chartúmu, plán operace a zamítnutí vojenské pomoci od tureckých nebo jiných jednotek. Tato nota do Chartúmu dorazila s mnohatýdenním zpožděním 29. června. Gordon si uvědomil, že žádná pomoc od britské vlády nedorazí a na požadované otázky odpověděl: „*Žádáte mě, abych opustil Chartúm a vyklidil Súdán a já odpovídám. Zůstávám v Chartúmu, protože nás Arabové obklíčili a nenechají nás odejít.*“²²⁹

Londýnská vláda čelila tlaku veřejnosti i parlamentu. V polovině května došlo k vyslovení nedůvěry vládě v souvislosti s Gordonovou situací v Chartúmu. I přes všechny Gladstonovy schopnosti se začala prosazovat nutnost záchranné expedice, kterou prakticky přislíbil ministr války lord Hartington.²³⁰ Londýna dorazila další šokující zpráva 27. června – město Berber již před měsícem padlo. To znamenalo, že poslední kontrolní stanoviště na Nilu mezi Egyptem a Chartúmem bylo ztraceno. Na konci června se podařilo Gordonovi poslat krátkou zprávu guvernérovi města Dongola, ve které potvrzuje, že se město zatím drží, ale že žádají záchrannou expedici z Káhiry. Tato zpráva se do Londýna dostala až 20. července. Vláda Jejího Veličenstva zaslala generálovi odpověď, která k němu dorazila až 25. listopadu 1884. Naneštěstí se v ní opakovala stále stejná prohlášení a neochota Londýna zasáhnout: „... (*Gordon – vloženo K. B.*) *by měl být dále informován, že touto komunikací vláda Jejího Veličenstva ukazuje zájem o jeho bezpečí; že vláda Jejího Veličenstva je stále v potřebě získání informací o něm a o jeho pozici, aby v případě příchozího nebezpečí, nebo pravděpodobnosti, že takové nebezpečí nastane, mohla vláda zaujmout správnou pozici a jednat podle situace.*“²³¹

Londýn se v létě 1884 musel vyrovnat s další krizí, která se týkala vlády. Ministerský předseda Gladstone si za své jednání vůči Gordonovi a Súdánu vysloužil vlnu odporu. I přes Gladstonův nesouhlas byl 25. července ve vládě většinou odhlasován návrh na vyslání záchranné expedice pro Chartúm. Vláda stála opět před vyslovením nedůvěry, načež ministr války lord Hartington pohrozil vlastní rezignací, pokud nebude Gordonovi poskytnuta vojenská podpora. Gladstone chápal, že když lord Hartington jako

---

²²⁸ ALLEN, s. 332; [překlad – K. B.].

²²⁹ Tamtéž, s. 360; [překlad – K. B.].

²³⁰ NICOLL, *The Mahdi of Sudan*, s. 248–249.

²³¹ ALLEN, s. 343–344; [překlad – K. B.].

vůdce whigů v kabinetu podá rezignaci, bude to znamenat pád jeho vlády.²³² Již začátkem srpna tak byla schválena záchranná expedice a finanční podpora pro její realizování ve výši 300 000 liber. Problém však vyvstal v organizaci operace. Komplikovaný byl především výběr co nejvhodnější evakuační trasy. Vzdálenost Káhira-Chartúm byla 2 700 km, přičemž se jednalo o velmi náročný terén podél řeky Nilu. Druhá možnost byla již tolikrát zmiňovaná cesta Suakin-Berber.²³³ Ta zůstávala značně nebezpečná, ovládaná z velké části mahdisty. Z toho důvodu byla i přes svou logistickou náročnost vybrána první delší varianta. Velitelem výpravy byl 26. srpna zvolen lord Wolseley.²³⁴

Podmínky v Chartúmu prozatím určovalo několik faktorů – fortifikace, stav zásob a vojenská síla. Obranný systém města započala již na začátku 80. let 19. století současně s prvními Mahdího úspěchy. Jednou z linií byl obraný příkop táhnoucí se 4 km mezi rameny Bílého a Modrého Nilu chránící město z jihu. Dále pak došlo k výstavbě vysoké obranné hradby opatřené bastiony. V okolí města se nacházely 4 předsunuté obrané pevnosti: Burri, Moghran, Omdurman a Gubba Khodali. Jediným slabým místem opevnění se stala část podél Bílého Nilu, kde obrannou linii tvořila pouze řeka, která v době sucha vytvářela rozlehlou pláň plnou bahna.²³⁵ Městskou posádku tvořilo 9 000 vojáků různých vojenských jednotek, často téměř nebojeschopných s nedostatkem zbraní. Dále se uvnitř hradeb nacházelo množství civilistů, přičemž někteří sympatizovali s mahdisty.²³⁶

Město bylo ve stavu obležení od 12. března, kdy Mahdího tchán Muhammad al-Basīr se 4 000 muži odřízl spojení se severem. Poté jeden z Mahdího emírů Abu Qardža se svými jednotkami začal blokádu města. Na konci měsíce již mahdisté obsadili severní břeh řeky a začali ostřelovat město. Gordonovi se podařilo sestavit jednotky ze 700 dobrovolníků, které rozmístil do obranných pevností. Na konci dubna však již mahdisté ovládli posádku ve Fedasi, kde se jim podařilo zadržet lodě s obilím a 2 000 puškami.²³⁷ V polovině července Gordon vyslal několik posílů se zprávou: „*Jsmo v pořádku, můžeme vydržet 4 měsíce.*“²³⁸ I přes všechny nesnáze se Gordonovy dařilo držet obranu města

---

²³² FRENCH, Gerald, *Gordon Pasha of the Sudan*, Bloomington 1958, s. 246.

²³³ NICOLL, Gladstone, *Gordon and Sudan Wars*, s. 95–100.

²³⁴ THEOBALD, s. 106.

²³⁵ GLEICHEN, *The Anglo-Egyptian Sudan: A Compendium Prepared by Officers of the Sudan Government*, s. 261; WARNER, Phillip, *Kitchener: The Man Behind the Legend*, Bloomington 1986, s. 47.

²³⁶ ASHER, s. 142.

²³⁷ THOMAS, s. 138.

²³⁸ ALLEN, s. 358; [překlad – K. B.].

a podnikat úspěšné útoky proti mahdistům. 29. července Gordonův velitel Muhammad Ali bej znovudobyl pevnost Burri na břehu Modrého Nilu. V srpnu byl poražen Mahdího emír Abu Qarjaa u Gereif na jih od Chartúmu. Stejně dopadli mahdisté v Halfaja, díky čemuž byly v Chartúmu doplněny zásoby a zároveň se uvolnilo obklíčení.

Dílní úspěchy v obraně města vedly Gordona k podnikání dalších výprav. Jednou z nich mělo být dobytí nedaleké osady El Eilafun a zjetí šejka al-'Ubajd, který vesnici obsadil. I přes úspěšné získání vesnice došlo následující den k útoku mahdistů a Gordonův velitel Muhammad Ali bej byl i s posádkou zmasakrován. Tím ztratil Gordon jednoho z nejschopnějších velitelů. Mahdí mezitím zjistil, že obléhání Chartúmu neprobíhá podle plánů, a tak vyslal své jednotky o síle 60 000 mužů pod velením 'Abd al-Rahmāna al-Nadžūmī, aby posílily blokádu města. Vzhledem k izolaci od okolního světa se Gordon rozhodl vyslat tři lodě, které by prolomily blokádu a informovaly Káhiru o posledních událostech v Chartúmu. V čele expedice stanul plukovník Stewart na parníku *Abbās*. Celá akce však postupně ztroskotala, neboť dva parníky byly záhy obsazeny mahdisty. Díky nehodě posledního parníku se plukovník Stewart pokusil dostat na sever za pomoci velbloudů. On a jeho společníci však byli přepadeni mahdisty a zabiti. Mahdí pak obdržel Stewartův deník se všemi zprávami a dešifrovacím klíčem.²³⁹

Gordon dále čekal na zprávy z Káhiry a Londýna. Ty dorazily 20. září 1884 z Dongoly a obsahovaly také nótu od lorda Kitchenera, který byl pověřen přípravou expedice.²⁴⁰ Ten žádal o informace ohledně situace a předkládal plánovanou trasu výpravy. Gordonovo předpoklad, že britské jednotky dorazí během několika týdnů, však nepotvrdil, neboť samotná výprava byla teprve na počátku svého uskutečnění. Opačně tomu ale bylo u Mahdího, který na začátku října již pochodoval na Chartúm. Poté, co se jeho tábor usadil u Omdurmanu, pověřil Mahdí svého zajatce Rudolfa von Slatin, aby s Gordonem vyjednával. Gordon však na jeho dopis neodpověděl a následně odmítl jakékoliv Mahdího návrhy s tím, že v nejbližší době očekává příchod Britů. V generálovo

---

²³⁹ POLLOCK, s. 67.

²⁴⁰ Horatio Hebert Kitchener (1850–1916) působil v egyptské armádě a následně se účastnil záchranné expedice generála Gordona. Po pádu Chartúmu se dál účastnil operací v Súdánu a získal post guvernéra východního Súdánu. Později získal post hlavního velitele egyptských vojsk – *Sidar* a velmi aktivně podílel na výcviku egyptské armády a na porážce mahdistů u Omdurmánu. Díky svým velkým organizačním a taktickým schopnostem patřil k nejschopnějším velitelům britských operací v Súdánu. Více informací v POLLOCK, John Charles, *Kitchener: The Road to Omdurman*, London 1998; WARNER, Phillip, *Kitchener: The Man Behind the Legend*, Bloomington 1986.

představách se tak mělo stát do 15. listopadu, a proto byl připraven do té doby Chartúm udržet.²⁴¹

Na začátku listopadu dorazila do Chartúmu zpráva od lorda Kitchenera: „*Lord Wolseley je nyní v Wádí Halfa a očekává se, že expedice bude zahájen 1. listopadu z Dongoly.*“²⁴² Bohužel, Kitchener neznal Wolseleyho plán, a tak netušil, že Wolseley zaslal Gordonovi nótu, v níž proklamuje svůj odchod z Dongoly až v prosinci. Tyto obě zprávy Gordona velmi mátlly. Zpět odeslal zprávu, kde upozorňoval na rozmístění pozic jednotek a možný postup záchrany města, ale i prohlášení, že město může vydržet ještě kolem 40 dní, s tím, že pak už bude jeho obrana nemožná. Lord Wolseley však na tyto informace nereagoval a dál připravoval svůj původní plán, který se stále jevil proveditelný.²⁴³ Gordon zatím v polovině listopadu ztratil poslední spojení se severem – řeku Nil. Mahdisté úspěšně obsadili oba břehy a blokovali jedinou cestu pro zásoby a zprávy. 25. listopadu se parníku *Bordein* podařilo blokádu prorazit a přivést zprávy o britských expedicích. Naneštěstí v nich nebylo datování ani předpokládaný den příchodu. Gordon nadále doufal a nechal ve městě prohlásit, že jednotky dorazí v několika dnech. Situace se však neměnila a 13. prosince Gordon napsal do svého deníku: „*Pokud nebude vyvinuté nějaké úsilí do 10 dnů, město padne.*“²⁴⁴ Později napsal poslední z jeho zpráv, které byly poslány na *Bordein* zpět na sever: „*Pokud nyní expediční síly, a já nežádám o víc než 200 mužů, nedorazí do 10 dnů, město padne, A já jsem vykonal to nejlepší pro čest své země. Sbohem.*“²⁴⁵

Lord Wolseley zatím organizoval Gordonovu záchrannou výpravu většinou označovanou jako Nilská expedice. Jednalo se o velmi smělý podnik spočívající v dopravě vojska do Chartúmu pomocí člunů.²⁴⁶ Výchozím stanoviště expedice bylo Wádí Halfa,²⁴⁷ kde Wolseley shromáždil téměř 5 000 mužů s loďmi a zásobami pro každého muže na 100 dní. Cesta přes katarakty byla pro lodě velmi obtížná

---

²⁴¹ THEOBALD, s. 112.

²⁴² ALLEN, s. 399; [překlad – K. B.].

²⁴³ BOILEAU, John, Voyageurs on the Nile, [online], Legion Magazine, leden 2004, cit. z <https://legionmagazine.com/en/2004/01/voyageurs-on-the-nile/>

²⁴⁴ ALLEN, s. 410.

²⁴⁵ THEOBALD, s. 114; [překlad – K. B.].

²⁴⁶ Tuto taktiku si Wolseley ověřil již za tzv. Red River Rebellion 1870 v Kanadě. Z toho důvodu se rozhodl využít právě zkušenosti kanadských velitelů v organizaci a stavbě lodí a požádal je, aby se expedice zúčastnili. Telegram byl do Kanady doručen na konci srpna a již v půlce září se téměř 400 mužů plavilo do Káhiry. Více v MACLAREN, Roy, *Canadians on the Nile*, Vancouver 2011.

²⁴⁷ Mužstvo dalo místu přezdívku Bloody Halfway. BOILEAU, John, Voyageurs on the Nile, [online].

a předpokládaná doba příjezdu do Chartúmu se tak stále prodlužovala. Vzhledem k zoufalým zprávám bylo rozhodnuto, že 2 000 lehce ozbrojených vojáků bude vysláno přes poušť na velbloudech do Dongoly, kam dorazily v půlce října. Zbytek sboru je následoval. Hlavní tělo armády dospělo do města až na konci října a množství vojáků a zásob na člunech uvázlo na řece, neboť klesla hladina Nilu, což přineslo další komplikace. Na Štědrý den 1884 přišlo pouhých 2 000 mužů na velbloudech do posádky v Korpi, což bylo daleko za předpokládaným plánem expedice. Lord Wolseley věděl z Gordonovy zprávy, že Chartúm ještě pár dní vydrží. To mu potvrdil další dopis z 30. prosince, v němž stálo, že město bylo ještě v polovině prosince v pořádku. Zároveň však z Chartúmu přicházely různé neověřitelné informace, které si protiřečily. V některých se město drželo, ale bylo obklíčené. V jiných však byla situace zoufalá, obyvatelé hladověli a neodkladně se čekalo na příchod jednotek.²⁴⁸

V tuto chvíli byl nejdůležitější čas a utajení pohybu jednotek. V obou případech však Britové neměli štěstí na své straně. Lord Wolseley se rozhodl armádu rozdělit na dvě části na tzv. říční a pouštní oddíl. Pouštní oddíl měl okamžitě vyrazit na velbloudech z Korti přes poušť do Chartúmu, aby si zkrátil cestu o 280 km vůči říčnímu oddílu, který musel zdolat velký nilský ohyb. V čele pouštního oddílu stál sir Herbert Stewart s jednotkou 2 000 mužů a velbloudů s cílem vytvořit předsunuté stanoviště v Džakdul. Pohyb vojsk neunikl mahdistům, kteří vyslali 10 000 – 14 000 mužů, aby obsadili studně v oblasti. Následně došlo 17. ledna 1885 k bitvě u Abu Klea mezi jednotkami a mahdisty, kteří i přes početní převahu prohráli, a to díky lepší taktice a výzbroji britského oddílu.²⁴⁹ Britové dále pokračovali přes poušť k řece Nilu s cílem obsadit Metemmu. Když byl při další potyčce smrtelně zraněn sir Herbert Stewart, převzal velení oddílu sir Charles Wilson. 21. ledna dorazil k posádce nedaleko Metemmy, parník na němž byla poslední Gordonova zpráva spolu s dopisy. V nich pak stálo: *„Situace je taková, že se nedá předvídat více jak 5–7 dní dopředu, zda město padne. Učinil jsem vše, co bylo v mé moci ho udržet, ale sám vidím stav velmi kriticky dokonce zoufale. Myslím, že karty jsou rozdány. Musíme očekávat katastrofu do 10 dnů.“*²⁵⁰

---

²⁴⁸ ASHER, s. 258.

²⁴⁹ NICOLL, *The Mahdi of Sudan*, s. 251–253; POLLOCK, s. 7; RAUGH, s. 1–2.

²⁵⁰ V Abu Klea měl sir Stewart doplnit zásoby vody, o čemž mahdisté věděli. Proto na vyčerpaný oddíl 1 900 vojáků zaútočili ještě před jejich příchodem ke studni. ALLEN, s. 424–425; [překlad – K. B.].

Sir Charles Wilson, který velel oddílu, měl rozkaz co nejrychleji poslat část mužů Gordonovi do Chartúmu, ale díky špatné organizaci se jejich odjezd pozdržel až do 23. ledna, kdy se nalodilo pouze několik desítek vojáků. Naneštěstí jedna z lodí měla nehodu, když najela na skálu a vojáci nabírali další zpoždění. V plavbě na Chartúm se pokračovalo až 26. ledna, kdy loď proplouvala pod silnou palbou kolem Sabaloka. Toho odpoledne se k posádce také dostala zpráva, že Chartúm padl a generál Gordon byl zabit. Když mužstvo dorazilo k městu, mohlo již pouze konstatovat jeho pád a obsazení mahdisty.

I přes Gordonovu proklamaci z 14. prosince, že město udrží maximálně do Štědrého dne 1884, se mu podařilo vydržet dalších šest týdnů. Samotná obrana Chartúmu ač neúspěšná, byla výsledkem velké odvahy a hrdinství. V obleženém městě se tísnilo na 9 000 vojáků a 20 000 civilistů. Z mnoha zpráv a zápisů je zřejmé, že všichni trpěli velkým nedostatkem potravin a zásob – jedli se psi nebo krysy. Civilní obyvatelstvo umíralo na ulicích hlady a nebyl nikdo, kdy by je pohřbil.²⁵¹ Gordon paša se po celou dobu snažil ve městě udržet morálku a disciplínu. Prohlašoval, že Britové jsou již na cestě a během několika dnů přijdou. Generál Gordon nakonec nabídl těm, kdo se chtějí vzdát a přidat k mahdistům, aby odešli, čímž si někteří zachránili život. Na konci prosince se Mahdí dozvěděl o příchodu záchranných oddílů, a proto mělo být dobytí města naplánováno co nejdříve. Obléhatelé však měli navíc na své straně štěstí, neboť v toto roční období vysychalo koryto Nilu a tak se k opevnění města dalo dostat i přes část vyschlé řeky. 25. ledna Gordon viděl ze svého paláce, že Mahdího síly jsou zformovány a připraveny k útoku, proto vyzval každého obyvatele schopného pomoci s obranou města do zbraně. V noci 25. ledna Mahdího chalífové překročili řeku a připravili se na útok, který přišel nad ránem 26. ledna. Zcela bezbranné město nemělo šanci dlouho vzdorovat mnohapočetné přesile a během několika desítek minut padlo. Samotné plenění bylo zastaveno po 6 hodinách. Obyvatelstvo, včetně žen a dětí, bylo zmasakrováno a přeživší byli odvedeni jako zajatci. Generál Gordon byl i přes Mahdího zákaz zabit a byla mu setnuta hlava. K tomu měl dát příkaz chalífa Abdullāh.²⁵²

---

²⁵¹ THEOBALD, s. 119; WINGATE, p. 166.

²⁵² Kolem Gordonovi smrti existuje mnoho mýtů a nejasností. Většinou je poukazováno na jeho heroický boj až do samého konce na schodech paláce s prázdným revolverem v jedné ruce a šavlí v druhé. Další otázkou bylo, co se stalo s generálovým tělem. Obecný předpoklad je, že bylo vhozeno do řeky. O identifikaci Gordonovy hlavy se postaral Slatin paša. ASHER, s. 263–267.

6. Britská vláda a Súdán po pádu Chartúmu 1885–1895

Zpráva o pádu Chartúmu, byla díky množství komplikací doručena do Londýna až za několik dnů. Jako první obdržel informaci o pádu města sir Charles Wilson nacházející se na lodi na jih od posádky El Gubba.²⁵³ Sir Wilson se dostal až k městu 28. ledna 1885, které našel v troskách. Parník, který se musel od Chartúmu probít zpět na sever, byl několikrát přepaden stejně tak jako loď, která mu přijela na pomoc. Lordu Wolseylemu se zprávu podařilo předat až 4. února 1885. Následně zpráva putovala do Londýna k samotné královně. Královnin osobní sekretář obratem psal Baringovi: *„Královna byla kvůli pádu Chartúmu v hrozném stavu, díky čemuž onemocněla. Zrovna byla venku, když jí byla doručena tato zpráva a nechala pro mě poslat. Pak vešla do mého pokoje, bledá a třesoucí se a řekla mé překvapené ženě: 'Příliš pozdě'.*“²⁵⁴

Celá Anglie se octla v šoku, jak dokládá množství článků v denících jako *The Times*, *Daily Telegraph* nebo *Pall Mall Gazette*.²⁵⁵ Téměř rok se pozornost veřejnosti točila kolem dění v Súdánu. Zvláště poté, co byl na obranu Chartúmu vyslán Gordon paša, který pro mnohé Brity představoval prototyp viktoriánského hrdiny,²⁵⁶ který měl zachránit Súdán před Mahdího "despotickou vládou". Veřejnost očekávala hrdinský triumf svých vojáků při záchranné expedici, na jejíž vyslání se tak dlouho čekalo, a také návrat vavříny ověnčeného generála. Namísto toho přišlo kruté zklamání a zpochybnování vládních autorit a jejich zásahu v Súdánu. Mezi lidmi se rozšířil názor, že Gordonovi nebyla poskytnuta včasná a dostatečná pomoc. Především když se zjistilo, že jednotky sirs Charlese Wilsona dělily od dosažení Chartúmu jen dva dny. Dva dny, které změnily možný triumf v katastrofu.²⁵⁷ Pád Chartúmu a smrt generála Gordona byla hlavním tématem veřejných diskuzí a za viníka byla velmi rychle označena Gladstoneova vláda, která nedostatečně reagovala na dřívější varování.²⁵⁸

---

²⁵³ PAKENHAM, s. 238.

²⁵⁴ BARING, s. 512; [překlad – K. B.].

²⁵⁵ „*Too Late – Příliš pozdě*“ se stalo hlavním heslem i titulkem, jenž rezonoval po pádu Chartúmu celou britskou společností. V magazínu *Punch* se objevila báseň běžující nad Gordonovou smrtí následována obrazem alegorie Británie poražené derviši. Více FARWELL s. 98–99, NICOLL, *The Mahdi of Sudan*, s. 264–265; PAKENHAM, s. 260.

²⁵⁶ Gordon byl britskou veřejností glorifikován a stal se z něj prototyp viktoriánského hrdiny. LAFFER, Stephanie, *Gordon's Ghosts: British Major-General Charler Georg Gordon and his Legacies 1885–1960*, Florida State University 2010, s. 148.

²⁵⁷ THEOBALD, s. 123.

²⁵⁸ Sama královna Viktorie zaslal Gladstoneovi telegram v němž nepřímo obvinila ministerského předsedu z přílišného otálení nad zásahem v Chartúmu. FARWELL, s. 98.

6.1. Opuštění Súdánu 1885?

Právě vláda byla záhy hnána k zodpovědnosti za smrt Gordona a Stewarta. Její rozhodnutí si v Súdánu vyžádala mnoho životů, financí a navíc tím byla v očích veřejnosti otřesena síla britského impéria. Bylo zjevné, že pokud nebudou bezpečně vyřešeny operace v Súdánu, dojde k další katastrofě. Hlavní otázkou se stalo, jak a kdy evakuovat zbylé jednotky ze Súdánu. Expediční sbory byly roztříštěny na tři skupiny. Jedna část postupovala po řece k Abu Hamed (říční oddíl). Druhá se octla izolovaná v poušti u El Gubby. A třetí část se nacházela rozptýlená v posádkách v okolí Dongoly. Lord Wolseley, který pobýval v Korti se snažil zabezpečit velení jednotlivých částí armády. Zároveň zaslal do Londýna zprávu, ve které žádal vládu o další instrukce. Ta se však snažila odložit toto těžké a bolestivé rozhodnutí. Wolseley zaslal do Anglie vlastní zhodnocení, které poukazovalo na nemožnost držet armádu v době léta roztroušenou v Súdánu. Jako vhodné řešení se podle Wolseleyho jevilo obsazení města Berber, navázání spojení s přístavem Suakin a zničení sil 'Uthmana Diqna. Tento postup měl zajistit optimální evakuaci země.²⁵⁹

Na počátku února obdržel lord Wolseley instrukce z Londýna: „*Vaše vojenská politika by měla být založena na nezbytnosti, že Mahdiho síla v Chartúmu musí být svržena. Necháváme na Vašem rozhodnutí rozvržení vojenských sil na dosažení tohoto cíle, pokud by měl být postup učiněn tuto nebo příští sezonu. Po tomto prohlášení naši politiky nám prosím řekněte, jaké další síly si přejete a kdy a kam mají být poslány. Také nás informujte o plánu, který jsme přijali na základě Vašich instrukcí, zda si přejete vyslat okamžitě síly k útoku na Osmana Dignu.*“²⁶⁰ I přes zjevně nepříznivou situaci a díky tlaku veřejnosti se britská vláda nakonec rozhodla uplatnit politiku dislokovaných vojenských posádek s cílem přerušit komunikaci a zásobování nepřítele. Na tyto zprávy reagovalo velení v Súdánu vydáním nových rozkazů. Generál Buller byl vyslán podpořit posádku v El Gubba s následným cílem obsadit Metemmu a generál Earle se měl připojit k oddílu pohybujícímu se po řece a připravit útok na město Berber. Poté se mělo čekat až do podzimu, aby se z obou posádek mohl naplánovat obsazení Chartúmu.²⁶¹

---

²⁵⁹ WALLER, s. 449.

²⁶⁰ COLVILE, Henry Edward, *History of the Sudan Campaign II.*, London 1889, s. 59; [překlad – K. B.].

²⁶¹ RAUGH, s. 25.

Rozkazy, které obdržely oba generálové od lorda Wolseleyho, však jen stěží odpovídaly realitě. Generál Buller po svém příchodu do El Gubba zjistil, že zásoby vydrží stěží 12 dní, vojsko je bez výzbroje a velbloudi jsou díky dlouhým pochodům zcela vyčerpáni. Navíc se jeho posádka o 1 600 mužích měla postavit skvěle opevněné a zásobené posádce v Metemma s 2 000 muži. Té podle některých zpráv šlo na pomoc až 4 000 mahdistů z Chartúmu.²⁶² Situace u říčního oddílu pod velením generála Earlea nebyla o mnoho lehčí. Poté, co se generál Earle připojil k vojákům pochodujičím na Abu Hamed, došlo 10. února k bitvě u Kirbegan, která pro něho skončila smrtí.²⁶³ Podle instrukcí však jednotky postupovaly dále s cílem setkat se jednotkami generála Bullera a společně pak pochodovat na Berber. Vzhledem k podmínkám nový velitel říčního oddílů lord Brackenbury zaslal lordu Wolseleymu zprávu, ve které poukazoval na neproveditelnost rozkazu díky stavu vojáků a splavnosti řeky. Wolseley v reakci na přichozí informace vydal rozkaz stáhnout oba oddíly do Korti.²⁶⁴

Mezitím stála vláda v Londýně před další krizí. Když přečkala 28. února hlasování o nedůvěře, její politika vůči Súdánu zůstávala hodnocená jako rozporuplná a neefektivní. Všechny proklamované expedice selhávaly a díky blížícímu se létu a horkému počasí bylo jasné, že v otázce Súdánu nezbyvá nic jiného než vyčkávat. Lord Wolseley se zatím stáhl do Dongoly. Zpráva, kterou poslal do Londýna, jen poukazovala na podcenění složité situace a Mahdího moc: „*Všechny vrstvy společnosti v něm (Mahdím) vidí velkého dobyvatele a svatého muže a mnoho jeho následovníků opravdu věří, že je Mahdí. My zde na druhou stranu nemáme jediný spřátelený kmen. Žijeme zde uprostřed špehů a skrytých nepřátel, a jen nemnoho cítí důvěru v naši moc porazit Mahdího.*“²⁶⁵

Londýn se náhle octl před zcela nezvyklou situací. Súdán měl svého nového vůdce, který sesadil korupční a opresivní vládu, a pokud by nedošlo k jeho zastavení, pomalu směřoval k nezávislosti země. Toto však Británie nechtěla dopustit, neboť by se tím vytvořil precedens pro další podmaněné státy britského impéria. Opakované selhání Britů v Súdánu přesto vedlo vládu k jedinému rozhodnutí. Stáhnout se. Lord Hartington zaslal 13. dubna 1885 zprávu lordu Wolseleymu, ve které nařizuje odchod

---

²⁶² WALLER, s. 449.

²⁶³ NICOLL, *The Mahdi of Sudan*, s. 265.

²⁶⁴ THEOBALD, s. 127.

²⁶⁵ COLVILE, II., s. 153–4; [překlad – K. B.].

vojáků a jejich návrat do Egypta, ale bez zbytečného spěchu, aby se zabránilo panice.²⁶⁶ Za několik dní vláda v Londýně prohlásila, že se zříká všech operací v Súdánu.²⁶⁷ Proti těmto rozkazům se lord Wolseley ohradil. Poukazoval na možnost stále držet posádky v Dongole. Dále konstatoval, že pokud Britové vyklidí celý Súdán, hrozí vážné nebezpečí, že se mahdisté přesunou i do sousedního Egypta, čímž by se stali přímým britským problémem.²⁶⁸ Podobného názoru byl i Baring, který doufal v obsazení pozice generálního guvernéra 'Abd al-Qādir pašou. V květnu Wolseley obdržel rozkaz vyklidit Súdán až k egyptským hranicím po Asuán a Wadí Halfa, přičemž ze Súdánu odešlo téměř 13 000 vojáků a Súdánců.²⁶⁹

Během června 1885 proběhly podstatné změny na obou zneprátelených stranách. Muhammad Ahmad zemřel a na jeho místo byl jmenován nový chalífa, jako vůdce mahdistů.²⁷⁰ V Londýně posléze došlo k pádu Gladstonovy vlády.²⁷¹ V reakci na tyto informace lord Wolseley žádal o přehodnocení rozkazu o stažení jednotek. Opět upozorňoval na to, že pokud Britové vyklidí oblast, hrozí destabilizace Egypta mahdisty a totální ztráta kontroly území. Zároveň se domáhal obnovení Nilské expedice s cílem obsadit Chartúm na podzim, až bude přijatelné počasí. Generál Buller, který se k situaci také vyjádřil, však varoval, že Dongola je již prakticky vyklizena. Tento návrh se tak stal bezpředmětný. Na počátku července byla Dongola zcela evakuována a Britové si pouze podrželi přístav Suakin. Zbytek roku 1885 se nesl ve znamení upevnění moci nového chalífy Abdullāha. Poslední bitva mezi mahdisty a stahujícími se britskými jednotkami proběhla 30. prosince 1885 u Ginnis, při níž byl zabit mahdistický vůdce emír 'Abd al-Majīd Kailak. Nový chalífa se začal připravovat na plánovanou výpravu do Egypta, která se měla uskutečnit do 4 let.²⁷²

---

²⁶⁶ WALLER, s. 445.

²⁶⁷ Dalším důvodem, proč měla být vojska ze Súdánu stažena, byla krize, která propukla v Afghánistánu. Předpokládalo se, že armáda opustí Súdán do konce července, neboť by jednotky mohly být vyslány právě do Afghánistánu. WARNER, s. 124–123.

²⁶⁸ BARING, s. 528; THEOBALD, s. 130–131.

²⁶⁹ HOLT, 147.

²⁷⁰ Mahdí zemřel 22. června 1885. Příčina jeho smrti byla zřejmě choroba – tyfus nebo neštovice, ale někteří se přikláněli i k otravě. Nový vůdce chalífa Abdullāh převzal vedení státu a Mahdímu nechal v Omdurmanu vystavět velkou hrobku, kam mu jeho následovníci přicházeli vzdát úctu. Popis Mahdího smrti v NICOLL, *The Mahdi of Sudan*, s. 271–274; MACLAREN, s. 131; WARBURG, *Islam, Sectarianism, and Politics in Sudan since the Mahdiyya*, s. 43.

²⁷¹ Gladstoneova pozice v očích veřejnosti velmi poklesla. Původní přezdívka Grand Old Man – G. M. O. se změnila v Murderer of Gordon – M. O. G. KNAPLUND, Paul, *Gladstone's Foreign Policy*, Oxford 1970, s. 235–248; RAUGH, s. 25.

²⁷² RAUGH, s. 256.

6.2.Súdán pod vládou chalífátu 1885–1889

Smrt Muhammada Ahmada prišla niekoľik mesíců po obsazení Chartúmu 20. června 1885 a dôvodom byl pravděpodobně tyfus. Sám Mahdí dosáhl během čtyř let neočekávaných vojenských i politických úspěchů, ale v posledních měsících jeho života se šířily zvěsti, že více než v náboženství si libuje v luxusu a opulentním životě. Všechnu moc mezitím oficiálně přebрал chalífa Abdullāh, který se měl po Mahdího smrti vypořádat s jeho slibů ohledně obsazení Egypta a Mekky. Dále musel konsolidovat vzniklý chalífát, který vykazoval v tuto chvíli stejný potenciál k expanzi, jako k fragmentaci. Po Mahdího smrti obdržel Abdullāh titul *chalífa al-Mahdí* – Mahdího nástupce, aniž by došlo k boji o moc, neboť jeho pozice byla již dlouhodobě upevňována. Chalífova představa státu se od té Mahdího lišila. Abdullāh se snažil vytvořit více sekulární centralizovaný stát, kde by on vládl na základě neomezeného práva, v čemž ho prostí Súdānci podporovali. Za sídlo chalífátu byl zvolen Omdurmán. Přesto však před chalífou stály problémy týkající se jeho sousedů. Na severu a jihu byl nepřátelský Egypt a Etiopie. Egyptské posádky v Sennaru a Kassale se stále ještě držely, přístav Suakin hlídali Britové a jižní provincii Equatorie ovládal Emīn paša.²⁷³

Zdánlivě jednotná a silná říše se octla v potenciálním ohrožení. Súdán navíc neměl vybudované komunikace, administrativní zázemí či průmysl. Vojáci nechápali principy vojenské služby a jejich počáteční fanatizmus a víra v Mahdího vyprchávaly. Jediné co v Súdānu přetrvalo, bylo primitivní zemědělství, které však nebylo schopné zásobovat obsazené oblasti. Samotný chalífa byl téměř negramotný a neexistují žádné dokumenty napsané jeho rukou.²⁷⁴ Stabilizace země nebyla jednoduchá už jen díky množství nepřátelených kmenů. Ty často spojovala pouze nenávisť k egyptsko-turecké či britské vládě, které však již v Súdānu neexistovaly. Kordofánský sultanát pod vládou chalífy neměl parlament nebo druh lidového shromáždění, kterým by jednal za všechny kmeny. Jediným poradním orgánem chalífy byli jeho vojevůdci a emíři. Z pohledu Západu se Súdán octl pod necivilizovanou despotickou vládou militantně-náboženského vůdce.²⁷⁵

---

²⁷³ THEOBALD, s. 133–139.

²⁷⁴ HOLT, s. 265; OHRWALDER, S. 14.

²⁷⁵ Winston Churchill popsal chalífovu vládu jako vojenský despotismus. Tato představa se v Anglii ještě více rozšířila poté co Rudolf Slatin a otec Ohrwalder publikovali své vzpomínky na roky zajetí.

Prvním krokem se pro Abdullāha stalo dobytí Sennaru a Kassaly v červenci 1885, které ač odříznuté od zásob i pomoci, se stále ještě držely. Mezi chalífovo spolubojovníky se začaly objevovat názory, že Abdullāh uchvátil všechnu moc pouze pro sebe a svou rodinu. Za těmito zprávami stál hlavně 'Ali wad Hilū a Muhammad al-Sharīf, kteří byli jeho nejbližší velitelé.²⁷⁶ Jednoduché nebylo ani vyjednávání s jednotlivými vůdci měst a oblastí, jejichž posty obsadili ještě za Mahdího života jeho příbuzní. Provincie Darfūr spadala pod Muhammada Khālida Zughala, který díky jisté míře izolovanosti vládl jako nezávislý vládce. Jeho snahy dokonce došly tak daleko, že se chtěl spojit s Muhammadem al-Sharīfem a sesadit Abdullāha.²⁷⁷ K tomuto pokusu nedošlo, neboť akce byla prozrazena a Muhammad Khālid byl zbaven funkce a internován. Jeho post guvernéra Kordorfānu byl předán chalífovo synovci 'Uthmanovi wad Adamovi.²⁷⁸ Nepřátelství se prohloubilo také mezi kmenem Kabābīš, který otevřeně podporoval britskou záchranou expedici a spolupracoval s Brity na dodávkách zásob pro posádku v Wádí Halfa. Na jedné ze zásobovacích výprav byl přítomen i Karel Neufeld.²⁷⁹ Abdullāh velmi dobře věděl o nepřátelství kmene Kabābīš a tak zahájil systematickou kampaň na jeho zničení, což mělo zároveň varovat ostatní neloajální kmeny. Podobný osud následně čekal Džuhajnské kmeny v čele s Jusūfem al-Mardī Abū Rūf v oblasti Sennaru.²⁸⁰

Dalším nepřítelem, který se stavěl proti chalífovi Abdullāhovi byl vůdce sánúsijského súfijského řádu chalífa 'Uthman. Ten si nárokoval stejnou prestiž a společenské postavení. Jeho následovníkům se nejprve podařilo obsadit El Fasher a pak El Obeid. Abdullāh byl připraven prchnout z Omdurmānu do Berberu anebo dále na jih. Dokonce se objevily spekulace, že se sánúsijský lídr spojí s Káhirou a bude dosazen za pomoci egyptské vlády do Chartúmu.²⁸¹ Spor mezi oběma vůdci, do něhož se zapojovali i další místní kmeny, trval až do roku 1889, kdy se proti-mahdistická aliance střetla s chalífovo synovcem 'Uthmanovi wad Adam, jenž ji porazil.²⁸²

---

²⁷⁶ SHIBÍKAH, s. 337.

²⁷⁷ HOLT, s. 144,

²⁷⁸ THEOBALD, s. 145.

²⁷⁹ Výprava byla přepadena mahdisty. Neufeld skončil na 12 let jako jejich zajatec až do svého osvobození vojáky lorda Kitchenera. O svých zkušenostech ze Súdánu a následném věznění napsal knihu NEUFELD, Charles, *A Prisoner of the Khaleefa*, London 1899.

²⁸⁰ SHIBÍKAH, s. 338.

²⁸¹ THEOBALD, s. 148–149.

²⁸² HOLT, s. 165.

Nový problém se objevil v letech 1887–1889, kdy mahdisté začali vést válku s jižním sousedem Habešským císařstvím. Nejednalo se o geopolitický nebo náboženský konflikt, ale o snahu obou vládců posílit svou vlastní moc a získat výsadní postavení v regionu. Habeš jako první zaútočila v roce 1887 na pohraniční súdánskou posádku Gallabat.²⁸³ Chalífa Abdullāh vyslal na mírovou misi svého příbuzného emíra Jūnise al-Dikaim, který se měl dohodnout s císařem Janem a uklidnit situaci. Rozmíšky a ultimáta mezi oběma státy však nadále pokračovaly. Nakonec dorazila do Omdurmánu zvěst, že se velká habešská armáda chystá zaútočit. Chalífa tak do čela armády povolal svého nejlepšího vojevůdce Hamdāna Abū 'Anju.²⁸⁴

Armáda opustila Omdurmán v počtu 30 000 dobře ozbrojených a vycvičených mužů. V průběhu přesunu na jih ke Gallabatu se k mahdistické armádě přidávali další jednotky, takže když dorazila na místo určení, čítala již 60 000 vojáků.²⁸⁵ Očekávaný příchod nepřátel z Habeše se neudál. Aby se celé vojenské těleso dalo udržet v bojové pohotovosti, vyžádal si Hamdān Abū 'Anj od chalífy povolení k překročení hranice do Habeše. Ras Adal, velitel habešské armády, chtěl svou strategií vylákat nepřítele do vnitrozemí, kde by mohl získat taktickou převahu. Bitva, která proběhla na planině Debra Sin, měla pro Habeš fatální důsledky. Množství velitelů bylo zabito, vítězní mahdisté pokračovali v pochodu na město Gondar, které dobyli, a posléze se vrátili zpět do Gallabatu.²⁸⁶

V roce 1888 byly vojenské operace mezi Súdánem a Habeší přerušeny. Císař Jan nabídl chalífovi Abdullāhovi mírová jednání, ale jeho hlavní snahou bylo dostat do země špehy, kteří by podávali informace. V lednu 1889 navíc zemřel chalífův hlavní velitel Hamdān Abū 'Anj, když se pokusil vyléčit pomocí místních bylin.²⁸⁷ Rudolf von Slatin, který byl zajatcem v Omdurmánu, k jeho smrti napsal: „*V jeho osobě ztratil chalífa svého nejlepšího emíra... Truchlit pro něho budou všechny jednotky, jak Arabové, tak černoši, kteří ho pokládali za svého vůdce.*“²⁸⁸ Nástupcem Hamdāna Abū 'Anji se stal Zakī Tamal, který pokračoval v boji s Habeší. Bitva se tentokrát strhla 9. března 1889 u Gallabatu. Habešská armáda, v jejímž čele stál sám císař Jan, zdecimovala mahdistické jednotky.

---

²⁸³ HAMILTON, s. 72.

²⁸⁴ ZULFO, s. 136, 138.

²⁸⁵ JACKSON, s. 130; THEOBALD, s. 153.

²⁸⁶ HAMILTON, s. 72.

²⁸⁷ THEOBALD, s. 155.

²⁸⁸ SLATIN, s. 156; [překlad – K. B.].

Císař Jan byl naneštěstí v posledních okamžicích bitvy zasažen zbloudilou kulkou, díky čemuž se Habešané rychle stáhli. Mahdisté ustoupili a čekali na nové informace. Ty dorazily v noci. Král Jan zemřel a jeho armáda se ocitla bez velení a v chaosu. Toho mahdisté využili, přepadli roztroušené jednotky a uťali mrtvému králi hlavu, kterou pak převezli do Omdurmánu. Habešská armáda se posléze stáhla, neboť v císařství propukly spory o nástupnictví.²⁸⁹

Čtyři roky upevňování pozice boji s Habeší a místními kmeny dopadlo pro mahdisty vítězně. Po vojenské a politické stránce se jim podařilo vytvořit a udržet nezávislý státní útvar, ale dlouhodobě opomíjené problémy se zásobováním a nedostatečná administrativa se začaly projevovat. Chalífát se ocitl na svém expanzním vrcholu, ale díky slabé zemědělské produkci také na hranici hladomoru. Populace trpěla infekčními chorobami, armáda byla zničena a náboženský zápal mahdistů pomalu ochaboval.²⁹⁰

6.3. Úpadek chalífátu a zahraniční intervence

Po bezvýsledném měření moci mahdistů a Etiopie, přišel čas na opětovné zvážení tažení na Egypt, které původně proklamoval Mahdí. Egyptské a britské jednotky držely nejzazší posádku ve Wádí Halfa, které byla vzdálena kolem 48 km od mahdistické posádky v Saras. Mezi nimi se rozprostírala země nikoho posetá pouští a skálami.²⁹¹ Na jaře roku 1889 se do Egypta začaly dostávat zvěsti, že se v oblasti Dongola formují vojenské jednotky, které směřují k súdánsko-egyptské hranici. Posádka v Saras byla posílena na 5 000 mužů a v jejich čele stál 'Abd al-Hamīd Musa'd. K měnu z Dongoly postupoval emír 'Abd al-Rahmān al-Nadžūmī s dalšími 8 000 muži. Výprava měla za cíl udeřit na hraniční oblast Horního Egypta, kde se shromáždilo množství uprchlíků ze Súdánu.²⁹² Emír 'Abd al-Rahmān al-Nadžūmī věřil, že právě toto území bude snadno obsazeno, ale velmi podcenil egyptské a britské jednotky, které za poslední roky prošly reorganizací a výcvikem.²⁹³

---

²⁸⁹ GLEICHEN, *The Anglo-Egyptian Sudan: A Compendium Prepared by Officers of the Sudan Government*, s. 108; HAMILTON, s. 72; OHRWALDER, s. 149.

²⁹⁰ JACKSON, s. 185; HOLT, s. 184; SHIBĪKAH, s. 342.

²⁹¹ HOLT, s. 212.

²⁹² THEOBALD, s. 158–159.

²⁹³ Více informací o reorganizaci armády v LAMOTHE, s. 72–75.

Emír zahájil výpravu v červenci 1889 s cílem překročit Nil v Bimban, 40 km jižně od Asuánu. Prvním problémem expedice se stalo hrozné letní vedro, které v kombinaci se špatným zásobováním, nutilo jednotky k pomalému postupu. Navíc většina vesnic a osad byla před blížícím se vojskem evakuována a očekávaná podpora místních se nedostavila.²⁹⁴ Naproti tomu egyptská armáda čítající 4 000 vojáků v Asuánu a Wádí Halfa byla mobilizována a podpořena 2 000 muži, jejichž oddíly se pohybovaly v poušti. Al-Nadžūmīho vojsko bylo vyčerpané rychlým pochodem a nemělo dostatek zásob. Na posádku v Belanga dorazil 15. července generál major sir Grenfell, kterého zběhlí mahdisté informovali o žalostném nedostatku zásob jeho protivníka. Následující den pak sir Grenfell zaslal al-Nadžūmīmu dopis, ve kterém ho žádá, aby se vzdal. Emírovo vojsko bylo na pokraji vyhladovění a nemělo možnost úspěšně se navrátit do Súdánu bez dostatečných zásob.²⁹⁵ Zároveň generál přislíbil, že pokud se al-Nadžūmī vzdá, budou všichni ušetřeni. Emírova odpověď přišla následující den a byla ukázkou jasného rozhodnutí nevzdat se a bojovat do posledního muže.²⁹⁶ K al-Nadžūmīho vojsku se 25. července přidal oddíl emíra al-Nūra, ale vojsko stále dohromady čítalo pouze 3 300 vojáků, neboť další 4 000 osob tvořilo civilní doprovod. Proti nim pochodovali britské a egyptské jednotky z Káhiry, mezi nimiž byl i plukovník Kitchener. Bitva se strhla 3. srpna nedaleko osady Tuški – někdy označováno jako Toski. Mahdisté byli zcela poraženi, emír al-Nadžūmī padl v boji společně se svým synem, jemuž bylo 5 let. Další jeho syn, kterého našli po bitvě, byl převezen do Egypta, kde později udělal závatnou kariéru ve službách egyptského krále.²⁹⁷ Mahdisté ztratili 1 200 mužů, 4 000 osob bylo zajato a asi 800 uteklo. Naproti tomu britské a egyptské jednotky počítaly ztráty v desítkách.

Chalífovi tak z jeho velkých vojevůdců zůstal už pouze ʿUthman Diqna, jehož cílem se stalo obsadit přístav Suakin, jako stěžejní výchozí bod pro obchod s otroky na Arabský poloostrov. Na konci roku 1887 se Diqna pokusil obsadit vesnici Handub nedaleko Suakinu, z níž chtěl udělat své výchozí stanoviště. O plánech mahdistů, ale věděl lord Kitchener, který toho času zastával post velitele Suakinu. Kitchener se proto rozhodl v lednu 1888 zaútočit na vesnici Handub a zajmout ʿUthmana Diqna.²⁹⁸

---

²⁹⁴ THEOBALD, s. 160.

²⁹⁵ HOLT, s. 181–182.

²⁹⁶ Znění dopisu v THEOBALD, s. 161.

²⁹⁷ JACKSON, s. 139; WARNER, s. 71; ZULFO, s. 51.

²⁹⁸ FARWELL, s. 293–294; JACKSON, s. 132.

Akce však skončila částečným nezdarem, neboť Diqnovi se podařilo utéct a Kintchener byl ošklivě zraněn. V průběhu roku se mahdistům dařilo posilovat svou pozici v oblasti východního Súdánu, což velmi znepokojovalo Káhiru. Proto na konci roku 1888, byly do Suakinu vyslány vojenské sbory čítající 5 000 mužů, aby s narůstající hrozbou skoncovaly. K útoku na mahdistické síly došlo 18. prosince. Ten skončil úspěšně, ale moc mahdistů nebyla zcela eliminována.²⁹⁹ Následující dva roky se nesly ve znamení pasivity místní vlády skoncovat s nepřítelem.

Novou překážkou se pro Londýn stala kontrola pobřeží kolem Suakinu. Vláda se zaměřila pouze na udržení města, což v dalších osadách na pobřeží vytvářelo vhodné podmínky pro otrokářství s Arabským poloostrovem a hlavně despotickou vládu ʿUthmana Diqna. Námořnictvo tak stálo před novou otázkou, jakým způsobem zabezpečit pobřežní linii a zamezit nárůstu trhu s otroky. Lokální obyvatelstvo doufalo ve vojenskou podporu a obranu před nájezdy mahdistů. Vláda na základě informací, došla k závěru, že jediným řešením je zničení ʿUthmana Diqna a jeho základny v městě Tokar. Tento návrh byl přednesen v Káhiře sirem Evelynem Bakerem a dále pak v Londýně. Tam ho tlumočil lord Salisbury, který po pádu Gladstonovy vlády zastával post ministerského předsedy i ministra zahraničí. Ohlas na toto řešení se však střetl s odmítnutím. Vláda stále prosazovala politiku stažení se ze Súdánu a taková to operace by znamenalo opak. Zároveň tento postup ale nevyklučoval zásah proti al-Nadžūmīmu, neboť ten se snažil ohrozit Egypt. Otázkou tak zůstalo jak ospravedlnit možnou vojenskou intervenci v Súdánu, kolik taková expedice bude stát a zda by egyptská armáda, která ještě nebyla zcela připravena, mohla intervenovat. Dalším faktorem bylo, jak se k této misi bude stavět britská veřejnost, jejíž rozpoložení hrálo důležitou roli.³⁰⁰

Vhodný okamžik k vojenskému zákroku se naskytl v únoru 1891. ʿUthman Diqna se na začátku roku vydal na cestu, aby vybral daně a poplatky v ovládnutých oblastech. To Londýn vyhodnotil jako příhodný moment k útoku. Lord Salisbury zaslal 7. února 1891 povolení k útoku na Tokar i Handub. Oddíl 2 000 mužů opustil Suakin a pochodoval na Handub. Z Káhiry zatím připlouvaly podpůrné jednotky, aby zasáhly v Tokaru. Když po třech týdnech dorazily egyptské jednotky do Tokaru, byl mahdisty jejich příchod očekáván. Celá akce naneštěstí probíhala velmi chaoticky. Jednotky, které spoléhaly

---

²⁹⁹ ROYLE, Trevor, *The Kitchener Enigma*, London 2016, s. 81–82.

³⁰⁰ THEOBALD, s. 166–167.

na moment překvapení, byly sami ohromeny a zaskočeny přítomností mahdistů. V tuto chvíli se projevil jejich výcvik, díky kterému odolaly nepřátelské síle 7 000 mužů. Následovalo obsazení vojenského tábora a znovudobytí Tokaru. Diqna se urychleně stáhl z bojiště a přesunul svoje hlavní sídlo do Adarama, 320 km na západ. Oblast Suakinu tak byla ovládnutá a s ní i znovuotevřeny stezky na trase Berber-Suakin, což velmi prospělo obchodu.³⁰¹

První roky 90. let 19. století se nesly ve znamení neměnnosti a vyčkávání. Až v roce 1893 vyvstal zcela nový hráč, který se angažoval v regionu, a to Itálie. Italové obsadili v roce 1885 Massawu, přístav v Rudém moři, s cílem vytvořit kolonii v Eritreii. Tento region byl bodem sporů mezi Habeší a Egyptem, a když v roce 1889 zemřel habešský císař Jan, viděla Itálie vhodnou příležitost a vyhlásila v roce 1891 kolonii Eritrea.³⁰² Ta se octla obklopená mahdistickým Súdánem a Habeší. Mahdisté ovládali oblast Kassaly, kterou držel pod svou správou emír Ahmad wad 'Alí. Právě on si vyžádal od chalífy povolení napadnout jeden z místních kmenů, který byl podřízen Italům. V listopadu 1893 se emír vydal se svými oddíly na pochod k Agordat, poslední osadě před eritrejskou hranicí. Tam napadl malou italskou jednotku. Útok se však mahdistům nevydařil a emír byl v bitvě zabit. To přivedlo Italy na myšlenku obsadit část súdánského území. V červenci 1894 podnikl italský generál Baratieri útok na město Kassala a obsadil ho.³⁰³

Právě obsazení Kassaly vyvolalo v Súdánu mocenskou nerovnováhu. Hlavní město provincie se náhle octlo v rukách Italů, na což hned reagoval chalífa. Dal svolat do Omdurmanu své emíry a rozhodl o svolání vojenských jednotek s cílem znovudobýt město. K útoku nikdy nedošlo. Situace v ostatních jižních provinciích mahdistického Súdánu, také nebyla klidná. Především ze střední Afriky začali do oblasti Bahr al-Ghazal pronikat Evropané – Belgičané a Francouzi. Mahdistický Súdán pomalu začal ztrácet svou integritu. Jižní provincie Equatorie byla stále v držení Emína paši. Na severu

---

³⁰¹ FARWELL, s. 288–290.

³⁰² MARTIN, W. Daly, HODAN, Jane R., *Images of Empire: Photographic Sources for the British in the Sudan*, London 2005, s. 281–282; SHIBÍKAH, s. 364.

³⁰³ GLEICHEN, *The Anglo-Egyptian Sudan: A Compendium Prepared by Officers of the Sudan Government*, s. 259; MARTIN, s. 27; NICHOLSON, Donald, Hanlin, *A history of the Anglo-Egyptian Sudan*, Wisconsin University 1931, s. 5.

se podařilo porazit al-Nadžūmīho, na východě byl vytlačen Diqna a Italové obsadili oblast Kassala. Súdán se tak pomalu octl v sevření nepřátel.

7. Znovudobytí Súdánu 1895–1898

Od poloviny 90. let 19. století se poměry v Egyptě významně změnilly. Hlavnímu britskému zástupci v Káhiře siru Evelynu Baringovi – od roku 1892 titulován lord Cromer, se podařilo díky reformám vyrovnat rozpočet Egypta a posílit armádu. Rok 1889 byl pro egyptské hospodářství zlomový, neboť se ekonomika země octla v kladných číslech. Díky Baringovým reformám se pak v letech 1890–1896 Egypt vzpamatoval z ekonomické stagnace. Přesto však Baringovo vztahy s novým chedívem Abbásem II. nebyly nejlepší. Abbás II. trpěl antipatií k britské vládě, ale díky předchozím dohodám musel akceptovat Cromerovy návrhy.³⁰⁴

Súdán však pro britskou politiku stále představoval jen komplikace. Britové cítili súdánské trauma spojené s pádem Chartúmu a smrtí generále Gordona. Londýn tak úvahy o opětovném zásahu v Súdánu podmiňoval touhou se pomstít, ale i strachem z dalšího neúspěchu. Egyptská armáda, která během 10 let prošla významnými reformami a administrativními změnami pod velením Britů se však stala bojeschopná a tím pádem i využitelná při možném zásahu v Súdánu.³⁰⁵ V čele armády stál sidar Kitchener, který byl do funkce jmenován v roce 1892 na doporučení lorda Cromera.³⁰⁶ Dalším faktorem, který ovlivnil britské veřejné mínění ve prospěch zásahu v Súdánu, byly vzpomínky, které vydal Rudolf von Slatin a otec Ohrwalder. Ti po svém osvobození vylíčili stav věci v Súdánu. Z jejich zápisků vyplynulo, že mahdističtí vůdci jsou despotičtí tyrani, utlačující místní obyvatelstvo, které touží po tom být osvobozeno.³⁰⁷ Navíc poměry mezi mahdisty v Súdánu, kteří začali pociťovat ohrožení ze strany okolních států, se pro britský vojenský zásah vyvíjel příznivě. Díky neustálým zásahům evropských mocností v centrální a východní Africe jako byly Belgie, Německo, Itálie a Francie, navíc hrozilo, že v případě pádu chalífátu bude oblast zabrána jedním z těchto politických hráčů. To Británie nechtěla připustit.³⁰⁸

---

³⁰⁴ THEOBALD, s. 191.

³⁰⁵ MARTIN, HODAN, s. 193–194.

³⁰⁶ Předtím funkci sidára – velitele egyptských vojsk, zastával lord Grenfell. ZIEGLER, Philip, *Omdurman*, Barnsley 2003, s. 19, THEOBALD, s. 192.

³⁰⁷ GIEGLER, s. 172; ROYLE, s. 72.

³⁰⁸ THEOBALD, s. 193.

7.1. Tažení do Dongoly

Lord Cromer předpokládal, že v budoucnosti dojde k nové britské intervenci v Súdánu. V roce 1895 dostal odpověď z Londýna, ve které stálo, že se Británie nehodlá angažovat ve znovuobsazení území. Po této zmluvné odpovědi se tedy rozhodl pokračovat v dalším projektu, kterým byla výstavba velké vodní přehrady v Asuánu. Nicméně následujícího roku se vše změnilo a 12. března 1896 dal Londýn souhlas k nové vojenské operaci, aniž by akce byla konzultována s Cromerem nebo chedívem.³⁰⁹ Důvodem se stal koloniální zájem další evropské mocnosti – Itálie. Italové 1. března 1896 prohráli s habešskou armádou klíčovou bitvu u Adowy (Aduy), což mělo za následek oslabení jejich pozice v oblasti Kassala, odkud se je snažili vyhnat mahdisté.³¹⁰ Proto Itálie požádala Británii o pomoc. Dalšími hráči v regionu centrální Afriky se staly Francie a Belgie. Británie a Belgie v roce 1894 podepsaly dohodu a rozdělení sfér vlivu ve východní a centrální Africe.³¹¹ Proti tomu následně protestovala Francie, která uzavřela s Belgií další smlouvu o rozdělení hranic Svobodného konžského státu a Francouzského Konga. Posléze následovaly francouzské expedice do oblasti povodí horního Nilu, což viděl Londýn jako ohrožení svých koloniálních zájmů. Britské ministerstvo zahraničí pak v březnu 1895 předneslo v parlamentu zprávu: „*Pokrok francouzské expedice vedené tajnými instrukcemi z druhého konce Afriky do teritoria, o kterém je dlouhodobě známé, že si ho nárokuje my, by neměl být považován za náhodný a nečekaný krok, ale musí být francouzské vládě jasně známo, že by to bylo z pohledu Anglie chápáno jako nepřátelský akt.*“³¹²

Francie se rozhodla v roce 1896 nárokovat území Bahr el Ghazal, aniž by to bylo Británii předem oznámeno a následně major Marchand vznesl jménem Francie nárok na oblast kolem Bílého Nilu.³¹³ Vzhledem k tomuto tlaku se Londýn usnesl, že znovuobsazení Súdánu nelze již dlouho odkládat. Cílem vojenské expedice se mělo stát správní centrum na jih od Wádí Halfa – Dongola. Otázkou bylo, jakou mírou se Británie bude podílet na celé operaci. Egypt již vlastnil dostatečně vycvičenou

---

³⁰⁹ NICHOLSON, s. 7; ZULFO, s. 51–52.

³¹⁰ ROYLE, s. 104; SHIBĪKAH, s. 390, 394.

³¹¹ PAKENHAM, s. 450

³¹² THEOBALD, s. 194; [překlad – K. B.].

³¹³ Marchandova mise v centrální a východní Africe byla francouzská koloniální expedice. Marchand se 10. července 1898 dostal až k Fašodě, kde se v září setkal s lordem Kitchenerem. Obě velmoci si následně nárokovaly právo na území – Fašodská krize. LEWIS, s. 219–223; POLLOCK, s. 148.

i vyzbrojenou armádu, které veleli britští důstojníci. Přesto bylo třeba zajistit množství financí, aby se dala kampaň do Dongoly zorganizovat.³¹⁴ O tom kolik, a zda budou peníze na kampaň přiděleny, měla rozhodnout komise států, které nad Egyptem držely finanční dozor.³¹⁵ I přes námitky bylo nakonec schváleno uvolnění částky 500 000 liber, kterou navrhl lord Cromer. V červnu 1896 byla částka schválena a díky intervenci lorda Cromera navíc podpořena britskou půjčkou ve výši 800 000 liber.³¹⁶

Ačkoliv dala britská vláda souhlas s obsazením města Dongola, nechtěla se do akce přímo zapojit. Egyptské a Súdánské jednotky měly být svěřeny pod vedení sidara, jenž byl podřízen britským agentům. O zodpovědnost nad celou operací se tak měl postarat lord Kitchener jako sidar a lord Cromer jako hlavní administrátor.³¹⁷ Hned na začátku se ukázalo, že vojenské tažení na Dongoly bude úspěšné, jen pokud se podaří zajistit zásoby a transport jednotek i zbraní. Reformovaná egyptská armáda byla velmi dobře vycvičená a proti sice početným, ale velmi nedisciplinovaným mahdistickým silám měla převahu modernější výzbroje. V jejich neprospěch však hrály klimatické podmínky, neznalost terénu a možnost útoku ze zálohy. Právě ponaučení z dřívějších proher nutilo britské velení vytvořit dostatečnou komunikační a zásobovací síť. Bylo nutné zřídit podpůrné posádky na trase o délce 1 800 km z Káhiry do Saras. Většinou se jednalo o kombinaci železniční a lodní přepravy. Jednotlivé styčné body byly pro případ nutnosti propojeny i karavanní stezkou.

Rozkaz k operaci přišel 13. března 1896. Britové měli dostatečné zprávy o rozmístění mahdistů v oblasti, přičemž hlavní armáda čítající 10 000 mužů se nacházela u Dongoly pod velením Muhammad wad Bushāra. Další pomocné síly se nacházely u Suary, 208 km na sever od Dongoly, kde pod velením Hammūda Idrīse operovalo 2 000 mužů. Jako první obsadily egyptské jednotky město Akasha, kde byla vybudována důležitá zásobovací stanice s vojenskou posádkou. Jedním z prvních úkolů se stalo dobudování železničního spojení do Ashaka, což bylo zamýšleno už v průběhu Nilské expedice. Problém vyvstal s dopravou materiálu. Všechny suroviny a stroje, od pražců po

---

³¹⁴ Ministerský předseda lord Salisbury byl proti tomu, aby se Británie na operaci finančně podílela, takže všechny náklady na tažení měla hradit egyptská vláda. SHIBĪKAH, s. 394.

³¹⁵ Komise, v níž hlasovalo 6 států – Velká Británie, Francie, Německo, Rakousko-Uhersko, Rusko, Itálie, se sešla 26. března. Rusko a Francie se postavily proti návrhu uvolnit finance na tažení, neboť se neshodovalo s jejich imperiálními zájmy. ROYLE, s. 113; SHIBĪKAH, s. 392–393.

³¹⁶ NICHOLSON, s. 62; THEOBALD, s. 195–196; WARNER, s. 75.

³¹⁷ DAILY, s. 11–12; ZIEGLER, s. 26.

kolejnice či lokomotivy, bylo nutné dovézt ze vzdáleného Egypta nebo Turecka, stejně tak jako pracovní sílu, která by železnici vystavěla.³¹⁸ I přes počáteční problémy stavba železnice pokračovala velmi rychle a 21. května 1896 scházelo postavit jen 35 km z původních 85 km.³¹⁹ Mahdisté věděli, že se blíží egyptské vojsko, ale přesto nepodnikli žádný větší útok ve snaze překazit operaci. Nakonec Muhammad wad Bushāra požádal chalífu, aby nahradil ve velení Hammūda Idrīse, který se neměl k žádnému zásahu vůči přicházejícím nepřátelským jednotkám. Chalífa mu vyhověl a 28. května 1896 byl na Idrīsovo místo jmenován ʿUthman al Azraq, který však zaujímal postoj svého předchůdce.³²⁰

Kitchener se tak zatím mohl připravovat na zásah. V průběhu června shromáždil v Akashě 9 000 mužů, kteří měli podniknout překvapivý útok na mahdisty ve Firka. ʿUthman al Azraq zcela podceňoval připravenost nepřátel a na noc nevyslal ani strážní hlídky. Útok egyptských jednotek začal nad ránem a byl veden z několika směrů. Jeden oddíl útočil od řeky a další z pouště za pomoci kavalerie a infanterie. I přes riskantní noční pochod se jednotkám podařilo získat moment překvapení a zvítězit. ʿUthmanu al Azraqovi se podařilo utéct, ale přes 1 000 mahdistů bylo zabito a 600 zajato. Naproti tomu egyptské jednotky utrpěly minimální ztráty – 22 mrtvých a 91 zraněných. Bitva u Firky ukázala, že vojenský výcvik a moderní výzbroj egyptské armády bude v následujících střetech hrát podstatnou roli.³²¹

Dalším Kitchenerovým plánem bylo zabezpečit a rozšířit železnici až do Koshi a zároveň posílit přepravu zásob po Nilu za pomoci ozbrojených lodí. To podmiňovala hladina řeky, která stoupala v letních měsících a maximálních hodnot dosahovala na začátku září. V letním období se ale v Egyptě rozšířila cholera, která zasáhla i Súdán a vojenské jednotky ve Firka i Koshi byly vážně postiženy. I přes tyto komplikace stavba trati dále pokračovala a 4. srpna vedla železnice až do Koshi. Nyní se čekalo jen na lodě se zásobami a vojenským vybavením. Nejobtížnější bylo proplout tzv. Velkou bránou, kde bylo koryto příliš úzké a bylo nutné, aby loď protáhly muži. Do Koshi dorazily první ozbrojené lodě 23. srpna. Tím byl vyřešen problém s materiální a vojenskou podporou.³²²

---

³¹⁸ ROYLE, s. 107; WARNER, s. 76.

³¹⁹ THEOBALD, s. 200.

³²⁰ ZULFO, s. 64.

³²¹ Tamtéž, s. 58–59.

³²² ASHER, s. 314–315.

Jednotky se pak na sirdarův rozkaz přesunuly dále na jih do Abu Sari vzdálené 88 km od Koshi. Cesta však dále pokračoval přes poušť, kde se na konci srpna jednotky střetly s písečnou bouří. Mnohem větší katastrofu však způsobily prudké bouřky kolem Wádí Halfa, nejhroší za 50 let, kde došlo ke zničení železnice, která stála na březích řeky. V tento moment se opět projevila Kitchenerova genialita, když nechal okamžitě povolat 5 000 mužů, kteří během jednoho týdne železnici opravili.³²³

Na začátku září 1896 byla posádka ve Firka kompletní o síle 13 000 mužů, 22 děl a 4 válečných lodí. Muhammad wad Bushāra zatím připravoval útok na egyptské jednotky, přesvědčen, že jsou zdecimovány cholerou a písečnou bouří. Postupoval na sever do Hafiru s 5 600 muži, kde jedna z armád musela překročit řeku. Kitchener postupoval proti němu ke Kermě a uvědomoval si, že to bude právě on, kdo se bude nucen přebrodit, neboť jižně ležící Dongola a Hafir se nacházely na pravém břehu řeky, zatímco Kerma s jeho jednotkami na levém. Kitchener zahájil útok z lodí, které pomocí děl ostřelovaly mahdisty, ale nedosáhl požadovaného efektu. Následně vyslal vojáky, aby našli vhodné místo pro překročení řeky, což se podařilo nedaleko Kermy. Muhammad wad Bushāra byl při ostřelování z lodí zraněn, ale stále se snažil udržet své vojáky, kteří se chtěli stáhnout do Dongoly. Bushāra se rozhodl pro boj, protože Dongola se jevila jako poslední možné místo odporu v případě neúspěchu u Hafiru. Bushāra uspořádal 23. září poradu se svými emíry, na které se mělo rozhodnout, zda bude bitva svedena u Hafiru a nebo se ustoupí do Dongoly. Výsledkem jednání bylo prosazení ústupu na jih. Dongola, která se měla stát posledním útočištěm se tak záhy octla zcela obklíčen. Některé mahdistické jednotky se z města pokusily probít za cenu velkých ztrát a město zachvátil chaos. Egyptské jednotky zajaly přes 3 000 mužů, žen a dětí. Výsledkem bylo obsazení strategického města, kde posléze vznikla vojenská posádka. Celá oblast byla následně rozdělena do provincií, které měly pomoci s administrací oblasti. Vojenská kampaň byla ukončena 15. října, kdy došlo k pacifikaci celé provincie Dongola.

7.2. Kitchener a Pouštní železnice

Po překvapivém úspěchu Dongolské kampaně se Kitchener vrátil do Londýna, aby získal povolení k pokračování operací v Súdánu.³²⁴ Přestože jižní hranice Egypta

---

³²³ HAMILTON, s. 316; THEOBALD, s. 203.

³²⁴ Kitchenerovi se v Londýně podařilo získat finanční podporu na stavbu železnice od ministra financí sira Hicks-Beache. POLLOCK, s. 106; ROYLE, s. 114.

byla zabezpečena a Dongola si držela spojení s Káhirou, mahdisté nebyli rozhodně poraženi. Francouzi dále vyvíjeli aktivity v provincii Bahr El Ghazar. Kitchenerův návrh byl v Londýně přijat, a tak se Kitchener do Súdánu vrátil v prosinci 1896. Británie se přesto nechtěla zcela vázat v Súdánu, protože si uvědomovala, že jeho znovuobsazení může trvat roky. Hlavním problémem se opět stalo zásobování a propojení v budoucnu obsazovaných oblastí. Vzdálenost z Merowe, která byla nejzazší vojenskou posádkou od Chartúmu činila 805 km po řece. Přitom bylo nutné překonat tři katarakty, které byly splavné pouze v době záplav. Už to samo o sobě představovalo velký problém pro přesun zásob, munice, vojáků i zpráv. Jako jediné možné řešení tohoto problému se jevil vybudování železniční dráhy, která by oblasti propojila. Otázkou se však stalo, který z úseků železnice má být vystavěn. První varianta byla z Korosko do Abu Hamed, druhá z Wádí Halfa do Abu Hamed, třetí z Korti do Metemma, čtvrtá z Suakinu do Berber a pátá z Kassala do Berber.³²⁵

Výběr trati závisel na mnoha okolnostech. Winston Churchill ve své knize *River War*, charakterizoval proces volby slovy: „*Města nemohou být obsazena bez silné armády, tak silná armáda nemůže postupovat bez vybudované železnice a železnice nemůže být vybudována bez toho, aby byla města obsazena.*“³²⁶ Důležitým faktorem se stal přístup k vodě po dobu výstavby, stejně tak jako terén a bezpečnost. Volba tak na konec padla na trať z Wádí Halfa do Abu Hamed, kterou prosadil lord Kitchener.³²⁷ Přesto bylo jeho oponenty poukazováno na technickou náročnost výstavby a také na možnost útoků od mahdistů. Kitchenera k tomuto kroku pravděpodobně vedl záměr v budoucnu propojit Egypt a Súdán pomocí železnice.³²⁸ Jako první bylo nutné vybudovat dongolskou část trati, která by zabezpečila oblast kolem Nilu na jih do Dongoly. Aby došlo k dostatečnému ochránění zásobování jednotek, bylo nutné primárně propojit železniční trať mezi Šellal, Wádí Halfa, Kerma a Merowe, což bylo finálně dokončeno 4. května 1897.³²⁹ V jarních měsících nadále pokračoval průzkum plánované tratě do Abu Hamed, který se jevil schůdný. Jediný probléme představovala voda, což se podařilo vyřešit

---

³²⁵ VALKOUN, *Egypt pod britským patronátem v letech 1882–1899*, s. 138–139.

³²⁶ CHURCHILL, s. 169; [překlad – K. B.].

³²⁷ Trasa Wádí Halfa-Abu Hamed nesla označení Desert Railway – Pouštní železnice. Více informací o stavbě železnice v VALKOUN, *Sir Horatio Herbert Kitchener, Pouštní železnice a britské znovudobytí Súdánu v letech 1896–1898*, s. 32–57.

³²⁸ MARTIN, HODAN, s. 75–76.

³²⁹ THEOBALD, s. 210.

po nalezení vodního zdroje na dvou místech v poušti. Občasná zdržení ve výstavbě zapříčinily pouštní bouře, poruchy lokomotiv, nezkušenost dělníků a stávka inženýrů v Anglii. V polovině července trať už sahala do poloviny předpokládané délky.

V mahdistickém táboře se zatím rozhodovalo o dalším možném postupu proti egyptským jednotkám. Chalífa chtěl dále pokračovat v boji, ale podcenil propracovanou taktiku protivníka a bojeschopnost vlastních jednotek. Přesto měl na své straně dvě výhody. Jednou z nich byl terén a vzdálenost, kdy egyptské jednotky musely překonat dlouhé trati přes nehostinnou poušť. Druhou výhodou mahdistů bylo stálé držení měst Berber, Metemma a Abu Hamed, jejichž jednotky spolu mohly jednoduše koordinovat postup proti egyptskému vojsku. To se však nestalo a chalífa se rozhodl shromáždit své jednotky u Omdurmanu, na úkor obrany jednotlivých stanic. Jeho emírové naopak požadovali přípravu vojenské taktiky, ale místo toho docházelo ke stále větším roztržkám ve velení. Chalífovo vojevůdce Mahmud Ahmad žádal v květnu o povolení přesunout své oddíly do Metemmy, což mu bylo umožněno. Následně místní kmen Dža'lin dostal rozkaz vysídlit se z Metemmy, aby uvolnil místo přicházející armádě, ale také proto, že jeho členové živě obchodovali s egyptskými jednotkami a informovali je o postupu mahdistů.³³⁰ Vůdce kmene Abd Alla wad Sa'd odmítl akceptovat nařízení, neboť v chalífově vládě viděl konec svého lidu a poslal do Merowe posly s žádostí o vojenskou a materiální podporu města. Poselstvo dorazilo do Merowe 24. června a dostalo se mu kladné odpovědi i podpory, ale armáda Mahmuda Ahmada dorazila do Metemmy už 30. června a město odřízla. Kmen Dža'lin se odmítl vzdát, ale díky početní převaze vojska Mahmuda Ahmada bylo město vydrancováno a obyvatelstvo pobito.³³¹

Stavba železnice podle Kitchenerových rozkazů dále pokračovala. V Merowe se zatím shromáždilo 3 600 mužů pod velením A. Huntera s cílem pochodovat na Abu Hamed. Přesun probíhal především v noci, aby nedošlo k odhalení jednotek. Za 8 dní, 7. srpna dorazily jednotky do vesnice nedaleko Abu Hamed. Mahdisté v Abu Hamed měli pouze 700 mužů a na přivolání posíl z Berberu nebyl čas, takže posádka padla. Postup válečných lodí, které měly podpořit Hunterovy jednotky, byl zpožděn průjezdem přes katarakty. Do Abu Hamed připluly až 29. srpna.³³² Zpráva o pádu Abu Hamedu velmi

---

³³⁰ ASHER, s. 295; HOLT, s. 232–233.

³³¹ ASHER, s. 328–329; ZULFO, s. 72.

³³² GLEICHEN, *The Anglo-Egyptian Sudan: A Compendium Prepared by Officers of the Sudan Government*, s. 35–36; POLLOCK, s. 110; ZIEGLER, s. 28–29.

zaskočila velitele posádky v městě Berber Zaki 'Uthmana, kterému měl na pomoc dorazit Mahmud Ahmad. K tomu ale nedošlo a 24. srpna se emír Zaki rozhodl pro evakuaci Berberu a ustoupil do Shendi.³³³ Hunter proto do města vyslal oddíl místního kmene, aby zjistili, jak situace v Berberu opravdu vypadá. Ten nenarazil na žádný odpor a posléze prohlásil, že město Berber jimi bylo obsazeno. Kitchener se díky novým zprávám musel rychle rozhodnout, zda chce město držet nebo ho opustit, protože železnice do Berberu nebyla ještě provozuschopná. To znamenalo, že dosazená posádka by neměla přístup k pravidelným zásobám a Mahmud Ahmad by se mohl kdykoliv rozhodnout stanici znovu dobýt nebo ji odříznout. Kitchener si zároveň uvědomoval, že udržení Berberu by znamenalo konsolidaci celé oblasti východního Súdánu i podporu od místních proti-mahdistických kmenů.³³⁴ Rozhodl se tedy navzdory nejisté situaci udržet Berber. Do konce roku 1897 se město nepotýkalo se žádným útokem mahdistů. Místní emír 'Uthman Diqna se v blízké Adarnně necítil v bezpečí a stáhl se i s jednotkami na jih, čímž se celá trasa Suakin-Berber otevřela.³³⁵

Problémy naopak vyvstaly v Káhiře, kde sir Elwin Palmer – generální ředitel financí, požadoval snížení ekonomických nákladů na celou akci. Kitchener byl pozván k lordu Cromerovi, který ho přesto ujistil o jeho podpoře. Během Kitchenerova pobytu v Káhiře dosáhla železnice 31. října 1897 do Abu Hamedu, čímž se výrazně podpořilo vojenské i materiální zásobování Súdánu. V listopadu dorazily válečné lodě za Atbaru, kde byl zřízen přístav, který se v budoucnu stal klíčový pro další operace na jihu. Na konci roku 1897 se Italové rozhodli vzdát města Kassala, neboť nebyli schopni držet tak rozsáhlé území a předali město do rukou egyptské vlády.³³⁶

Mahdisté i Kitchener se připravovali na závěrečné střetnutí. Kitchener shromáždil téměř všechny vojáky z oblasti Dongoly a přesunul je během 4 dnů k Berberu. Dále pak se do Berberu přesunula kavalerie a pomocný batalion za Suakinu. 1. ledna 1898 požádal Kitchener lorda Cromera o britskou brigádu z Káhiry a na konci ledna byly všechny sbory shromážděny. Chalífa se zatím potýkal s vnitropolitickým bojem mezi mahdisty, ale odmítal se připojit k jedné nebo druhé straně a také opustit Omdurman. Chalífův emír Mahmud Ahmad se rozhodl spojit své síly s 'Uthmanem Diqna a následně

---

³³³ ZULFO, s. 73.

³³⁴ PAKENHAM, s. 516.

³³⁵ THEOBALD, s. 217.

³³⁶ HOLT, s. 239; MARTIN, s. 450, 452.

se 18. března přesunuli k Aliab, severně od Shendi. Cílem bylo zaútočit na pevnost v Atbaře, kterou držely egyptské jednotky. ʿUthman ale nechtěl zaútočit přímo, nýbrž přerušit spojení Beberu se severem.³³⁷ Chalífa souhlasil s ʿUthmanovým plánem, ale na takový postup už bylo pozdě. Berber se mezitím stal egyptskou strategickou posádkou se 14 000 muži.³³⁸

Mahdisté se v březnu 1898 přesouvali na sever k Berberu, ale Kitchener si toho byl vědom. Poslal na jih do Ras el-Hudi všechny jednotky, aby zabránil postupu na Berber. Mahmud Ahmad pochodoval proti Kitchenerovi a 20. března dorazil do Nakhaila. Tam vytvořil vojenský tábor. Obě armády tak od sebe dělilo méně než 20 km. Kitchener vysílal po Nilu lodě, aby napadaly mahdisty na jihu v Shendi a provokovaly je k akci. Vojenské ležení mahdistů v Nakhail se zatím octlo bez zásob a vojáci umírali hlady. Kitchener mezitím připravoval armádu k útoku a 8. května za svítání začala bitva u řeky Atbara.³³⁹ Čtyři brigády zaútočily na tábor a během pár hodin byli mahdisté poraženi. Jednalo se o jednu z nejtěžších bitev anglo-egyptské armády, při níž bylo zabito a zraněno na 560 vojáků. Mahmud Ahmad byl zajat a více jak 3 000 jeho mužů bylo usmrceno.³⁴⁰

7.3. Bitva u Omdurmanu 1898

Následující 4 měsíce se nesly ve znamení dalších příprav a shromažďování jednotek na tažení. Nové tři bitevní lodě z Anglie byly v červnu 1898 poslány do Súdánu a železnice se posunula až do přístavu v Atbaře, čímž její délka z Wádí Halfa dosáhla 624 km. V červenci 1898 byly na frontu odveleny další brigády, podpořeny zásobami zbraní. Celá armáda tak dosáhla počtu 25 800 mužů a z toho téměř třetina byli britští vojáci. Její součástí bylo i 10 válečných lodí. Jednalo se o největší vojenskou sílu, která byla do té doby použita v afrických válkách. Jednotky i materiál byly nuceny překonat vzdálenost 1 600 km od jejich základny v Káhiře, což vyžadovalo neuvěřitelné logistické a organizační schopnosti.³⁴¹

---

³³⁷ SHIBÍKAH, s. 420.

³³⁸ POLLOCK, s. 121–122.

³³⁹ WARNER, s. 81–86.

³⁴⁰ NICOLL, *The Mahdi of Sudan*, s. 114; RAUGH, s. 29.

³⁴¹ THEOBALD, s. 222.

Proti anglo-egyptským jednotkám se v průběhu léta shromažďovaly mahdistické prapory a súdánské kmeny. Chalífa celou operaci označil za svatou válku proti nevěřícím, což mu dopomohlo shromáždit před branami Omdurmanu armádu o síle 60 000 mužů.³⁴² Nejednalo se však o dobře připravené a ozbrojené jednotky, jejich jedinou výhodou byl počet. Na sever od Omdurmanu dal chalífa vystavět 7 pevností na břehu řeky, aby zastavil postup lodí. Abdullāh si uvědomoval, že nemá dostatečné materiální zásoby a tak všechny proviant stáhl do Omdurmanu. V srpnu 1898 se začaly objevovat zvěsti, že chalífa uzavřel dohodu s habešským císařem Menelikem, který mu měl poskytnout armádní výzbroj a dále pak, že Francouzi postupují po Bílém Nilu jižně od Chartúmu.³⁴³ Z toho důvodu se anglo-egyptská armáda rozhodla neprodleně vyrazit z Atbary na jih. V té době se opět ukázala důležitost splavnosti Nilu, když všechna plavidla, co byla k dispozici, začala převážet zásoby a vojáky na jih od Metemmy do Wad Hamidu. Tam byl postup zastaven kvůli 6. kataraktu, který se nacházel 96 km od Omdurmanu. Z Wad Hamid se armáda vydala 24. srpna na pochod směrem na Omdurman.

V půli cesty v Džabal Rowidžan byl vytvořen zásobovací tábor a nemocniční stanoviště. Anglo-egyptské vojsko se 30. srpna přesunulo do Sadžal odkud Kitchener zaslal dopis Abdullāhovi. V něm stálo doporučení, aby chalífa evakuoval z Omdurmanu ženy a děti, neboť dojde k ostřelování města z válečných lodí, pokud se chalífa nevzdá.³⁴⁴ Na začátku září dorazily Kitchenerovi jednotky do vesnice Egaiga ležící 10 km od Omdurmanu. Pohled na město byl blokován horou Surgham. Anglo-egyptská armáda byla navíc podpořena nepravidelnými jednotkami kmene Dža'lin, které se chtěly pomstít za masakr v Metemmě. Kmenové oddíly společně s loděmi zaútočily 1. září na okolní vesnice a dobyly je. Následně z těchto pozic započalo ostřelování Omdurmanu.³⁴⁵

Bombardování bylo velmi účinné a zanedlouho došlo k proražení jedné z obranných zdí a poničení Mahdího hrobky.³⁴⁶ Lodě dále pokračovaly po Nilu a úspěšně útočily na okolní pevnosti. Mezitím kavalérie pod velením podplukovníka Broadwooda přešla přes Kerreri Hills na západ od města, kde objevila shromážděnou mahdistickou armádu. Kitchener viděl rozmístění nepřátelské armády z hory Surgham, a z obavy

---

³⁴² MARTIN, s. 463; OHRWALDER, s. 225; ZULFO, s. 16.

³⁴³ PAKENHAM, s. 531–532; ZULFO, s. 110.

³⁴⁴ THEOBALD, s. 224.

³⁴⁵ ASHER, s. 368.

³⁴⁶ FARWELL, s. 304.

nepřátelského útoku, vydal rozkaz svolat armádu zpět a vytvořit obrannou linii. Záhy však bylo jasné, že chalífovy jednotky se zastavily a neplánují zaútočit.³⁴⁷

Britové se rozhodli využít přítomnost vlastních agentů v nepřátelských řadách a snažili se přesvědčit chalífovi emíry, že jejich největší šancí na vítězství je, pokud chalífa sám povede útok.³⁴⁸ Emíři pak následně chtěli podsunout chalífovi stejnou myšlenku, ale tato taktika nevyšla. Z toho důvodu se pokoušeli přesvědčit chalífovi velitele, že Kitchener chce zaútočit v noci. Chalífova armáda by v noci měla výhodnější podmínky útoku, jelikož anglo-egyptská armáda byla vyčerpaná a nemohla být podpořena palbou z děl jako ve dne. Cílem mělo být zastavení chalífova postupu a jeho opevnění v Omdurmanu.³⁴⁹ Když jednotky dorazily k Omdurmanu, otevřel se jim pohled na město, který Churchill popsal takto: „*Najednou, a také poprvé, celé panorama Omdurmanu – hnědá a poničená Mahdiho hrobka, mnoho hliněných domků, třpytivý sběh vody označující soutok řek – to se jim vpálilo do očí.*“³⁵⁰

K prvnímu ozbrojenému střetu došlo 2. září 1898. Chalífova armáda čítala kolem 60 000 mužů, ale jen 14 000 mělo pušku. Právě těchto 14 000 mužů bylo pod velením 'Uthmana al-Dína, který byl zcela nezkušený v boji. Dalších 14 000 baqqāřských Arabů podléhalo rozkazům chalífova bratra Ja'qūba, který ale také nebyl dobrý velitel.³⁵¹ Veškeré síly mahdistů se ve srovnání s organizací a velením anglo-egyptských jednotek pod síťarem Kitchenerem zdálo zcela neschopné. Obě armády byly za svítání již v pohybu. Kavalerie podplukovníka Broadwooda se s mahdisty střetla západně od hory Surgham. Slavný 21. jezdecký regiment kopiníků bojoval na východním okraji hory Surgam. Kitchener vydal povel k postupu armády, ale záhy obdržel zprávu od kavalerie, že všechny nepřátelské jednotky jsou v postupu přímo na jejich střed. Britové i Egyptané okamžitě ustoupili do výchozích pozic a Broadwoodova kavalerie se přesunula na sever do Kerreri Hills.³⁵²

---

³⁴⁷ JACKSON, s. 154–155; POLLOCK, s. 134; WARNER, s. 92–93.

³⁴⁸ Shromažďování informací od špehů z řad mahdistických dezertérů a příslušníků kmenů měl na starosti sir Francis Reginald Wingate (1861–1953). Ten vytvořil rozsáhlou síť informátorů. Wingate se účastnil bitev u Atbary i Omdurmanu. Více informací o jeho životě v PUGH, R. J. M., *Wingate Pasha: The Life of General Sir Francis Reginald Wingate 1861–1953*, Barnsley 2011, s. 28–121; ZULFO, s. 91.

³⁴⁹ JACKSON, s. 155.

³⁵⁰ CHURCHILL, s. 292; [překlad – K. B.].

³⁵¹ POLLOCK, s. 132; WARNER, s. 80.

³⁵² ZIEGLER, s. 135.

Mahdisté o síle 14 000 vojáků ve dvou skupinách zaútočili na levé křídlo na jihu a Broadwoodovu kavalérii na severu, načež někteří přestali pronásledovat kavalérii a zaútočili na střed anglo-egyptské linie. Jejich útok však byl zastaven díky britské palebné síle, přičemž se mahdisté nedostali blíže než na 450 m. Po více jak hodině nepřestávající palby, byly jednotky mahdistů zdecimovány. Podplukovník Broadwood se stáhnul s kavalérií do Kerreri Hills, kde mu přišel rozkaz od Kitchenera přesunout se za hlavní linie. Broadwood to však odmítl, neboť viděl, že jeho kavalerie poutá pozornost od čelního útoku na britské linie, což se záhy ukázalo jako správné rozhodnutí.³⁵³ Broadwoodovi jednotky se dostaly do silného obklíčení, ale díky podpůrnému ostřelování mahdistů z lodí se kavalérii podařilo uniknout. Tímto manévrem byla velká část nepřátelských jednotek odvedena 5 km od hlavního boje.³⁵⁴

Díky vývoji událostí se Kitchener rozhodl jít do protiútku, čímž nastala druhá fáze bitvy. Jeho cílem bylo zabránit mahdistům v ústupu do Omdurmanu, aby se bitva nepřenesla do ulic města. Vyslal 21. jezdecký regiment kopiníků, aby zaměstnával ustupujícího nepřítele. Kitchener vydal rozkaz postupovat k městu a odříznout mahdistům návrat do Omdurmanu. Ale za Surghamskou horou byla skryta chalífova armáda, která mohla zaútočit na Kitchenerovi postupující jednotky z boku. O tom zda Kitchener věděl o umístění této armády, se vedou spory. Podle generálporučíka sira G. Gorringa Kitchener znal rozmístění chalífovy armády, ale přesto se rozhodl pro tento riskantní tah.³⁵⁵ Právě této operaci byl Winston Churchill přítomen a zaznamenal ji ve své knize *River War*.³⁵⁶ Pluk narazil na bránící se skupinu několika stovek mahdistů. Namísto pronásledování ustupujících jednotek se rozhodl pro jejich zničení. Akce se podařila, ale došlo k výraznému oslabení 21. jezdeckého regimentu kopiníků.³⁵⁷

Hlavní anglo-egyptské jednotky se stále přesouvaly směrem k Omdurmanu. Velitel súdánsko-egyptských brigád MacDonald zaujímal v postupu poslední pozici, díky čemuž se octl tváří v tvář 14 000 armádě mahdistů pod velením chalífy. MacDonald si uvědomoval, že musí útok vydržet, jinak dojde k napadení dalších dvou brigád.

---

³⁵³ POLLOCK, s. 131

³⁵⁴ FARWELL, s. 305–306.

³⁵⁵ THEOBALD, s. 230.

³⁵⁶ Winston Churchill se tažení v Súdánu nezúčastnil pouze jako voják, ale také jako válečný korespondent pro *Morning Post*. FARWELL, s. 302; CHURCHILL, s. 263–264.

³⁵⁷ Poručík R. N. Smyth z 21. jezdeckého regimentu kopiníků popsal útok ve svých dopisech. HARRINGTON, Peter, SHARF, Frederic A., *Omdurman 1989: The Eye-Witnesses Speak*, London 1998, s. 127–130.

Kitchener věděl o MacDonaldově situaci a poslal mu posily. Následně přikázal třem brigádám pod velením Lewise, Maxwella a Lytteltona, aby zaútočily ze západu podél Surghamské hory.³⁵⁸ Tento manévr opět zabránil mahdistům v postupu. Chalífový jednotky se octly pod palbou a jejich útok byl odražen stejně jako při prvním pokusu. MacDonald se poté rozhodl postoupit vpřed, ale ze severu dorazily jednotky, které předtím zaměstnávala Broadwoodova kavalérie. Příchodem těchto nepřátelských oddílů začala třetí fáze útoku. Chalífova armáda v tuto chvíli však již ustupovala, a tak se MacDonald mohl soustředit na nového protivníka. MacDonaldovi se opět podařilo odrazit útok ze severu, ale octl se téměř bez munice.³⁵⁹ Kitchener tak posléze vytvořil silnou linii a zatlačil chalífovou armádu do pouště, kde se nemohla opětovně seskupit. Útok byl ukončen před polednem 2. září 1898 a Kitchener postupoval dál na Omdurman. Bilance boje byla pro mahdisty velmi nepříznivá. Chalífovi jednotky utrpěly ztráty 10 800 mrtvých a 16 000 raněných. Naopak anglo-egyptské pouze 48 mrtvých a 382 zraněných. V bitvě bylo zabito množství chalífových velitelů – mezi nimi chalífův bratr Ja'qūb, Muhamad Bushāra, 'Uthma al-Azraq a Ibrāhīm Khalīl.³⁶⁰

Pro anglo-egyptské jednotky se jednalo o jedno z největších vítězství, které bylo dosaženo za pomoci střelných zbraní, ačkoliv samotná taktika nebyla nijak výjimečná. Díky nedostatečné komunikaci bylo velmi obtížné koordinovat 25 000 mužů, ale pro chalífů s 60 000 to bylo zhora nemožné. Celková taktika chalífy však byla zcela nevhodná. Používal sérií malých útoků, namísto jednoho velkého, čímž oslaboval vlastní armádu. Také nelze zanedbat rozdílní vojenské vybavené armád, což podotýká G. W. Steevens ve své knize *With Kitchener to Khartoum*: „*Byla to největší, nejlepší a nejodvážnější armáda, která proti nám za mahdisty bojovala a zemřela za velké impérium, které mahdisté vybojovali a udrželi tak dlouho.... Jejich kopiníci běželi beznadějně naproti smrti každou minutou, jejich jezdci vedli každý útok přímo proti kulkám, dokud z nich nic nezbylo.*“³⁶¹ Chalífa a jeho následovníci se po porážce u Omdurmanu stáhli na jih a samotné město bylo obsazeno bez dalšího boje.

---

³⁵⁸ ZIEGLER, s. 168.

³⁵⁹ Tamtéž, s. 164–169.

³⁶⁰ THEOBALD, s. 234–235.

³⁶¹ STEEVENS, G. W., *With Kitchener to Khartoum*, London 2015, s. 282; [překlad – K. B.].

8. Fašodská krize, konec mahdismu a Anglo-egyptský Súdán

Když chalífa utekl, snažily se ho egyptské jednotky všemožně dohonit a zajmout. Byly vyslány lodě, kavalerie i spřátelené kmeny. Kitchener a jeho muži oslavovali porážku mahdistů. Za generála Gordona byla v Chartúmu sloužena vzpomínková bohoslužba a toto vítězství bylo všeobecně chápáno jako pomsta jeho smrti.³⁶² Generál Kitchener byl za zásluhy povýšen a získal titul lorda z Chartúmu a Aspallu.³⁶³ Situace v Omdurmanu se stabilizovala. Záhy po obsazení města bylo rozhodnuto o zničení Mahdího hrobky. Jeho kosti byly vhozeny do řeky a zachována zůstala pouze jeho lebka, kterou později pohřbili ve Wádí Halfa. Důvod pro toto konání byl velmi prostý. Jakákoliv připomínka mahdistického vůdce by mohla v budoucnu vyvolat další povstání. Později však toto jednání bylo velmi nelibě nesené Súdánci.³⁶⁴

Týden po bitvě se stala nečekaná událost. Po řece se vrátila loď s posádkou mahdistů, kterou ještě před bitvou vyslal chalífa získat zásoby na jihu. Mahdisté byli zajati a sdělili britskému velení zajímavé informace. Při jejich cestě na jih narazili ve Fašodě na posádku černých vojáků, kterým veleli Evropané, pod neidentifikovanou vlajkou. Došlo ke střetu a mahdisté museli ustoupit. Začalo se spekulovat, zda se jednalo o Italy, Francouze či Belgičany. Kitchener však byl přesvědčen, že se jedná o francouzskou expedici majora Marchanda, o jehož přítomnosti byla britská vláda informována. Kitchener dostal rozkazy zabránit francouzskému postupu po Nilu. Měl se vydat lodí do Fašody s cílem donutit Marchanda ke stažení a upevnění britské moci na jihu. Kitchener dorazil 18. září 1898 před Fašodu s 5 válečnými loďmi a 2 súdánskými bataliony. Aby nevyvolal vojenské střetnutí, zaslal dopis veliteli expedice s informacemi o porážce chalífy u Omdurmanu, znovuobsazení Súdánu a příjezdu expedice.³⁶⁵

Následující den se na řece objevila loď s francouzskou vlajkou, na níž byl posel s dopisem od majora Marchanda. Ve zprávě pro Kitchenera stálo toto: „...z rozkazu mé vlády jsem obsadil Bahr el Ghazal až k Mešra al-Rak na soutoku s Bílým Nílem. Poté také

---

³⁶² Bližší popis ceremoniálu podle vzpomínek kapitána Hubbarda z Linconshirského regimentu. HARRINGTON, SHARF, s. 61–62, 71–72; WARNER, s. 99.

³⁶³ POLLOCK, s. 149; PUGH, s. 85.

³⁶⁴ Winston Churchill označil zničení hrobky za vandalství. Dokonce se uvažovalo, že z Mahdího lebky se stane suvenýr. Později bylo zacházení s Mahdího ostatky ohodnoceno západní veřejností jako akt barbarství. FARWELL, s. 313; ZIEGLER, s. 220–221.

³⁶⁵ POLLOCK, s. 145,

*Šilluk na levém břehu Bílého Nilu až k Fašodě, kam jsem dorazil 10. července.*³⁶⁶ Major pak dále sděloval, že vládce Šilluku postoupil území pod francouzský protektorát.³⁶⁷ Situace byla velmi napjatá a všichni velitelé řešili jaký zaujmout postoj, aby nevyvolali mezinárodní roztržku. Kitchener argumentoval, že Marchandův postup narušuje dohody mezi Británií a Egyptem. Major však měl rozkaz od francouzské vlády obsadit Bahr el Ghazal a Fašodu. Pokud by se měl stáhnout, požadoval příkaz od vlastní vlády.³⁶⁸ Kitchener hodlal prosadit svojí misi a předestřel, že pokud se Marchand nestáhne, dostane se do konfliktu s Británií. Pak mu nabídl jednu z lodí k odjezdu na sever. Marchand oznámil Kitchenerovi, že počká na francouzské vyjádření k situaci. Kitchener reagoval vztyčením egyptské vlajky³⁶⁹ a čekalo se na vyjádření obou vlád. Zatím se Kitchener vrátil do Omdurmanu a jednotku ve Fašodě zanechal pod velením majora H. W. Jacksona.³⁷⁰

Marchand se ve Fašodě ocitl v izolaci, bez možnosti získat zprávu z Francie. Zatím se však vlády v Londýně i Paříži dozvěděly o fašodském incidentu, který začal vířit mezinárodní politiku. Francie byla přesvědčena, že bude území bránit i za cenu rozpoutání války. Británie zaslala rozkaz, že Marchand má být ve Fašodě zadržen i násilím. Obě vlády se rozhodly pro vyjednávání, ale v průběhu října 1898 se nedospělo k žádnému závěru. Marchand zatím zanechal své muže ve Fašodě a přesunul se do Káhiry, kde chtěl získat další informace od francouzské vlády. Jeho opuštění pozice velmi rozhněvalo Paříž. Nakonec však francouzská vláda vydala 2. listopadu 1898 rozhodnutí o stažení Marchandovy mise a opuštění Fašody.³⁷¹

Bitva u Omdurmanu skončila rozprášením mahdistů, ale jejich početné síly se stále nacházely v oblasti. Někteří z emírů shromáždili zpět své jednotky a připravovali se k novému boji. Jedním z těchto emírů byl i Ahmad Fadíl, který se bitvy u Omdurmanu přímo nezúčastnil. Jeho vojsko bylo umístěno u Rufa'a, 160 km jižně od Omdurmanu, aby bránilo případnému příchodu anglo-egyptského vojska z Kassaly. Posádka v Kassala se však rozmýšlela, zda Fadílovo vojsko napadne, neboť neměla dostatek mužů. Velitel plukovník Parsons se 7. září vydal na pochod vstříc Fadílovo jednotkám ke Gedarefu, kde

---

³⁶⁶ THEOBALD, s. 239; [překlad – K. B.].

³⁶⁷ Později se ukázalo, že tato informace nebyla pravdivá, neboť náčelník Šilluk dohodu popřel.

³⁶⁸ PAKENHAM, s. 548.

³⁶⁹ SHIBÍKAH, s. 434.

³⁷⁰ NICHOLSON, s. 46.

³⁷¹ PAKENHAM, s. 554.

byla základna mahdistů.³⁷² Jednotky dorazily 22. září k městu a střely se s částí Fadīlovi armády. Vítězství si připsal plukovník Parsons, kterému se podařilo zadržet emíra Nūr Andžara. Ten již dříve sloužil pod Gordonovým velením, ale posléze se přidal k mahdistům. Nyní v britském zajetí se rozhodl k opětovnému příklonu na britskou stranu.³⁷³

Ahmad Fadīl se bitvy neúčastnil, ale dorazil do Gedarefu o 6 dní později se 4 000 muži. Parsonsově posádce však mezitím přišly zásoby munice a podařilo se jim opravit fortifikaci. Mahdisté na Gedaref podnikli dva útoky, při nichž byli odraženi a později opustili i s vůdcem Fadīlem oblast. Fadīl se svými muži postupoval na jihozápad k Modrému Nilu blízko Karkoj, přičemž po cestě raboval vesnice. Na území se také nacházely jednotky kavalerie podplukovníka D. F. Lewise, které zjišťovaly informace o postupu Ahmada Fadīla.³⁷⁴ Mužstvo se však potýkalo s epidemií malárie a bylo nebojeschopné. Na Štědrý den 1898 dorazily Lewisovy posily – válečná loď a 1 100 mužů, kteří měli zneškodnit Fadīlovu armádu.³⁷⁵ Ke střetu došlo 25. prosince, když se Fadīl s mahdisty pokoušeli překročit řeku. Útok dopadl vítězně pro anglo-egyptské jednotky především díky disciplíně a technickému vybavení. Přesto však Ahmad Fadīl utekl k chalífovi, který po porážce u Omdurmanu přebýval v Kordofánu. Zbytky jeho armády se posléze vzdaly.

Do konce roku 1898 se tak celý sever a východ Súdánu dostal pod britsko-egyptskou kontrolu. Jižní Súdán byl připojen po stažení francouzských jednotek z Fašody. Chalífa, který se stáhl do Kordofánu, ale stále ohrožoval anglo-egyptskou správu v Súdánu. Kitchener mezitím odcestoval do Londýna, kde se mu dostalo velkých poct. Stal se uznávaným národním hrdinou a rozhodl se využít svůj věhlas pro získání peněz na stavbu Gordon Memorial College v Chartúmu.³⁷⁶ 30. listopadu bylo schváleno rozhodnutí o výstavbě a během následujících dvou měsíců bylo vybráno 111 00 liber.³⁷⁷ V prosinci se Kitchener vrátil do Súdánu, kde se stal generálním guvernérem. Jeho cílem bylo vypořádat se s chalífou.

---

³⁷² ZULFO, s. 240.

³⁷³ THEOBALD, s. 251.

³⁷⁴ HENTY, s. 352.

³⁷⁵ GLEICHEN, *The Anglo-Egyptian Sudan: A Compendium Prepared by Officers of the Sudan Government*, s. 265.

³⁷⁶ DALY, s. 240; MARTIN, s. 162.

³⁷⁷ ROYLE, s. 148.

Chalífa měl v Kordofánu pouze 1 000 mužů ukryvajících se v poušti. Proto došlo v Káhiře k rozhodnutí vyslat 1 600 mužů na velbloudech s lehkou zbrojí, aby se mohli rychle přesouvat ve složitém terénu. Jednotka vyrazila v lednu 1899 z El Dueim pod velením bratra lorda Kitchenera. Vojáci narazili na chalífovo vojsko 30. ledna a zjistili, že jeho armáda má 7 000 mužů, z toho 4 000 z nich byli ozbrojeni puškou.³⁷⁸ To bylo nečekané a tak oddíl ustoupil. Chalífa v obavě z léčky anglo-britskou jednotku dále nepronásledoval.

V říjnu 1899 se anglo-egyptské jednotky opět snažily zajmout chalífu v oblasti Džabal Gedir. Sestavené vojsko čítalo 8 000 mužů, ale v době jejich přesunu chalífa již oblast opustil. Záhy se objevily zprávy, že chalífa se nachází nedaleko ostrova Aba, kam byla vyslána armáda 3 700 mužů pod velením plukovníka sira Reginalda Wingata, který měl výborné administrativní schopnosti, ale méně zkušeností v přímém boji. Na konci listopadu se Wingatovi podařilo zadržet Fadílovo muže, od kterých se dozvěděl, že chalífa má u sebe 5 000 mužů a směřuje na sever.³⁷⁹ Od dalších zajatců se Wingate dozvěděl, že Abdulláh se nachází v Umm Diwaykarat. K poslednímu střetnutí mezi mahdisty a anglo-egyptskými jednotkami došlo 24. listopadu 1899.³⁸⁰ Útoky velel generál Wingate, který napadl nepřátelský tábor. Chalífa si uvědomoval, že prohraje, proto svolal své zbylé emíry, mezi nimi Ahmada Fadíla a 'Ali wad Hila. Mahdisté byli rozprášeni a chalífa i jeho emíři zabiti. Tato bitva znamenala konec mahdistických válek v Súdánu.³⁸¹

Ke konci roku 1899 byl Súdán téměř celý konsolidován. Mezi stále neobsazené základny patřil El Obeid, který do konce roku padl. V následujícím roce anglo-egyptské síly zabraly Bahr El Ghazal. Poslední nekontrolovanou oblastí se tak stal Darfur, kde 'Ali Dinār, vnuk místního vládce Muhammada Fadla, přijal autoritu Káhiry a za platbu tributu si udržel mocenskou pozici.³⁸² Súdán byl tak po 18 letech války opět pod egyptskou kontrolou a stát mahdistů se stal minulostí. Otázkou zůstalo, jaká bude britská role v novém Súdánu. Možnost britského záboru se z politického i ekonomického hlediska jevila jako netaktická. Druhou variantou bylo ustanovení britské správy po vzoru Egypta, ale tomu se Londýn chtěl vyhnout. Nakonec byla zvolena třetí možnost, které

---

³⁷⁸ NICOLL, *The Mahdi of Sudan*, s. 281.

³⁷⁹ PUGH, s. 80.

³⁸⁰ DALY, s. 10–11; RAUGH, s. 30,

³⁸¹ Jediným vůdcem, který nebyl zajat, byl 'Uthman Diqna, kterého se podařilo zadržet až v roce 1900. Zbytek života pak strávil v egyptském exilu.

³⁸² DALY, s. 171–173.

byla syntézou dvou předchozích modelů. Súdán se stal tzv. anglo-egyptským kondomiem. V lednu 1899 britský generální konzul v Káhiře lord Cromer a egyptský ministerský předseda podepsali britsko-egyptskou konvenci, která vymezovala hranice Súdánu, regulovala formu civilní vlády a ustanovila její administrativní členění.³⁸³ Anglo-egyptský Súdán tak vstoupil do nové etapy dějin, na jejímž konci ho v roce 1956 čekala nezávislost.

---

³⁸³ Súdán spadal pod generálního guvernéra, který se zodpovídal egyptskému chedívovi, země byla dělena na 13 provincií, v jejímž čele stál guvernér, kterému se správou napomáhali britští a egyptští důstojníci a administrátoři. BARING, s. 887; MARTIN, s. 37.

9. Závěr

Britská zahraniční politika v Súdánu v letech 1881–1898 zanechala v britské historii významnou stopu. První kroky, které pomalu vedly k pokořující porážce a smrti generála Gordona, musely být přehodnoceny. Posléze tak, po téměř dvaceti letech, došlo k obratu a vítězství Británie v bitvě u Omdurmanu. Britská politika se tak během popisovaného období musela vyrovnat s prohrami i vítězstvími, které výrazně ovlivnily mezinárodní scénu, ale především budoucí uspořádání Súdánu a východní Afriky.

Mahdistické hnutí, které vzniklo jako reakce na opresivní turko-egyptskou vládu, pak během dvou dekád vytvořilo konsolidovaný samostatný stát na nábožensko-militantním základu. Státní systém byl postaven na syntéze tří islámských proudů – sunně, ší'ie a súfismu v kombinaci se silným džihádistickým aspektem. Právě tato touha po svaté válce sjednotila Súdán pod vládu Mahdího, a posléze chalífy, s cílem zbavit se svých egyptských pánů a neúměrných daní.

Britské působení v Súdánu nebylo ve svém počátku klasickou koloniální expanzí, ale spíše nutné zlo, které mělo zabránit rozšíření Mahdího povstání do Egypta. Londýn během tohoto téměř dvacetiletého konfliktu zastával vůči Súdánu různé postoje a zájmy. Dobu, kdy Britové v Súdánu bojovali s mahdisty lze rozdělit do čtyři období.

První etapa byla do roku 1884, kdy se na problémy v Súdánu nejprve hledělo jako na egyptský problém. Posléze se ukázalo, že Káhira není schopna situaci adekvátně řešit a jelikož Británie držela nad Egyptem protektorát, bylo toto břemeno svaleno na britská ramena. Londýnská vláda pod vedením Gladstonea se snažila jakákoliv rozhodnutí ohledně případné intervence odložit, což se později ukázalo jako osudový krok. Na přelomu roku 1883 a 1884 už situace gradovala a bylo zřejmé, že jednotlivé posádky a města v Súdánu jsou obklíčeny anebo zmasakrovány.

Druhá etapa představovala období od vyslání generála Gordona až do pádu Chartúmu. Mise generála Gordona se na počátku jevila jako úspěšné řešení problému. Hlavním důvodem pro toto přesvědčení byl fakt, že sám Gordon věřil, že dokáže situaci zvládnout. Naneštěstí si Gordon paša neuvědomil, že povstání, proti němuž chtěl zasáhnout, mělo mnohem větší rozsah a intenzitu. Z původní záchranné mise se tak během několika týdnů stala mise evakuační, ale i na tu bylo již pozdě. Dlouhé a bezpředmětné telegrafní zprávy mezi Chartúmem, Káhirou a Londýnem vedly pouze

k nesouladu a podcenění situace. Když nakonec došlo k vyslání záchranné mise, bylo pro generála Gordona a celý Chartúm bylo již pozdě. Za důvod neúspěchu celé evakuační operace lze označit souhru několika okolností. První z nich bylo vyslání generála Gordona do Chartúmu. Ten ač měl nejlepší předpoklady a zkušenosti situaci zvládnout, neměl dostatečnou sebereflexi. Zároveň ale byla jeho příhodná doporučení odmítána britskou vládou, a proto se svými rozkazy řítit do katastrofy. Pokyny k vyslání záchranné expedice, která měla evakuovat Gordona, vydala britská vláda příliš pozdě. Po nekonečném čekání dělily Chartúm od jeho záchranu a pádu pouhé dva dny. Tyto dva dny stály Gordona pašu hlavu a Gladstonea křeslo ministerského předsedy. Londýn a britská veřejnost byla v šoku.

Třetí etapa britského působení v Súdánu byla v letech 1885–1896. Toto období se neslo ve znamení kalkulování a výrazných změn v politickém směru u obou aktérů. V Londýně byl do čela vlády jmenován lord Salisbury a v Súdánu zemřel Mahdí, jehož místo v čele státu zaujal chalífa Abdullāh. Do dění v Súdánu začali zasahovat i noví hráči jako Itálie, Francie a Habeš. Británie tak stála před otázkou, zda se zcela stáhnout a oslabit tak svou i egyptskou pozici v mezinárodní politice nebo vytvořit nový plán pro znovuožazení Súdánu. Díky vývoji ve východní Africe a nárůstu koloniální aktivity Francie a Itálie, tak nakonec došlo k souhlasu s druhou variantou. Egypt se v tomto období také dostal z finančních nesnází a za pomoci britských vojenských administrátorů úspěšně reformoval armádu. Tyto dva faktory umožnily následné tažení do Súdánu.

Poslední etapa anglo-súdánských válek trvala od roku 1896 do roku 1899. Během ní v Súdánu došlo k obsazení důležité posádky jako Dongola, do níž vedla první vojenská výprava. Následně se díky velení generála Kitchenera podařilo vybudovat Pouštní železnici, která byla jednou z hlavních příčin úspěchu anglo-egyptských vojsk, protože zajišťovala dostatečný přísun zásob, vojenského materiálu a vojáků. Vrcholem celé operace se stala bitva u Omdurmanu, kde se již poněkolkáté projevila anglo-egyptská výhoda v disciplíně a výcviku vojáků, navíc podpořených moderním vojenským vybavením. U Omdurmanu se tak proti sobě octly dvě zcela odlišné armády. Chalífovo neorganizované jednotky na koních s oštěpy a meči proti disciplinované, vycvičené armádě s puškami a děly. Poslední smrtelná rána byla mahdistům zasazena o rok později v bitvě u Umm Diwaykarat, kdy byl zabit chalífa Abdullāh.

Británie se kromě potlačení mahdistů musela vypořádat i s ohrožením svého postavení na mezinárodní scéně. Poté, co se v oblasti východní Afriky začali aktivně angažovat Italové a Francouzi. Především střet s Francií u Fašody téměř přerostl v nový válečný incident, který však byl díky diplomatickým jednáním zažehnán.

Mahdismus jako doktrína i státní systém zažil svůj vrchol právě v prvních letech povstání. Po smrti Mahdího se začaly objevovat vnitřní i vnější faktory, které postupně oslabovaly státní integritu. Ačkoliv bylo potlačení mahdistů úspěšné, nebylo jejich hnutí zcela zničeno. V následujících dekádách a především pak v letech před získáním nezávislosti v roce 1956 se v Súdánu tvořily skupiny hlásící se k odkazu Mahdího.

I přes počáteční prohry tak Británie vyšla z mahdistických válek jako vítěz. Její postavení v Súdánu a východní Africe bylo upevněno. Súdán se stal anglo-egyptským kondominiem. Původní pokoření Britů zabitím generála Gordona bylo zažehnáno a v Chartúmu vznikla Gordon Memorial College, která funguje dodnes jako součást Chartúmské univerzity.

10. Seznam použité literatury

Primární zdroje:

1. BAKER, Samuel W., *The Albert Nyanza*, London 1860.
2. BARING, Evelyn, *Modern Egypt*, Cambridge 2010.
3. COLBORNE, John, *With Hicks Pasha in the Soudan* (1884), London 2005
4. GESSI, Romolo, *Seven Years in the Sudan*, London 1893.
5. GIEGLER, Karel. K., *The Sudan Memoirs of Carl Christian Giegler Pasha 1873–1883*. Oxford 1984.
6. GLEICHEN, Edward, *The Anglo-Egyptian Sudan: A Compendium Prepared by Officers of the Sudan Government*, Vol. 1., London 1905.
7. GLEICHEN, Edward, *With the Camel Crops up the Nile*, London 1888
8. GORDON, CH. G., HALE, A. E., *The Journals of Major-Gen. C. G. Gordon, C. B., at Kartoum*, London 1885.
9. HENTY, George, Albert, *With Kitchener in the Soudan: A Story of Atbara and Omdurman*, Alexandria 1903.
10. CHURCHILL, Winston, *River War*, London 1940.
11. KELTIE, John Scott, *The Story of Emin's Rescue as Told in Stanley's Letters*, London 1889.
12. NEUFELD, Charles, *A Prisoner of the Khaleefa*, London 1899.
13. OHRWALDER, J., *Ten Years Captivity in the Mahdi's Camp 1882–1892*, London 1892.
14. PETHERICK, John, *Egypt, Sudan and the Central Africa*, Edinburg 1861.
15. POWER, Frank, *Letters from Khartoum*, London 1885.
16. SLATIN, Rudolf Carl, *With Fire and Sword in the Sudan*, London 1914.
17. STEEVENS, G. W., *With Kitchener to Khartoum*, London 2015.
18. WINGATE, Francis Reginald, *Mahdiism and the Egyptian Sudan: Being an Account of the Rise and Progress of Mahdiism and of Subsequent Events in the Sudan to the Present Time*, Charleston 2015.
19. WOLSELEY, G. J., *The Story of Soldier's Life*, London 1903.

Sekundární zdroje:

1. ALLEN, Bernard M., *Gordon and the Sudan*, London 1931.
2. ASHER, Michael, *Khartoum: The Ultimate Imperial Adventure*, London 2005.

3. BUDGE, Wallis E. A., *The Egyptian Sudan: Its History and Monuments*, New York 2010.
4. BUTLER, Daniel, Allan, *First Jihad: Khartoum, and the Dawn of Militant Islam*, London 2003.
5. COLLINS, Robert O., *A History of Modern Sudan*, Cambridge 2008.
6. COMPTON, Piers, *The Last Days of General Gordon*, Hale 1974.
7. DENG, Francis M., *War of Visions: Conflict of Identities in the Sudan*, Washington 1995.
8. FADLALLA, Mohamed H., *Short History of Sudan*, New York 2004.
9. FARWELL, Byron, *Prisoners of the Mahdi*, New York 1989.
10. FAUGHT, Brand C., *Gordon: Victorian Hero*, Washington 2008.
11. FRADIN, Murray, *Jihad: The Mahdi Rebellion in the Sudan*, New York 2003.
12. FRENCH, Gerald, *Gordon Pasha of the Sudan*, Bloomington 1958.
13. GOMBÁR, Eduard, *Moderní dějiny islámských zemí*, Praha 1999.
14. GREEN, Dominic, *Three Empires on the Nile: The Victorian Jihad, 1869–1899*, New York 2007.
15. GUARAK, Mawut A. M., *Integration and Fragmentation of the Sudan: An African Renaissance*, Bloomington 2011.
16. HAMILTON, John A., *Anglo-Egyptian Sudan from Within*, London, 1953.
17. HARRINGTON, Peter, SHARF, Frederic A., *Omdurman 1898: The Eye-Witnesses Speak*, London 1998.
18. HOLT, Peter M., DALY, M. V., *A History of the Sudan: From the Coming of Islam to the Present Day*, Essex 2000.
19. HOLT, Peter M., *The Mahdist State in the Sudan: 1881–1898*, Clarendon 1958.
20. JACKSON, Henry Cecil, *Osman Digna*, London 1926.
21. KNAPLUND, Paul, *Gladstone's Foreign Policy*, Oxford 1970.
22. KOCHANSKI, Halik, *Sir Garnet Wolseley: Victorian Hero*, London 1999
23. LEWIS, David L., *The Race for Fashoda: European Colonialism and African Resistance in the Scramble for Africa*, Bloomsbury 1988.
24. MACLAREN, Roy, *Canadians on the Nile*, Vancouver 2011.
25. MAHDI, Mandour, *A Short History of Sudan*, Oxford 1965.
26. MARTIN, Percy F., *The Sudan in Evolution: A Study of the Economic, Financial, and Administrative Conditions of the Anglo-Egyptian Sudan*, Indiana 1970.

27. MARTIN, W. Daly, HODAN, Jane R., *Images of Empire: Photographic Sources for the British in the Sudan*, London 2005.
28. MCGREGOR, Andrew James, *A Military History of Modern Egypt: From the Ottoman Conquest to the Ramadan War*, London 2006.
29. MOORE-HARELL, Alice: *Gordon and the Sudan: Prologue to the Mahdiyya 1877–1880*, New York 2013.
30. MOUTHENEY-JEPHSON, A. J., *Emin Pasha and the Rebellion at the Equator: A Story of Nine Months Experience in the Last of the Soudan Provinces*, Oxford 2015.
31. NICOLL, Fergus, *Gladstone, Gordon and the Sudan Wars The Battle over Imperial Intervention in the Victorian Age*, London 2013.
32. NICOLL, Fergus, *The Mahdi of Sudan and the Death of Genral Gordon*, London 2005.
33. NICHOLSON, Donald, Hanlin, *A history of the Anglo-Egyptian Sudan*, Wisconsin University 1931.
34. OKOTH, Assa, *A History of Africa: African Societies and the Establishment of Colonial Rule, 1800–1915*. Vol. 1., East African Publishers 2006.
35. O'FAHEY, Rex S., *The Darfur Sultanate: A History*, Columbia University 2008.
36. PAKENHAM, Thomas, *The Scramble for Africa*, London 1991.
37. POLLOCK, John Charles, *Kitchener: The Road to Omdurman*, London 1998.
38. PUGH, R. J. M., *Wingate Pasha: The Life of General Sir Francis Reginald Wingate 1861–1953*, Barnsley 2011.
39. RAUGH, Harold E., *The Victorians at War, 1815–1914: An Encyclopedia of British Military History*, London 2004.
40. ROYLE, Trevor, *The Kitchener Enigma*, London 2016.
41. SEARCY, Kim: *The Formation of the Sudanese Mahdist State: Ceremony and Symbols of Authority: 1882–1898*, New York 2010.
42. SHIBĪKAH, Makkī, *The Independent Sudan*, New York 1959.
43. SNOOK, Mike, *Beyond the Reach of Empire: Wolseley's Failed Campaign to save Gordon and Khartoum*, Barnsley 2013.
44. SPIERS, Edward, *Sudan: The Reconquest Reappraised*, New York 2005.
45. SPIERS, Edward., *Victorian Soldiers in Africa*, Manchester 2004.
46. THEOBALD, Alan B., *The Mahdīya: A History of the Anglo-Egyptian Sudan, 1881–1899*, New York 1951.

47. THOMAS, Frederic C., *Slavery and the Jihad in the Sudan: A Narrative of the Slave Trade, Gordon and Mahdism, and Its Legacy Today*, New York 2009.
48. WALLER, John H., *Gordon of Khartoum: The Saga of a Victorian Hero*, New York 1988.
49. WARBURG, Gabriel, *Historical Discord in the Nil Valley*, London 1992.
50. WARBURG, Gabriel, *Islam, Sectarianism, and Politics in Sudan since the Mahdiyya*, London 2003.
51. WARNER, Phillip, *Kitchener: The Man Behind the Legend*, Bloomington 1986.
52. ZIEGLER, Philip, *Omdurman*, Barnsley 2003.
53. ZULFO, Ismat Hasan, *Karari: The Sudanese Account of the Battle of Omdurman*, London 1980.

Odborné články a studie:

1. ABUSHOUK, Ahmed Ibrahim, The Ideology of the Expected Mahdī in Muslim History: The Case of the Sudandesa Mahdiyya 1881–1898, v: *Pakistan Journal of History and Culture*, Vol. 30, No. 1, Islámábád 2009.
2. BOILEAU, John, Voyageurs on the Nile, [online], Legion Magazine, leden 2004, cit. z <https://legionmagazine.com/en/2004/01/voyageurs-on-the-nile/>
3. LAFFER, Stephanie, *Gordon's Ghosts: British Major-General Charler Georg Gordon and his Legacies 1885–1960*, Florida State University 2010.
4. MONICK, S., The Political Martyr: General Gordon and the Fall of Khartoum, v: *Military History Journal*, Vol. 6, No. 6, South Africa 1985.
5. NORTH, Braxton, General Chinese Gordon's Last Stand: National Identity and Hero Worship in the Age of Imperialism, v: *Perspectives: Journal of Historical Inquiry*, Vol. 39, (89–114), California State University 2012
6. SHARKEY, Heather J., Jihads and Crusades in Sudan from 1881 to the Present, v: *Just wars, Holy wars, and Jihads: Christian, Jewish, and Muslim encounters and exchanges*, (283–282), Oxford 2012.
7. VALKOUN, Jaroslav, Sir Horatio Herbert Kitchener, Pouštní železnice a britské znovudobytí Súdánu v letech 1896–1898, v: *Příspěvek k dějinám Britského impéria v 19. století*, Praha 2006.
8. VALKOUN, Jaroslav, Egypt pod britským patronátem v letech 1882–1899, v: *Příspěvek k dějinám Britského impéria v 19. století*, Praha 2008.

11. Resumé

Mahdist wars in Sudan in years 1881–1898 were the key moments of British foreign policy. British actions in Sudan were taken because of creation of British protectorate of Egypt in 1882. Egyptian government was taking care of Sudan affairs since 1821, when Muhammad Ali conquered Sudan. During next 50 years slave trade began to grow and Sudan people were oppressed by Turkish-Egyptian government. Egyptian government tried to change the Egyptian-Sudan relationships by sending foreign agents to Sudan to recreate state administration and suppress the slave trade. One of those agents was Charles Gordon Pasha.

The unsatisfied indigenous inhabitants and social inequality and instability created by corruption and high taxes gave the rise to a new military-religious movement called Mahdiyya. Its leader was Muhammad Ahmad who was proclaimed Mahdi, a prophet. His goal was to destroy Anglo-Egyptian government and establish rightful Islamic society, as was in times of Prophet Muhammad.

The aim of this master thesis is to describe creation of Mahdist movement in Sudan as a reaction to corrupt Sudan administration and decline of Islamic values among people. There is also exploration of Mahdist society and influence of Islam in Sudan state. The thesis describes the effort of British and Egyptian administration to suppress the Mahdist movement. It is dedicated to the key moments of Mahdist wars such as siege of Khartoum and its fall, other military expeditions like Nile expedition and battle of Omdurman, from point of view of British colonial policy. The work is also focused on attitude of British government towards situation in Sudan. The result of British actions were reconquering of Sudan and destruction of Mahdist movement.

The thesis analyse events in chronological order, since foundation of Mahdist movement, to fall of Khartoum, colonial conflicts in the East Africa, victory battle of Omdurman and to consolidation of British influence in Sudan. In the focus there are also military and political leaders. Among Mahdists there were Muhammad Ahmad – Mahdi and Khalifa Abdullah. On British side, special focus is dedicated to General Charles Gordon and his heroic defence of Khartoum, Sirdar Kitchener as the military leader of battle of Omdurman and also Sir Evelyn Baring – Lord Cromer as the head of British administration in Cairo. Parts explore influence of British-Sudan wars on British politics and status of Britain among other colonial powers in the East Africa.

12. Přílohy

Obrázek 1:Charles George Gordon (1833–1885).....	103
Obrázek 2:Lord Horatio Herbert Kitchener (1850–1916)	103
Obrázek 3:Evelyn Baring, Lord Cromer (1841–1917).....	103
Obrázek 4:Lord Garnet Joseph Wolseley (1833–1913)	103
Obrázek 5:Plukovník Williem Hicks (1830–1883)	104
Obrázek 6:Sir Charles Rivers Wilson (1831–1916)	104
Obrázek 7:Generál Francis Reginald Wingate (1861–1953).....	104
Obrázek 8:Rudolf Carl von Slatin (1857–1932).....	104
Obrázek 9:Muhammad Ahmad bin Abd Allah – Mahdí (1844–1885).....	105
Obrázek 10:ʿUthman Dīqna (1840–1926)	105
Obrázek 11:General Gordon's Last Stand, autor: George W. Joy, 1885	105
Obrázek 12:Bitva u Omdurmanu, Anglo-Egyptské jednotky.....	106
Obrázek 13:Mahdiho hroka v Omdurmanu, autor: Podplukovník Stanton, 1898	106
Obrázek 14:Mapa Súdánu v době mahdistických válek.....	107
Obrázek 15:Mapa Kitchenerovy Pouštní železnice, ...	108

- Ob. 1.
https://en.wikipedia.org/wiki/Mahdist_War#/media/File:Charles_Gordon_Pasha.jpg
- Ob. 2.
https://en.wikipedia.org/wiki/Earl_Kitchener#/media/File:Horatio_Kitchener,_1st_Earl_Kitchener_-_Project_Gutenberg_eText_15306.jpg
- Ob. 3.
https://en.wikipedia.org/wiki/Evelyn_Baring,_1st_Earl_of_Cromer#/media/File:LordCromer.jpg
- Ob. 4.
https://en.wikipedia.org/wiki/Garnet_Wolseley,_1st_Viscount_Wolseley#/media/File:Garnet_Wolseley.jpg
- Ob. 5.
https://en.wikipedia.org/wiki/William_Hicks#/media/File:William_Hicks_Pasha.jpg
- Ob. 6.
https://en.wikipedia.org/wiki/Charles_Rivers_Wilson#/media/File:Charles_Rivers_Wilson.jpg
- Ob. 7.
https://en.wikipedia.org/wiki/Reginald_Wingate#/media/File:ReginaldWingate.jpg
- Ob. 8.
https://en.wikipedia.org/wiki/Rudolf_Carl_von_Slatin#/media/File:Rudolf_Carl_von_Slatin.jpg
- Ob. 9.
https://en.wikipedia.org/wiki/Muhammad_Ahmad#/media/File:Muhammad_Ahmad_al-Mahdi.jpg
- Ob. 10.
https://en.wikipedia.org/wiki/Osman_Digna#/media/File:%D8%B9%D8%AB%D9%85%D8%A7%D9%86_%D8%AF%D9%82%D9%86%D8%A9.jpg
- Ob. 11.
https://en.wikipedia.org/wiki/George_W._Joy#/media/File:General_Gordon%27s_Last_Stand.jpg
- Ob. 12. FARWELL, Byron, *Prisoners of the Mahdi*, New York 1989, s. 139.
- Ob. 13. https://c2.staticflickr.com/4/3465/3780682849_62f9acb121.jpg
- Ob. 14. <http://www.savageandsoldier.com/sudan/SudanMap.gif>
- Ob. 15. LEWIS, David L., *The Race for Fashoda: European Colonialism and African Resistance in the Scramble for Africa*, Bloomsbury 1988, s. 188.

Obrázek 1: Charles George Gordon (1833–1885)

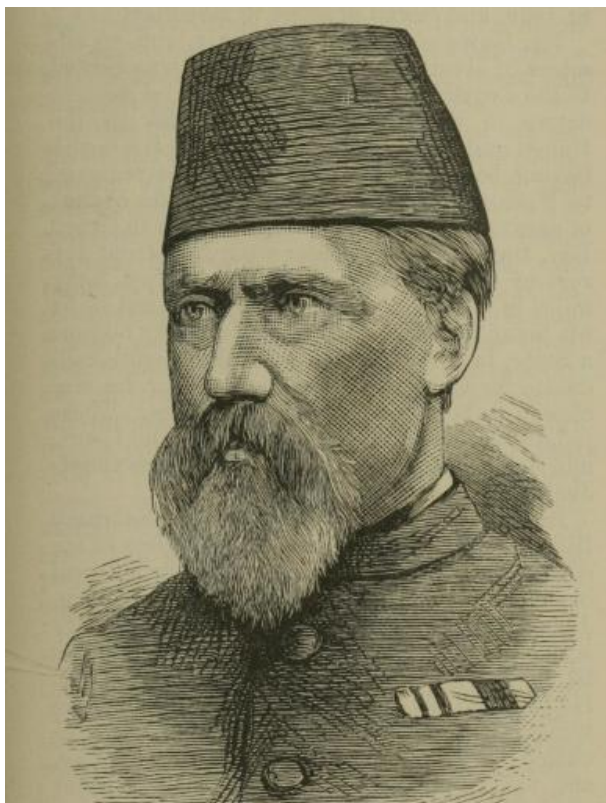
Obrázek 2: Lord Horatio Herbert Kitchener (1850–1916)

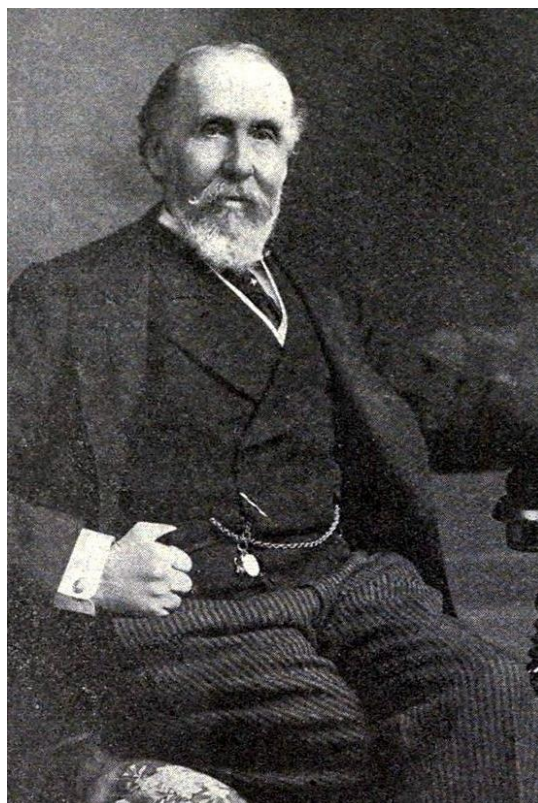
Obrázek 3: Evelyn Baring, Lord Cromer (1841–1917)

Obrázek 4: Lord Garnet Joseph Wolseley (1833–1913)

Obrázek 5: Plukovník Williem Hicks (1830–1883)

Obrázek 6: Sir Charles Rivers Wilson (1831–1916)

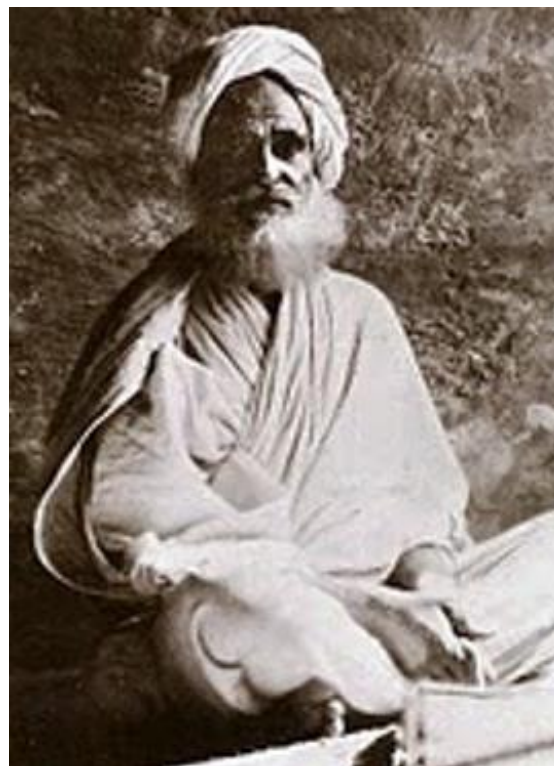
Obrázek 7: Generál Francis Reginald Wingate (1861–1953)

Obrázek 8: Rudolf Carl von Slatin (1857–1932)

Obrázek 9: Muhammad Ahmad bin Abd Allah – Mahdí (1844–1885)

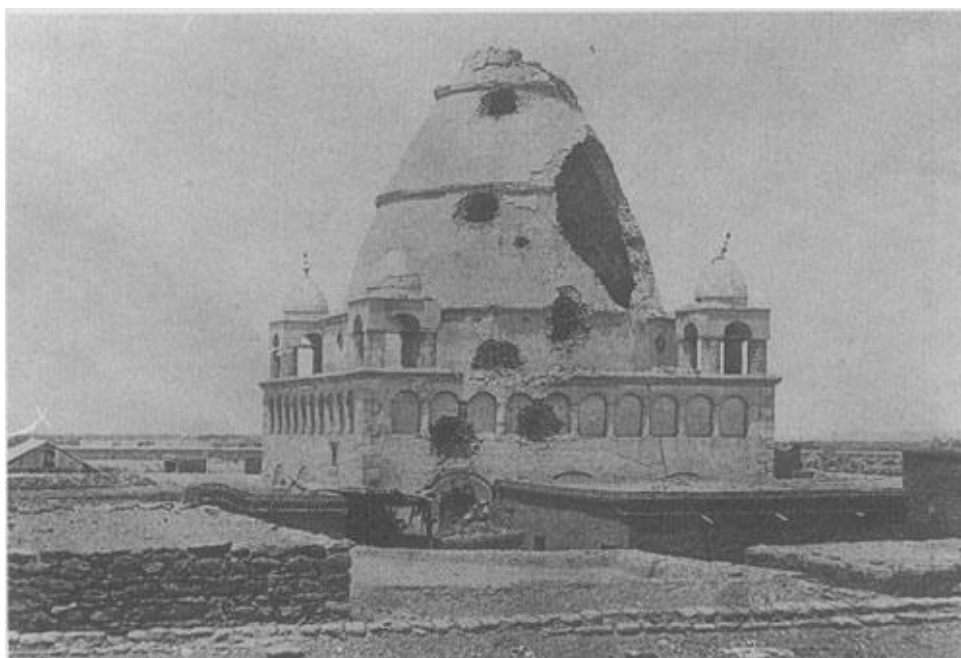
Obrázek 10: 'Uthman Diqna (1840–1926)

Obrázek 11: General Gordon's Last Stand, autor: George W. Joy, 1885

Obrázek 12: Bitva u Omdurmanu, Anglo-Egyptské jednotky

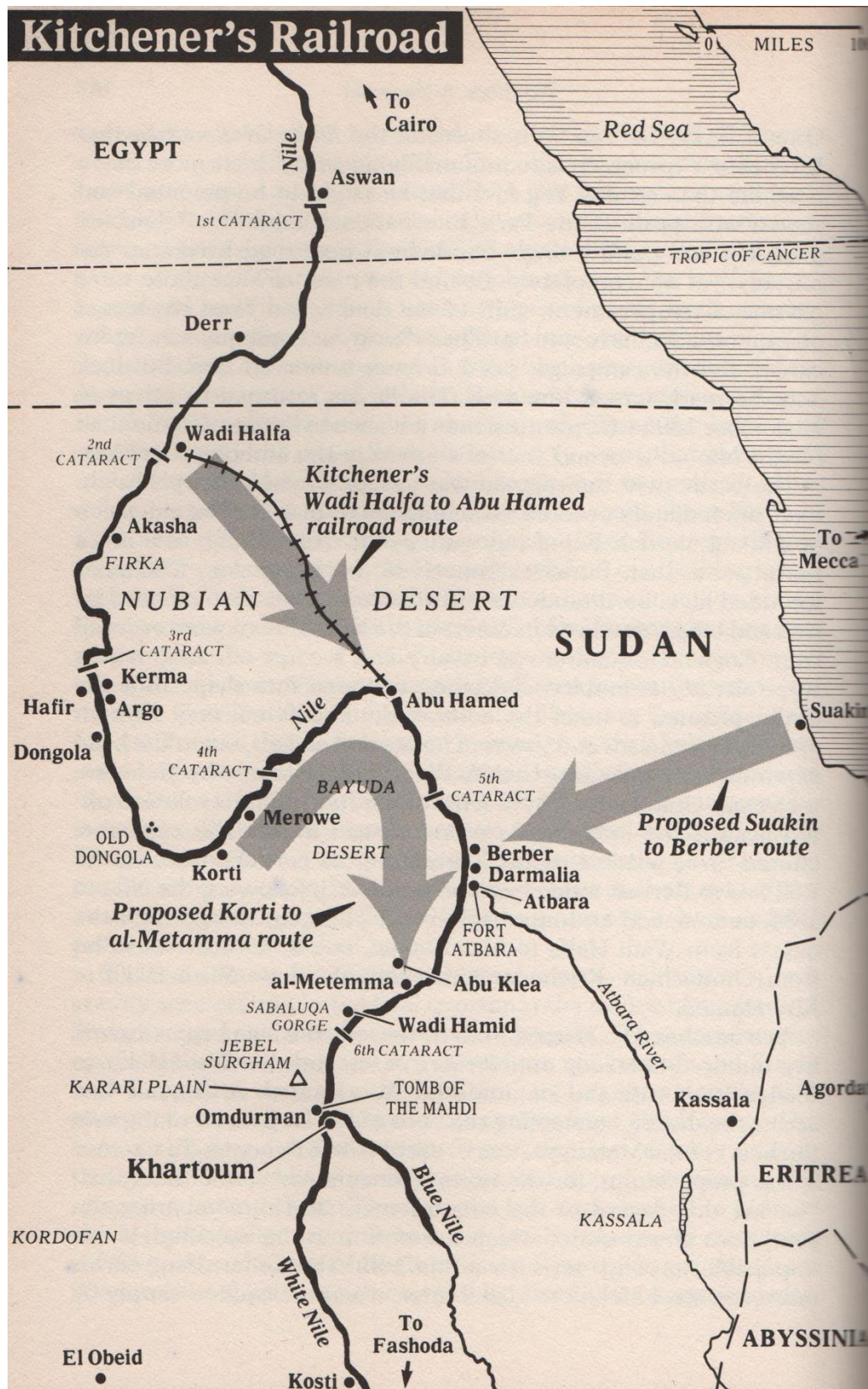

Obrázek 13: Mahdiho hroka v Omdurmanu, autor: Podplukovník Stanton, 1898

Obrázek 14: Mapa Súdánu v době mahdistických válek

Obrázek 15: Mapa Kitchenerovy Pouštní železnice,